

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

Právnická fakulta

Katedra teórie štátu a práva

Ústav európskeho práva

OSLAVA PRÁVNEHO ŠTÁTU

**(Právny štát z pohľadu teórie štátu a práva a
medzinárodného práva)**

Zborník príspevkov zo študentskej rozpravy konanej dňa
24. apríla 2013 na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach

Ľudmila Pošiváková

Zuzana Antošová

Milan Kočan

(zost.)

Košice 2013

Zborník vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy projektu VVGS č.17/12-13 „Rechtsstaat“ alebo „Rule of Law“ v medzinárodnom práve“.

Oslava právneho štátu
(Právny štát z pohľadu teórie štátu a práva a medzinárodného práva)

Zborník príspevkov zo študentskej rozpravy uskutočnenej dňa 24. apríla 2013 na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach.

Zostavili: Ludmila Pošiváková, Zuzana Antošová, Milan Kočan

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani jeho žiadnu časť nemožno reprodukovat', ukladať do informačných systémov alebo inak rozširovať bez súhlasu majiteľov práv.

Za odbornú a jazykovú stránku tejto štúdie zodpovedajú autori jednotlivých príspevkov. Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

Umiestnenie:

<http://www.upjs.sk/pracoviska/univerzitna-kniznica/e-publikacia/#prf>

Dostupné od: 19.06.2013

ISBN 978-80-8152-021-1 (tlačená verzia publikácie)

ISBN 978-80-8152-022-8 (e-publikácia)

Predhovor

"For the United Nations, the rule of law refers to a principle of governance in which all persons, institutions and entities, public and private, including the State itself, are accountable to laws that are publicly promulgated, equally enforced and independently adjudicated, and which are consistent with international human rights norms and standards. It requires, as well, measures to ensure adherence to the principles of supremacy of law, equality before the law, accountability to the law, fairness in the application of the law, separation of powers, participation in decision-making, legal certainty, avoidance of arbitrariness and procedural and legal transparency."

Report of the Secretary-General on the
Rule of Law and Transitional Justice in
Conflict and Post-Conflict Societies (S/2004/616)

Uvedený citát pochádza zo správy generálneho tajomníka, v tom čase Kofiho Annana, ktorý sa rozhodol podať všeobecne prijateľnú definíciu Rule of Law, aby tak uľahčil prácu jednotlivým orgánom Organizácie Spojených národov pracujúcich na budovaní a posilňovaní Rule of law vo svete. Jeho správa je jasným dôkazom, že Rule of Law už nie je len problematikou vnútroštátneho práva, ale aj medzinárodného práva. Dokonca, Rule of Law sa rozvíja aj v oblastiach, v ktorých dochádza k prekryvaniu vnútroštátneho a medzinárodného práva, a to v podobe zmedzinárodneného Rule of Law. Aj z týchto dôvodov by základné myšlienky týkajúce sa rozvoja právneho štátu mali zohľadňovať moc medzinárodného práva, ktoré podáva pomocnú ruku pri vytváraní a reforme domácich súdnych orgánov, a *vice versa* i moc vnútroštátnych súdov nahrádzajúcich súdnu kontrolu chýbajúcu na úrovni medzinárodného práva a ochranu medzinárodne chránených práv.

V súčasnom období sa o právnom štáte v širokej miere debatuje tak na úrovni akademickej, ako i na úrovni politickej. Táto debata súvisí nie len so snahou o nastolenie Rule of Law v štátoch, ktoré prešli od socialistického zriadenia na demokratické, ale aj v štátoch, ktoré sa zmietajú v rôznych nepokojoch, politických či náboženských. Avšak nejde len o debatu týkajúcu sa niektorých znakov Rule of Law, ktoré chýbajú vo vnútroštátnom práve, resp. znakov Rule of Law chýbajúcich na úrovni medzinárodného práva, ale aj o debatu o samotnej definícii a zmysle Rule of Law.

Právny štát by sme mohli pripraviť k ideálu, ktorý sa snaží dosiahnuť takmer každý štát. Aj v prípade vzniku samostatnej Slovenskej republiky sa ústavodarcovia rozhodli zaradiť medzi úvodné ustanovenia, ktoré by mali tvoriť jadro ústavy, že Slovenská republika je právny štát. Pre dosiahnutie ideálu právneho štátu je však okrem vyhlásenia potrebné prijať aj opatrenia, ktoré sú nevyhnutné pre nezávislé

súdnicstvo, demokraciu, efektívne uplatňovanie ľudských práv, del'bu moci a mnoho ďalších, ako elementy, ktoré charakterizujú právny štát.

Pre organizátorov študentskej rozpravy s názvom Oslava právneho štátu bolo veľkým potešením, že hoci panuje mienka, že právny štát je nudnou teoretickou problematikou, záujem dobrovoľne sa zúčastniť na tejto rozprave prejavilo potešujúce množstvo študentov. Rozprava bola otvorená študentom všetkých ročníkov bakalárskeho stupňa štúdia Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach a na radosť organizátorov, celá škála ročníkov bola pomerne zastúpená aj vo finálnej fáze prezentácie príspevkov. Veríme, že vedomosti a skúsenosti nadobudnuté počas prípravy príspevkov na osobnú prezentáciu v rámci rozpravy, ako aj následne do zborníka, budú pre študentov cenným zdrojom zručností pri koncipovaní záverečných alebo iných odborných prác.

Historicky prvá študentská rozprava s tematikou právneho štátu sa konala 24. apríla 2013 v priestoroch zasadacej miestnosti Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach. Počas rozpravy zúčastnení študenti osobne odprezentovali svoje príspevky pred prítomnou verejnosťou a v rámci diskusie obhájili odborné znalosti a osobné názory. Zostavený zborník obsahuje príspevky radené od všeobecných tém po konkrétne. Tematické a obsahové zameranie jednotlivých príspevkov sa odvíjalo od záujmu prihlásených študentov, pričom veľký záujem okrem koncepčného skúmania Rule of Law vzbudilo najmä spojenie Rule of Law a zrútených štátov.

Je pre nás potešením, že záujem zúčastniť sa rozpravy prejavili aj ctení kolegovia z Ústavného súdu SR, JUDr. Ján Štiavnický, PhD. a Mgr. Lucia Berdisová, PhD., ktorí svojimi myšlienkami obohatili našu rozpravu, za čo im touto cestou ďakujeme. Všetci zúčastnení by radi vyjadrili veľké poďakovanie prof. JUDr. Alexandrovi Bröstlovi, CSc., ktorý sa podnetne ujal úvodného slova rozpravy a v rámci diskusie k jednotlivým príspevkom predniesol inšpiratívne myšlienky. Za poskytnutý know-how a inšpiratívne podnety počas celej organizácie rozpravy zostavitelia ďakujú kolegyni Mgr. Ľubici Gregovej Širicovej.

Zostaviteľka

Obsah

Predhovor	III
Právny štát v podmienkach právneho systému Common Law	6
<i>Lucia Bódišová</i>	
Právny štát v podmienkach kontinentálneho právneho systému	16
<i>Jakub Rangl</i>	
Filozofický pohľad na existenciu právneho štátu	24
<i>Ladislav Kováč</i>	
Modely právneho štátu	32
<i>Ondrej Tencer</i>	
Rozvoj právneho štátu v medzinárodnom práve	39
<i>Dominika Zavadová</i>	
Právny štát a medzinárodné organizácie	47
<i>Marek Kurák</i>	
Ludské práva v právnom štáte	56
<i>Peter Koromház</i>	
Úloha rozhodnutí ESLP pri posilňovaní Rule of Law	66
<i>Viktor Varga</i>	
Znaky právneho štátu a zrútené štáty	75
<i>Dominika Bodnárová</i>	
Úloha mierových operácií OSN v zrútených štátoch	84
<i>Karina Jámborová</i>	
Medzinárodná zodpovednosť ako znak medzinárodného Rule of Law v podmienkach „zrútených štátov“	91
<i>Peter Bobčík</i>	

Právny štát v podmienkach právneho systému Common Law

Lucia Bódišová (1. roč.)

„Kdekoľvek, kedykoľvek je ľudom daná možnosť vybrať si, toto rozhodnutie je vždy rovnaké: sloboda, nie tyrania; demokracia, nie diktatúra; vláda práva, nie vláda tajnej polície.“

Tony Blair

1. Úvod

V súčasnej spoločnosti je pojem právny štát veľmi diskutovanou témou, a to nielen medzi právnymi expertmi, ale aj medzi laickou verejnosťou. Pojem „právny štát“ sa zvykne stotožňovať s pojmi ako „panstvo“ alebo „vláda práva.“ V common law (anglo-americkom systéme) sa v súvislosti s právnym štátom používa pojem „Rule of Law.“ Ako vyplýva z vyššie uvedeného citátu, Rule of Law patrí k jedným z najdôležitejších prvkov moderného štátu. Je vnímaný ako krehký, ale rozhodujúci vzor, ktorého sa ľudia dovolávajú vždy, keď štátna správa koná svojvoľne a utláčateľsky voči občanom daného štátu. Zásahy štátnej správy môžeme pozorovať napríklad v potláčaní ľudských práv rôzneho druhu, v manipulácii s ústavou, ktorá má byť neskôr „prívržencom“ takejto vlády, ale aj v zadržíavaní osôb bez právnej pomoci alebo spravodlivého procesu. V štátoch, ktoré túto svojvôľu praktizujú skôr alebo neskôr dochádza k občianskej neposlušnosti, ktorá často vedie k zvrhnutiu takejto vlády. Snahu o vytvorenie rule of law vidíme v anglicko-americkom systéme práva oveľa skôr ako v systéme kontinentálneho práva. Aj keď sú určité rozdiely medzi týmito právnymi systémami, hlavná myšlienka, ktorou je panstvo práva je v oboch právnych systémoch podobná.

2. Anglo-americký právny systém

Anglo-americký systém práva tvorí spolu s kontinentálnym právnym systémom dva rozhodujúce právne systémy súčasného sveta. Často je nazývaný aj systémom common law, resp. anglosaským právnym systémom. Z uvedených názvov je najsprávnejšie používať označenie anglo-americký, oproti tomu označenie common law nie je celkom presné, pretože common law predstavuje len časť tohto systému. Názov anglosaský poukazuje na historické korene tohto systému. Preferovaný názov anglo-americký naznačuje, základnými zložkami tohto systému sú právo anglické a právo USA, ako dva rozhodujúce podsystemy. Pri podrobnejšom skúmaní vzhľadom na podobnosti a rozdiely môžeme však v tomto systéme vyčleniť až osem podsystemov, resp. okruhov. Týmito okruhmi sú anglické právo (ako základ a rozhodujúca časť celého systému), právo USA (zachovávajúce síce historické základy prevzaté z anglického práva, v dôsledku samostatného vývoja od r. 1776 sa však od pôvodného systému značne odchyľilo), kanadské právo (ktorého osamostatňovanie od anglického prebiehalo postupne a menej radikálne ako v USA), austrálske právo

(ktoré sa podobne ako v USA vzhľadom na federatívne usporiadanie Austrálie, rozvíja značne aj pomocou písaného práva), novozélandské právo, právo Indie (ktoré sa osamostatnilo najviac a spolu s právom USA vykazujú s pôvodným anglickým právom najmenej podobnosť), právo Írskej republiky (priradzované tiež do tohto systému, aj keď sa značne emancipovalo a vzrástol v ňom podstatne význam písaného práva) a právo ostatných krajín Britského spoločenstva národov.

Common law v časoch svojho staroanglického pôvodu predstavovalo všeobecné právo, ktoré malo prednosť pred miestnym právom. Vytvárali ho cestujúci sudcovia kráľovského súdu. Presadenie právneho nároku predpokladá existenciu primeranej formy žaloby, nazývanej writ. Pôvodne teda common law pôvodne tvoril systém žalôb podobných tým v klasickom rímskom práve. Ak existuje writ, existuje nárok. Pre nárok bez writu niet právnej pomoci, to znamená, že nárok nejestvuje.¹

Základnou charakteristickou črtou tohto právneho systému je, že ide o systém sudcovského práva (judge-made-law), v ktorom má sudca zvláštny status, prejavujúci sa v tom, že sudca právo nielen nachádza, ako v práve kontinentálnom, ale ho aj tvorí. V tomto smere tu neplatí zásada „iudex ius dicit inter partes,” podľa ktorej sú súdne rozhodnutia záväzné len pre strany konania, ale práve opačná zásada, podľa ktorej rozhodnutia určitých súdov sú záväzné všeobecne. Sudcovské právo predstavuje systém významných súdnych rozhodnutí, záväzných precedensov, ktoré sú primárnymi prameňmi práva. Okrem týchto prameňov práva však v tomto systéme pôsobia aj ďalšie pramene, z ktorých najvýraznejšie sa presadzuje právo zákonné (písané). V Spojených štátoch i v Anglicku prijímajú najvyššie štátne orgány aj celý rad zákonov i nariadení (statute law, legislation), ktoré u nich nadobúdajú skutočný právny význam až pri ich aplikácii súdom alebo orgánom štátnej správy. Je preto pochopiteľné, že anglo-americká teória i prax zreteľne rozlišujú medzi právom deklarovaným a aplikovaným, t.j. medzi law in books" a „law in action.”² Ďalšou podstatnou črtou je výrazný procesno-sporový charakter anglo-amerického právneho systému, ktorého základy ovláda súdne konanie. Z týchto črt sa odvíja aj charakteristické právne myslenie v tomto právnom systéme a podobná organizácia súdnictva. Pre anglo-americké právo sú príznačné aj podobné právne inštitúty vyplývajúce najmä zo zhodných tradícií a histórie.³

3. Rule of Law

Rule of Law alebo inými slovami aj „vláda práva“ nemá úplne presné vymedzenie. Jeho význam sa môže líšiť v závislosti od rozličných národov a právnych tradícií. Vo všeobecnosti však môžeme tvrdiť, že je to právno-politický systém, na základe ktorého právo obmedzuje štát. Deje sa to na základe udelenia určitých slobôd

¹ BRÖSTL, A.: Teória práva. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2007, s. 38. ISBN: 978-80-7097-680-7.

² PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2001, s. 168, ISBN 80-7160-146-2. [online] Dostupné na: <<http://sk.scribd.com/doc/82176979/203/Anglo-americk%C3%BD-pravny-system>>

³ TÓTHOVÁ, M.: Právna komparatistika. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 1999, s. 84. ISBN: 8070973803. [online] Dostupné na: <<http://www.upjs.sk/public/media/2715/SKR.pdf>>

a vytvorenia nariadení, prostredníctvom ktorých môžeme predvídať fungovanie štátu. V najbežnejšom zmysle Rule of Law predstavuje systém, ktorý sa pokúša chrániť práva občanov proti svojvoľnému a utláčateľskému konaniu vládnej sily.⁴ Niekedy pri preklade pojmu Rule of Law neexistuje vhodný ekvivalent ak prekladáme z jedného jazyka do druhého alebo z jedného právneho systému do druhého. Anglo-americký rule of law musí byť odlišený od nemeckej koncepcie Rechtsstat alebo od francúzskeho état de droit, ktoré pri správnom preklade znamenajú „rule through law“, čiže vláda prostredníctvom práva. Rule of Law ustanovuje právo ako suveréna nad akoukoľvek vládou mocou. Vláda prostredníctvom práva neznamená vládu práva, ale v skutočnosti dovoľuje zlúčenie práva a vlády v zmysle, že vláda je združenie usilujúce sa riadiť spoločnosť prostredníctvom špecifických činov, na základe ktorých dochádza k obmedzovaniu osobnej slobody.⁵

Procesná stránka Rule of Law nevyžaduje iba, aby oficiálna moc uplatňovala stanovené právne normy, ale požaduje, aby boli starostlivo aplikované s dôrazom na spravodlivosť, tak ako je to naznačené v ideáloch prirodzeného práva alebo spravodlivého procesu. Napríklad, ak je niekto obvinený z porušenia ustanovenej normy, mal by mať možnosť žiadať o vypočutie, argumentovanie, konfrontovanie s dôkazmi pred akoukoľvek sankciou, ktorá je spojená s touto normou. Rule of Law nie je dodržané, ak inštitúcie, ktoré by mali stelesňovať tieto procedurálne záruky sú zničené alebo ak sa do ich činností zasahuje. V tomto zmysle sa Rule of Law stáva spojencom s politickými ideálmi ako je napríklad deľba moci a nezávislosť súdnictva. Jedinečnosť anglo-amerického myslenia je v tom, že sloboda je súčasťou modernej právnej koncepcie, najmä Rule of Law, ako aj due process of law. Due process of law treba z procesnoprávneho hľadiska chápať ako právo na riadny a spravodlivý súdny proces, na súdne konanie, ako právo nebyť pozbavený života, slobody a majetku bez riadneho súdneho procesu. Z tohto hľadiska je koncepcia Rule of Law skôr filozofiou nezasahovania štátu do života jedinca než učením a požiadavkou zásahov len na základe ústavy a zákonov. V prípade porušenia práva je garantované právo na spravodlivý proces, čo znamená, že:

- a) každý má právo na sudcu vo svojej veci
- b) obvinený musí byť oboznámený o vznesení obvinenia a má právo vyjadriť sa ku všetkým skutočnostiam, ktoré sa mu kladú za vinu
- c) nikoho nemožno odsúdiť bez toho, aby sa vyjadril ku všetkým skutočnostiam, ktoré sa mu kladú za vinu.

Spravodlivý proces má určité princípy, ktoré možno zhrnúť do týchto bodov:

- a) polícia má prísne vymedzené práva,
- b) nikoho nemožno zadržať bez jasného písomného obvinenia, ktoré uvádza, z akého

⁴ THE WORLD BANK: What is the Rule of Law? [online] Dostupné na:

<<http://ebook.law.uiowa.edu/ebook/faqs/what-is-the-rule-of-law>

⁵ NEDZEL, N.: The Rule of Law: Its History and Meaning in Common Law, Civil Law, and Latin American Judicial Systems, s. 62 – 63. [online] Dostupné na:

<http://rjglb.richmond.edu/wp-content/uploads/2013/01/rjl_10-1_nedzel.pdf

- porušenia zákona je podozrivý; zadržaného treba informovať o právach (napr. právo na obhajobu, právo odoprieť výpoveď...),
- c) platí zásada prezumpcie neviny,
- d) občanov nemožno nútiť, aby svedčili sami proti sebe - právny systém nepripúšťa vynútené priznanie,
- e) nemožno dva razy trestať za ten istý čin.⁶

3.1 Historický vývoj Rule of Law vo Veľkej Británii

Rule of Law v dnešnom ponímaní predstavuje výsledok niekoľko storočného vývoja. Myšlienka panstva zákonov sa v Anglicku začala objavovať už v dokumente Magna Charta Libertatum (Veľká listina slobôd) (1215), v dôsledku ktorej bol panovník nútený rešpektovať dôležité práva a privilégia feudálnej nobility. Magna Charta Libertatum vyjadrila v článku 39 okrem iného aj princíp zákonnosti, ktorý sa v tom čase obmedzoval iba na slobodných ľudí a ktorý nadobudol univerzálny charakter až v dôsledku liberalistického chápania právnej slobody a princípu rovnosti všetkých pred zákonom osobitne v 18. a 19. storočí.

3.1.1. Boj parlamentu a panovníka v 17. storočí

Počas 17. storočia dochádzalo k bojom, častokrát aj ozbrojeným, medzi monarchom, parlamentom a obyvateľstvom. Anglický panovník tvrdil, že vládol na základe božích zákonov, z čoho vyplývalo, že je zodpovedný jedine Bohu. Členovia anglického parlamentu vrátane právnika Edwarda Coka, s týmto tvrdením nesúhlasili. Coke argumentoval, že Magna Charta, ktorú podpísal Ján Bezzemek v roku 1215, ustanovila právo ako najvyššiu autoritu v Anglicku, voči ktorej bol subjektom aj samotný kráľ.⁷ Potom, čo kráľ Karol I. začal praktizovať otvorený absolutizmus, mu v roku 1628 členovia parlamentu odovzdali petíciu práv (Petition of Right), ktorá obvinila kráľa okrem iného aj z uväznenia a súdenia ľudí bez spravodlivého procesu. Petícia sa odvolávala na ustanovenia Veľkej listiny slobôd (Magna Charta Libertatum) a žiadala rozšírenie jej pôsobnosti na všetkých obyvateľov Anglicka. Po podpise Petície panovníkom sa stala zákonom. Ustanovenia tohto zákona mali silný ústavnoprávny charakter. Kráľ síce petíciu podpísal, ale už o niekoľko dní po podpise rozpustil parlament, čím vlastne došlo k negácii jeho podpisu.⁸ Tieto udalosti medzi monarchom a parlamentom vyústili do občianskej vojny a zosadenia Karola I. z trónu v roku 1649 a jeho následnej popravy. Karolov syn, Karol II., síce nastúpil na trón obnovenej monarchie, ale boj medzi ním a parlamentom pretrvával. V roku 1688 sa parlamentné strany rozhodli pozvať do krajiny princa Viliama III. Oranžského, ktorý

⁶ PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2001, s. 167. ISBN 80-7160-146-2. [online] Dostupné na: <<http://sk.scribd.com/doc/82176979/203/Anglo-americk%C3%BD-pravny-system>>

⁷ AMERICAN BAR ASSOCIATION: The Rule of Law in History. [online] Dostupné na: <http://re.nchar.org/media/3546229/ruleoflawpart2.pdf?keepThis=false&TB_iframe=true&height=575&width=750>

⁸ ŠTENPIEN, E.: Svetové dejiny štátu a práva. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2006, s. 120. ISBN: 80-7097-662-4.

bol zosobášený s princeznou Máriou, dcérou anglického kráľa Jakuba II.. Účelom tohto pozvania malo byť zosadenie Jakuba II. a prijatie Viliama III. za nové anglického kráľa. Jakub II. rozpustil parlament a zrušil niekoľko podstatných zákonov bez súhlasu parlamentu. Dôsledkom týchto udalostí bolo vyodenie princa Viliama a jeho armády v Anglicku, ktoré spôsobilo, že sa Jakub II. dostal do exilu. Táto „slávna revolúcia“ zabezpečila vznik novej monarchie. V roku 1689, parlament predstavil nového kráľa Viliama a kráľovnú Máriu, ktorý prijali Bill of Rights⁹ (Zákon o právach), ktorý je častokrát nazývaný ako „Dokument deklarujúci práva a slobody jednotlivcov.“ Zákon o právach detailne opisoval ako predchádzajúci kráľ zneužíval právo a stanovil, že parlament a nie kráľ má výhradné právo tvoriť alebo rušiť zákony. Zákon o právach takisto vyhlasoval určité antické práva a slobody, ktorého adresátom má byť anglické obyvateľstvo. Tieto práva zahŕňali:

1. Právo petície voči kráľovi a jeho vláde
2. Sloboda prejavu, ale len pre členov parlamentu
3. Právo obyvateľstva držať zbrane kvôli vlastnej obrane
4. Právo na súd s účasťou poroty
5. Zákaz neprimeraných kaucí, pokút a krutého potrestania¹⁰

Najvýznamnejšími ustanoveniami zákona o právach boli tie, ktoré sa týkali ústrednej moci. Zákon síce pre budúcnosť zaviedol dedenie trónu, ale iba ak boli splnené prísne požiadavky. Nový kráľovský pár potvrdil vo funkcii parlament, čo bola dôležitá zmena, lebo dovtedy anglický kráľ nastupovali na trón z božej milosti. Od tohto momentu nastupoval kráľ na trón až po súhlasnom vyjadrení všetkých stavov a následnom potvrdení jeho funkcie parlamentom. Zo zákona sa nositeľom moci stal ľud, ktorý ju vykonával prostredníctvom svojich zvolených zástupcov v parlamente. Dôležitými ustanoveniami zákona o právach boli takisto tie, ktoré obmedzovali kráľovskú moc. Kráľ nemal právo vyňať niektorú osobu spod právomoci zákona – to znamená, že bolo zakázané udeľovať privilégia, lebo zákon sa vzťahoval aj na kráľa. Panovník bez súhlasu parlamentu nemohol vyberať žiadne dane – také bolo a dodnes je základné ustanovenie rozpočtového práva.¹¹

„Slávna revolúcia“ nebola prelomovou revolúciou. Namiesto toho znovu potvrdila „antické práva“ obyvateľom a ustanovila parlament ako najvyššiu moc nad právom, ktoré má tieto práva chrániť.¹² Významným zákonom prijatým ešte pred Zákonom o právach bol Habeas Corpus Act (zákon o príkazoch na predvádzanie zatknutých). Zákon bol prijatý parlamentom v čase, keď sa zvyšovala ich obava pred represáliami zo strany Karola II. Zákon priznal anglickým občanom dôležitú ústavnoprávnu

⁹ Pre oficiálnu verziu dokumentu pozri: Bill of Rights (1689). [online] Dostupné na: <<http://www.legislation.gov.uk/aep/WillandMarSess2/1/2/introduction>

¹⁰ AMERICAN BAR ASSOCIATION: The Rule of Law in History Part II. [online] Dostupné na: <http://lre.ncbar.org/media/3546229/ruleoflawpart2.pdf?keepThis=false&TB_iframe=true&height=575&width=750

¹¹ ŠTENPIEN, E.: Svetové dejiny štátu a práva. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2006, s. 126. ISBN: 80-7097-662-4.

¹² AMERICAN BAR ASSOCIATION: The Rule of Law in History Part II. [online] Dostupné na: <http://lre.ncbar.org/media/3546229/ruleoflawpart2.pdf?keepThis=false&TB_iframe=true&height=575&width=750

záruku zákonnosti predbežnej väzby v trestnom konaní. Formulu „Habeas Corpus“ obsahoval už v stredoveku tzv. „Alias et Pluries Habeas Corpus Writ“, teda príkaz sudcu osobe, ktorá zadržala podozrivého zo spáchania trestného činu, aby ho čím skôr predviedla pred kráľovský súd. Časom sa z tohto príkazu vyvinula prax skúmať zákonnosť zadržania podozrivej osoby na základe zákonného dôvodu. Súd druhého stupňa mal možnosť na základe žiadosti zadržanej osoby preskúmať dôvody a zákonnosť jej zadržania. Nový zákon prijatý roku 1679 obsahoval garancie proti nezákonnému bezdôvodnému zadržaniu, zároveň napomáhal tomu, aby sa oprávnené obvinená osoba mohla brániť v trestnom konaní na slobode.¹³ Medzi najvýznamnejšie ustanovenia tohto zákona patrí právo obvineného žiadať, aby mu bol predložený príkaz na zatknutie. Po obdržaní príkazu na zatknutie (alebo ak mohol väzeň pod prísahou dokázať, že mu ho odmietli vydať) mohla zadržaná osoba alebo ktokoľvek iný konajúci v jej mene žiadať o vydanie príkazu na predvedenie pred sudcu (Habeas Corpus Writ) za účelom preskúmania zákonitostí zadržania. Habeas Corpus Writ súd zaslal orgánu, ktorý vykonával väzbu, ten bol povinný do troch dní podať hlásenie o dôvodoch väzby alebo v určenej lehote predviezť zadržanú osobu pred súd. Po preskúmaní väzobných dôvodov predvedenej osoby súd mohol dospieť určitým názorom. Buď boli dôvody väzby neopodstatnené a osoba bola prepustená na slobodu, alebo boli dôvody väzby opodstatnené a súd nariadil pokračovať vo väzbe, alebo boli dôvody opodstatnené, ale s ohľadom na okolnosti po zaplatení kaucie nariadil prepustenie zadržanej osoby.¹⁴

4. Britský ústavný model

Charakteristickými znakmi britskej ústavy je jej pružnosť a nepísaná forma. Pružnosť ústavy sa prejavuje nielen formálne, ale aj obsahovo. Tento moment nesie so sebou tretí prívlastok britskej ústavy, t.j.že ju možno nazvať ústavou otvorenou. Otvorenosť sa prejavuje predovšetkým vo vnútornej štruktúre. Rovnako ako anglické právo vôbec, spočíva aj ústava na dvoch zložkách. Jej súčasťou sú na jednej strane niektoré akty tzv. štatutárneho práva, t.j.zákony považované za ústavné. Sem možno zaradiť napr. Magnu Chartu Libertatum (1215), Petition of Rights (1627), Habeas Corpus Act (1679), Bill of Rights (1689), Act of Settlement (1701), z novších zákonov hlavne Akt o parlamente (1911 a 1949), ako aj Akt o ľudovom zastupiteľstve (1948). Súčasťou ústavy sú aj súdne rozhodnutia opierajúce sa o precedensy. Precedens ako prameň práva je individuálnym právnym aktom, ktorý rieši prípad doteraz právnymi normami neregulovaný, a preto nadobúda normatívny význam. Prvé individuálne rozhodnutie prípadu, ktorý doteraz nebol právom regulovaný, nadobúda do budúcnosti všeobecnú záväznosť v tom zmysle, že rozhodovanie prípadov rovnakého druhu je viazané týmto prvým rozhodnutím

¹³ ROBERTSON, J.: Habeas Corpus The Most Extraordinary Writ. [online] Dostupné na: <http://www.habeascorpus.net/asp/>

¹⁴ ŠTENPIEN, E.: Svetové dejiny štátu a práva. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2006, s. 125. ISBN: 80-7097-662-4.

individuálneho prípadu.¹⁵ Práve súdne rozhodnutia a hlavne spôsob tvorby súdneho práva robí z britskej ústavy dokument, ktorý je otvorenejší novým názorom a mnohé otázky, než ako je to zvyklosťou pri tradičných písaných ústavách. Anglický sudca neprehlasuje precedensy za zastarané, ale za zlé pochopené a spresnením chápania pravidla otvára cestu jeho novému výkladu. Kým v kontinentálnom ústavnom systéme dochádza k ústavnoprávnym zmenám zásadne zvonku, t.j.zmenou platných predpisov, ústavnoprávne zmeny vo Veľkej Británii prebiehajú zvnútra, t.j.výkladom. Preto poňatie a duch britskej ústavy spočíva v stálom uskutočňovaní pravidla živého výkladu starých ústavných pravidiel, výkladu, ktorý v praxi súdov a vyvíjajúcich sa politických zvyklostí krajiny nevnáša zmeny do britskej ústavy nárazovo, v podobe ústavných reforiem, ale postupne cez každodennú prax. Tým sa stalo, že v iných krajinách prejavujúci sa výrazný rozpor medzi ústavou písanou a faktickou je v podmienkach Veľkej Británie zmiernovaný pružnosťou ústavy a nepretržitým vývojom ústavnej praxe.¹⁶ Veľmi významnú časť ústavy však tvoria tiež ústavné zvyklosti (Conventions of Constitution), ktoré nie sú právom vo formálnom zmysle, a nie sú teda ani právne vynúiteľné, predstavujú však politické zvyklosti a ústavné zvyklosti natoľko zaväzujúce, že si ich porušenie nie je možné vôbec predstaviť. Niektoré z nich sú založené na jednostranných politických proklamáciách napr. kráľa či kráľovnej. Práve prostredníctvom týchto zvyklostí sú napr. kráľovské prerogatíva realizovateľné len v presne obmedzenom rámci a tak, ako si to praje vláda, resp. jej premiér. V roku 1702 potvrdila kráľovná Anna, že nebude uplatňovať rozpúšťacie právo voči poslaneckej snemovni podľa svojej vôle a v roku 1707 a anglickej ústavnej histórii naposledy odmietla Koruna dať súhlas k parlamentnému zákonu. Medzi prerogatíva, ktoré sú regulované ústavnými zvyklosťami, patrí právo panovníka na odvolanie vlády.¹⁷

Stabilita britskej ústavy spočíva v jej pružnosti. Samotná stabilita ústavy je tak skôr plodom jej pružnej koncepcie a vývoja politických pomerov v krajine, než systému ústavných inštitúcií. Vzájomné pôsobenie ústavných noriem a politických zvyklostí viedlo v podmienkach Veľkej Británie k vytvoreniu sústavy politicko-ústavných vzťahov označovaných ako klasický parlamentarizmus. Britská štátoveda preto aj zdôvodňuje právnu povahu svojej ústavy dvoma princípmi. Popri princípe Rule of Law je to princíp zvrchovanosti parlamentu, ako najvyššieho orgánu štátnej moci, ktorému podliehajú pod kontrolu a riadenie všetky ostatné štátne orgány. Pravdou však zostáva, že práve nebývalá pružnosť britskej ústavy spolu s vývojom a dotváraním ústavných obyčají postupne viedli ku kríze britského parlamentarizmu,

¹⁵ BRÖSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I.: Teória práva. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2007, s. 58. ISBN: 978-80-7097-680-7.

¹⁶ PALÚŠ, I.: Štátne právo porovnávacie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2002, s. 36. ISBN: 80-7097-483-4.

¹⁷ OROSZ, L., SVÁK, J., BALOG, B.: Základy teórie konštitucionalizmu. EUKODÉX Bratislava, 2011, s. 439. ISBN: 978-80-89447-54-1.

ktorého dnešný skutočný chod je zreteľne modifikovaný v prospech najnovších požiadaviek a potrieb ústavno-politickej praxe.¹⁸

5. Pohľady významných právnikov

Britský právnik Albert Dicey vytvoril koncept právneho štátu v britskej jurisprudencii. Dicey vo svojom diele *Introduction to the Study of Law of Constitution* (1939) tvrdí: „Právny štát ...zastáva v tieto dni (r. 1915) osobitný znak v anglickej ústave. V Anglicku žiadna osoba nesmie strpieť potrestanie alebo zaplatiť náhradu škody za akékoľvek správanie, ktoré nie je zakázané v právnom systéme.“¹⁹ Predstavuje Rule of Law ako súhrn troch princípov. Prvým princípom je absolútna zvrchovanosť alebo prevládanie oficiálneho práva. Druhým je rovnosť pred zákonmi a tretí princíp hovorí o tom, že ústava nie je prameňom občianskych práv, ale výsledkom práv a slobôd jednotlivcov ako sú definované a uplatňované súdmi.

Ďalším právnikom, ktorý sa venoval problematike Rule of Law bol Joseph Raz. Raz tvrdí, že Rule of Law nie je schopnosť práva „usmerňovať“ správanie tých, ktorí sú mu podriadení“ a ďalej tvrdí, že sa nemá „zmiešavať“ s demokraciou, spravodlivosťou a rovnosťou, s akýmkoľvek druhom ľudských práv, s úctou k osobnosti alebo ľudskej dôstojnosťou.“ V tejto koncepcii možno badať dva aspekty: 1. ľudia by mali byť ovládaní právom a poslúchať ho, 2. právo by malo byť také, že budú schopní sa ním riadiť.

Raz si Rule of Law predstavuje ak súhrn siedmich princípov:²⁰

1. Všetky zákony majú byť prehľadné, otvorené a jasné
2. Zákony majú byť relatívne stabilné
3. Tvorba špecifických zákonov sa má riadiť otvorenými, stabilnými, jasnými a všeobecnými pravidlami
4. Musí byť zaručená nezávislosť súdnictva
5. Musia byť zachované princípy prirodzenej spravodlivosti
6. Súdny majú mať právomoc kontroly nad implementáciou iných princípov
7. Súdny majú byť ľahko prístupné.

Podľa Raza spoločnosť, ktorá uspela v prijatí princípu Rule of Law natoľko, že má systém pravidiel, ktorý je vyhlásený, prospektívny a jasný, automaticky neznamená, že takáto spoločnosť je aj morálne dobrá. Spoločnosť môže zlyhať pri uznávaní určitých sociálnych a politických ideálov, ale zároveň môže uspieť v prijatí vlády práva. Na základe tohto pohľadu, Rule of Law predstavuje nástroj, prostredníctvom ktorého dochádza k regulácii správania občanov a ako nástroj samotný môže byť použitý na morálne dobré, zlé alebo neutrálne úmysly. Takže, ak hodnotíme Rule of

¹⁸ PALÚŠ, I.: Štátne právo porovnávacie. Košice Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2002, s. 37. ISBN: 80-7097-483-4.

¹⁹ DICEY, A.: *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, [online] Dostupné na: <http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=1714&Itemid=27>

²⁰ BRÖSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I.: *Základy štátovedy*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2007, s. 150. ISBN: 807097558X.

Law s dôrazom na úmysly, výsledky zistíme, že Rule of Law nie je nevyhnutne morálne dobrým princípom.²¹

Ronald Dworkin takisto prichádza so svojím názorom na Rule of Law. Kládne si otázku Čo je Rule of Law? Podľa neho právnici (ale aj verejnosť) si myslia, že „existuje rozdielny a dôležitý politický ideál nazývaný Rule of Law.“ Dworkin s tým nesúhlasí a rozpracúva tézu o dvoch rozdielnych chápaniach Rule of Law. Prvú jeho koncepciu tvorí „rule-book“, čiže kniha noriem. Vychádza z toho, že „moc štátu by nikdy nemala byť používaná proti jednotlivým občanom s výnimkou prípadov, keď je to v súlade s normami explicitne stanovenými vo verejnej knihe noriem.“ Vláda, rovnako ako občania, musí zachovávať tieto verejné normy, kým sa nezmenia. Dworkinova druhá koncepcia sa vzťahuje na práva – „rights.“ Predpokladá, že občania majú morálne práva a povinnosti voči sebe navzájom a politické práva voči štátu ako celku. Trvá na tom, aby tieto morálne a politické práva boli uznané pozitívnym právom, aby mohli byť vynucované na základe požiadaviek jednotlivých občanov súdmi a inými inštitúciami známeho typu. Rule of Law je v rámci tejto koncepcie ideál normy s presnou verejnou koncepciou individuálnych práv. Vyžaduje, ako súčasť ideálu práva, aby normy v knihe noriem podchytili a vynucovali morálne práva. Podľa Dworkina koncepcia knihy noriem má iba jeden rozmer, podľa ktorého by politická spoločnosť mohla zlyhať. Mohla by použiť svoju policajnú moc voči jednotlivým občanom inak, ako to je stanovené v knihe noriem. Avšak koncepcia práv podľa neho obsahuje minimálne tri možnosti alebo hrozby stroskotania. Štát môže zlyhať pri stanovení rozsahu individuálnych práv, ktoré hodlá vynucovať. Rovnako môže zlyhať v presnosti vymedzenia práv, ktoré uznáva, alebo v otázkach spravodlivosti pri vynucovaní práv: prijať normy, ktoré dostanú chudobných alebo niektoré neuprednostnené rasy do nevýhodného postavenia pri ochrane práv, ktorých existenciu štát uznáva.²² V Dworkinovej klasifikácii možno bádať určité napätie medzi pozitivistickým a prirodzenoprávnym prístupom k problému Rule of Law. Obe koncepcie možno považovať za komplementárne, schopné vzájomne sa dopĺňať, v rámci toho istého typu právnej kultúry.²³

Lon Luvois Fuller, jeden z najvýznamnejších amerických právnych filozofov 20. storočia, vypracoval svoj pohľad na princíp Rule of Law. Jeho postoj spočíval vo ôsmich princípoch, ktoré tvoria Rule of Law. Problematike vlády práva sa venuje v diele *The Morality of Law*. Podľa Fullera zákony majú byť všeobecné, zverejnené

²¹ HAMARA, T. C.: *The Concept of the Rule of Law*, McMaster University, 2009, s.10 – 12.

[online] Dostupné na:

<<http://digitalcommons.mcmaster.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=5487&context=opendissertations>

²² DWORKIN, R.: *A Matter of Principle*, Oxford University Press, 1985, s. 12-13. ISBN: 0-19-825574-8. [online] Dostupné na:

<http://books.google.sk/books?id=FUz9VVTIOakC&pg=PA11&lpg=PA11&dq=dworkin+rule+book+conception&source=bl&ots=Q8ul-hFAnj&sig=vK1MPS_p3ia5alMdhK3-QL3ail&hl=sk&sa=X&ei=gSZpUcm5O6nk4QT5loGoAQ&ved=0CEoQ6AEwAw#v=onepage&q=dworkin%20rule%20book%20conception&f=false

²³ BRÖSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I.: *Základy štátovedy*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2007, s. 150-151. ISBN: 807097558X.

alebo verejne dostupné. Publikácia zákonov je dôležitá z hľadiska zaistenia dostatočného oboznámenia sa s obsahom zákonov. Ďalej by zákony mali byť prospektívne, teda mali by vyjadrovať ako sa osoby majú správať v budúcnosti. Nemali by však zakazovať správanie, ktoré sa uskutočnilo v minulosti, v tom prípade by sme hovorili o retroaktivite, teda o spätnom pôsobení práva. Zákony majú byť zrozumiteľné, aby občania vedeli identifikovať či zákon hovorí o zákaze, príkaze alebo o dovolení. Zákony nemajú byť kontradiktórne, teda jeden zákon nesmie určité správanie zakazovať a druhý ho dovoľovať. Šiesty princíp hovorí o tom, aby zákony boli schopné prispôsobenia, čím mal autor na mysli, aby zákony nerozoberali nemožné situácie. Siedmym princípom je stabilita, v zmysle že zákony sa nemajú príliš často meniť, pretože by to viedlo k právnej neistote. Posledným je princíp zhody medzi písanou formou zákona a jeho uplatňovaním.²⁴ Podľa Füllera právo je „podnik, ktorý podrobuje ľudské správanie vláde pravidiel.“²⁵ Ak zákonodarcovia rešpektujú týchto osem princípov Rule of Law, ich zákony môžu vplývať na praktické uvažovanie občanov, v zmysle, že ľudia si uvedomia, aké dôsledky bude mať ich konanie.

²⁴ FULLER, L.: *The Morality of Law*, Yale University Press 1964. ISBN: 9780300010701.

²⁵ MACLEOD-CULLINANE, B.: *Lon L. Fuller and the enterprise of law*, Libertarian Alliance London 1995. ISBN 1 85637 286 3. [online] Dostupné na:
<<http://www.libertarian.co.uk/lapubs/legan/legan022.pdf>

Právny štát v podmienkach kontinentálneho právneho systému

Jakub Rangl (2. roč.)

1. Kontinentálny právny systém

Kontinentálny právny systém je systém práva, ktorý vznikol na území kontinentálnej Európy na základe recepcie rímskeho práva. Predstavuje systém písaného práva (lex scripta) a za základný prameň práva je tu považovaný zákon, hoci sa popri ňom presadzujú aj iné pramene. Veľký vplyv v súčasnosti získavajú medzinárodné zmluvy a súdna prax.¹ Hoci v tomto právnom systéme pre sudcovské rozhodnutia platí zásada „*ius dicit inter partes*“, v niektorých krajinách sú považované za subsidiárny prameň práva.

Od angloamerického systému práva sa kontinentálny právny systém líši aj právnou terminológiou, existenciou právnych kódexov, delením práva na právo súkromné a verejné a špecifikami v poňatí legality.² A práve špecifický prístup k poňatiu legality vyústil do vzniku koncepcie právneho štátu.

2. Počiatky právneho štátu

Myšlienka, že štát má byť viazaný právom, ktorá predstavuje podstatnú požiadavku právneho štátu, je síce známa už v staroveku (Aristoteles, Platón), no počiatky koncepcie právneho štátu v podmienkach kontinentálneho právneho systému sa viažu až na Nemecko 18. a 19. storočia.³ Myšlienka právneho štátu vznikla ako alternatíva policajnému štátu, ktorého podstatou je učenie o expanzívnych účeloch štátu. Policajný štát charakterizuje uprednostňovanie štátnych účelov pred záujmami a postavením jednotlivca. Naproti tomu právny štát, podstatou ktorého je učenie o limitačných účeloch štátu, je už vo svojom konaní obmedzený – verejná moc musí rešpektovať autonómny priestor vytvorený okolo jednotlivca.⁴ Na formovaní koncepcie právneho štátu v kontinentálnom právom systéme sa nepochybne podpísali myšlienky revolúcie vo Francúzsku z roku 1789, liberalizmus, právny pozitivismus, teória del'by moci a konštitucionalizmus.

Dôležitým problémom nemeckej právnej vedy na sklonku 18. storočia bol vzťah medzi suverenitou, právom a slobodou, pričom na pozadí snáh o optimálne usporiadanie týchto vzťahov sa črtajú kontúry právneho štátu.

Filozofický základ koncepcie právneho štátu (hoci sám tento pojem nepoužíva) vytvoril Immanuel Kant. Štát chápe ako zjednotenie množstva ľudí pod zákonmi

¹ HARVÁNEK, J., HUNGR, P., DOSTÁLOVÁ, J. a i.: Teorie práva. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 302.

² GERLOCH, A.: Teorie práva. 4 upr. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 113.

³ Naproti tomu Rule of Law, angloamerická koncepcia právneho štátu, je historicky staršia a má odlišný vývoj než koncepcia právneho štátu v rámci kontinentálneho právneho systému. Je pre ňu charakteristické významné postavenie súdnej praxe, pričom vzťah k štátu tu nie je natoľko výrazný ako v prípade chápania právneho štátu v kontinentálnom právnom systéme.

⁴ PINZ, J.: Přirozenoprávní theorie a moderní právní stát. Nymburk: OPS, 2010, s. 96 – 97.

práva.⁵ Podľa neho je základom štátu a občianskej spoločnosti spoločenská zmluva. Spoločenská zmluva je dohodou jedincov o právnom štáte, ktorý je ideálom a budúcnosťou.⁶ Hlavou úlohou štátu je tvorba práva, ktoré predstavuje medze jeho činností a vytvára podmienky, vďaka ktorým môžu jednotlivci realizovať svoje prirodzené právo - slobodu. Na rozdiel od policajného štátu, pre ktorý individuálna sloboda jednotlivca nepredstavovala prekážku, tento liberalistický právny štát vymedzuje status negativus – priestor, kde je ingerencia štátu neprístupná.

Pojem *Rechtsstaat* začal byť frekventovane používaný v priebehu 19. storočia a k jeho popularizácii prispeli najmä Otto Bähr prácou *Der Rechtsstaat: Eine publizistische Skizze* a Robert von Mohl prácou *Die Polizeiwissenschaft nach den Grundsätzen des Rechtsstaates*.⁷ Poukázali na potrebu samoobmedzenia štátu prostredníctvom práva, čo sa malo prejavovať najmä v kontrole verejnej správy. Týmto otvorili cestu k vytvoreniu správneho súdnictva.

Rechtsstaat sa neskôr rozšíril aj do iných krajín, a tak vzniklo španielske *Estado de derecho*, *pravovoe gosudarstvo* v Rusku, talianske *stato di diritto* či *Estado de direito* v Portugalsku.

Charakteristickým pre právny štát bolo rozšírenie princípu legality na verejnú správu. Týmto sa zaviedla kontrola aj vzťahov verejnoprávnych popri kontrole súkromnoprávných vzťahov, ktorú vykonávali sudy. Subjekty takýchto právnych vzťahov tu už majú právny nárok na to, aby sa v správnom konaní postupovalo podľa právom určených pravidiel. Zavŕšením princípu legality vo verejnej správe je zavedenie správneho súdnictva.⁸

Myšlienka právneho štátu bola prítomná aj v revolučnom Francúzsku a významne sa na tom podieľal Charles - Louis Montesquieu. V jeho diele *O duchu zákonov*, inšpirovaný anglickou ústavou, rozlišuje medzi mocou zákonodarnou, súdnou a výkonnou, pričom ich rozdelenie považuje za nevyhnutnú podmienku slobody. Súdna moc však nie je oprávnená právo vytvárať alebo ho dopĺňať – sudcovia majú byť len ústami zákona.⁹ Absencia pojmu, ktorý by vo Francúzsku bol ekvivalentom nemeckého *Rechtsstaat*, možno odôvodniť aj špecifickým chápaním pojmov *État* a *Republique*. Jean-Jacques Rousseau *Republique* chápal ako štát, v ktorom vládne právo,¹⁰ pričom pojmy *Republique* a *État* preň boli rovnocenné.¹¹ Charles - Louis Montesquieu považuje za štát spoločnosť, ktorá má zákony. Spojenie *právny štát* v takomto chápaní bolo pleonazmom.

Ďalším dôvodom, prečo sa pojem *právny štát* vo Francúzsku presadil až neskôr, bola skutočnosť, že konštitucionalizmus tu dlhú dobu nebol hlboko zakorenený. V

⁵ KANT, I.: *The metaphysics of morals*. New York: Cambridge University Press, 1991, s. 124.

⁶ KRŠKOVÁ, A.: *Dejiny politickej a právnej filozofie*. Bratislava: Iura Edition, 2011, s. 449 – 450.

⁷ CAENEGEM, R.: *Legal history: A European perspective*. Rio Grande, Ohio: Hambledon Press, 1991, s. 185.

⁸ Pozn. č. 4, s. 135 – 138.

⁹ BRÖSTL, A.: *Frontisterion, alebo Búdky pre vzletné myšlienky (o štáte a práve)*. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 141-142.

¹⁰ ROUSSEAU, J. J.: *The social contract*. New York: Cosimo Classics, 2008, s. 43.

¹¹ PECH, L.: *Rule of law in France*, s. 7. [online] Dostupné na: <<http://ssrn.com/abstract=929099>>

priebehu 15 rokov revolučné Francúzsko prijalo 5 ústav, čo sa nepochybne odrazilo aj na menšom význame, ktorý sa ústavám priznával. Stabilitu v tejto oblasti priniesol až rok 1875, kedy bola prijatá ústava tretej republiky.

Pojem *état de droit* po prvý krát použil Léon Duguit v roku 1907, bol však použitý len ako francúzsky preklad nemeckého pojmu *Rechtsstaat*. Francúzska teória *état de droit* bola formulovaná v priebehu tretej republiky, o čo sa významne zaslúžil Carré de Malberg.

3. Rechtsstaat

Koncepcia právneho štátu v Nemecku bola značne rozšírená v 19.storočí. *Rechtsstaat* obsahoval tri základné komponenty: samoobmedzenie štátu, teóriu subjektívnych práv a primát práva.¹² Právny štát 19.storočia bol štátom, ktorého verejná správa bola obmedzená zákonmi. Tento prístup bol dôsledok obáv z narastajúceho štátneho intervencionizmu, pričom zavedenie princípu legality do verejnej správy nebolo chápané ako obmedzenie štátnej suverenity. Konanie zákonodarcu sa nepovažovalo za natoľko bezprostredné nebezpečenstvo pre jednotlivca, ako konanie verejnej správy, preto obmedzenie zákonodarcu nebolo akútnym problémom.

Významné teórie prvej polovice 19.storočia predstavovali tie, ktoré vytvorili Friedrich Julius Stahl a Robert von Mohl. Podľa Stahla *Rechtsstaat* predstavuje štát, ktorý koná na základe práva. Podstatou je tu formálny spôsob konania štátu. Pre Mohlov právny štát bolo kľúčové to, aby svojim konaním zabezpečil slobodu jednotlivca a jeho slobodné uplatňovanie tvorivých síl. Individuálna sloboda jednotlivca bola obmedzením štátneho intervencionizmu,¹³ avšak štát už nebol chápaný len ako nočný strážca, keďže zásahy štátu považoval za potrebné.

Otto von Gierke v druhej polovici 19.storočia svoju koncepciu nesústredil priamo na štát. Podľa neho práva a povinnosti jednotlivca, ktoré obmedzovali konanie štátu, vyplývajú z príslušnosti k historickým vývojom formovanej komunite. Naproti tomu Carl Friedrich Gerber práva jednotlivca odvodzoval výlučne od rozhodnutia štátu.

Rudolf von Jhering právo chápe ako formu, ktorá je zárukou životných podmienok spoločnosti a je založená na donucovacej moci štátu.¹⁴ Obmedzenie legislatívnej moci štátu by však znamenalo aj obmedzenie jeho suverenity. Štát sa teda obmedzoval len vlastným rozhodnutím. Učenie 19.storočia obmedzenie zákonodarcu nepovažovalo za prvoradé – *Rechtsstaat* sa stal *Staatsrecht*, ktorý bol charakterizovaný technickým a formálnym poňatím práva bez požiadavky preskúmania ústavnosti konania zákonodarcu.¹⁵

¹² GOSALBO-BONO, R.: The significance of the rule of law and its implications for the European Union and the United States. In: University Of Pittsburgh Law Review, vol 72, 2010, č. 2, s. 242. [online] Dostupné na: <http://lawreview.law.pitt.edu/ojs/index.php/lawreview/article/view/159>

¹³ COSTA, P., ZOLO, D., SANTORO, E.: The rule of law: history, theory and criticism. Dordrecht: Springer, 2007, s. 92.

¹⁴ Pozn. č. 9, s. 193.

¹⁵ Pozn. č. 12, s. 243.

Georg Jellinek, vychádzajúc z koncepcie právneho štátu, požadoval kontrolné mechanizmy zamedzujúce zneužitie moci. Navrhol preventívnu materiálnu sudcovskú kontrolu ústavnosti, ktorá umožňovala parlamentnej menšine obrátiť sa na súd, aby posúdil, či návrh zákona materiálnym spôsobom nezasahuje do ústavných predpisov.¹⁶

Významnú zmenu v nazeraní na štát a právo priniesol Hans Kelsen. Jeho *Čistou právnou náukou* sa snaží právnú vedu zbaviť cudzích prvkov. Podľa Kelsena štát nie je skutočná entita. Štát predstavuje len súhrn noriem,¹⁷ je personifikáciou právneho poriadku. Každý štát teda musí byť právny, spojenie *Rechtsstaat* je pleonazmom. Právo zaväzuje všetky právnické a fyzické osoby, štátne orgány nevynímajúc. Jeho normatívny pozitivizmus však právnym aktom nekladie materiálne požiadavky, právom sa môže stať akýkoľvek obsah. Právny poriadok chápe ako hierarchickú štruktúru právnych noriem a práve táto hierarchická štruktúra právnych noriem predstavuje obmedzenie aj pre konanie zákonodarcu, keďže ústava je nadriadená nad ostatnými zákonmi. Prvenstvo ústavy si vyžaduje ústavné súdnictvo, ktoré má štát chrániť pred protiústavnými zákonmi a týmto chrániť aj hierarchické usporiadanie noriem.

Normatívna teória Hansa Kelsena ovplyvnila spolkovú ústavu Rakúskej republiky z roku 1920 a ústavnú listinu Československej republiky z roku 1920, ktoré zaviedli špecializovaný a koncentrovaný model kontroly ústavnosti.¹⁸ Formalizmus normativistickej teórie však pripúšťal iba kontrolu viazanú na ústavný text. Právny pozitivizmus a koncepcia formálneho právneho štátu však boli výrazne oslabené hrôzami 2. svetovej vojny.

Weimarská ústava z roku 1919, ktorá taktiež, vzhľadom na výrazné postavenie právneho pozitivizmu, vychádzala z koncepcie formálneho právneho štátu, zakotvila popri právach prvej generácie aj práva hospodárske a sociálne. Keďže však neposkytovala účinné poistky proti zneužitiu verejnej moci, sformoval sa na jej základoch fašistický režim.¹⁹

Po roku 1933 začal byť v Nemecku pojem *Rechtsstaat* interpretovaný a upravovaný pre potreby národného socializmu. Podľa Carla Schmitta *Rechtsstaat* v chápaní 19. storočia sa v dôsledku strohého formalizmu normativizmu stal legislatívnym štátom (*Gesetzstaat*), ktorý je charakterizovaný len tvorbou a aplikáciou noriem.²⁰ *Rechtsstaat* nevystihoval pojem *Führerstaat* a predstavu štátu, ktorý v národnom socializme predstavoval spravodlivosť. *Rechtsstaat* (v ponímaní 19. storočia) svojim formalizmom zredukoval spravodlivosť len na problém súladnosti s právom.²¹ A tak zatiaľ čo požiadavkou formalistického *Rechtsstaatu* v oblasti trestného práva bola zásada *nulla poena sine lege*, pre spravodlivý štát platilo – *nullum crimen sine poena*.²²

¹⁶ OROSZ, L., SVÁK, J., BALOG, B.: Základy teórie konštitucionalizmu. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2011, s. 130.

¹⁷ KELSEN, H.: Pure Theory of law. Berkeley: University of California Press, 1978, s. 286.

¹⁸ Pozn. č. 16, s. 131.

¹⁹ Pozn. č. 16, s. 472.

²⁰ Pozn. č. 13, s. 126 – 127.

²¹ Tamtiež.

²² Tamtiež.

Noc dlhých nožov²³ teda postavila Hitlera do pozície najvyššieho sudcu, ktorý chránil národ pred nebezpečenstvom. Otto Koellreuter chápal *Rechtsstaat* ako štát, ktorý je založený na poriadku. Tretia ríša, keďže mala právny poriadok, bola teda právnym štátom.

Koncepcia formálneho právneho štátu, ktorá vyžadovala len dodržiavanie práva, ktoré vzniklo na základe právom stanovenej procedúry, bez hodnotových kritérií na obsah práva, nezabránila hrôzám počas 2.svetovej vojny. Táto vojna poukázala na slabiny právneho pozitivizmu a na potrebu iných, než len formálnych požiadaviek na právo.

Koncepcia materiálneho právneho štátu sa prejavila v Základnom zákone SRN²⁴ z roku 1949. Právne normy už musia zodpovedať ústavným hodnotám. Princíp bezprostrednej záväznosti základných práv, princíp nadpozitívneho práva a prirodzeno-právna koncepcia základných práv predstavujú v porovnaní s ústavami z prvej polovice 20.storočia novum.²⁵

Obdobie po druhej svetovej vojne teda prinieslo základné práva, ktoré už sú ochránené pred svojvôľou zákonodarcu. Základné práva sa už netýkajú len slobody a majetku. Začína sa formovať koncepcia sociálneho právneho štátu, pre ktorú štát nie je len nočným strážcom, ale má vstupovať aj do sféry sociálnej spravodlivosti. Jednotlivec nemôže naplno využívať svoje politické a občianske práva, ak nemá zabezpečené ani základné sociálne podmienky. Idea sociálneho právneho štátu je vyjadrená aj v Základnom zákone SRN. Ústava Talianskej republiky z roku 1947 obsahuje väčšiu škálu hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv ako Základný zákon SRN. Kládne taktiež väčší dôraz na materiálne garancie týchto práv a charakteristická je tu aj širšia judikatúra talianskych súdov, hlavne v oblasti súdnej ochrany práv zamestnancov na odborové združovanie, na štrajk a uzatváranie kolektívnych zmlúv.²⁶

4. *État de droit*

Ako už bolo spomenuté, koncepcia *état de droit* sa vo Francúzsku začína objavovať počas 3.francúzskej republiky zriadenej ústavou z roku 1875 zásluhou profesorov, ktorí podporovali súdnu kontrolu ústavnosti a koniec neobmedzenej nadvlády parlamentu. Súdna kontrola ústavnosti bola vo Francúzsku odmietaná v dôsledku idey suverenity ľudu prejavovanej v parlamente. Obmedzenie parlamentu, ktorý svoju moc odvodzuje od ľudu orgánom, ktorý nie je priamo legitimovaný ľuďom, bola neprípustná. Pokus o zavedenie preventívnej kontroly ústavnosti zákonov, ktorú by vykonával politický reprezentatívny orgán - *Senát Conservateur*, uskutočnil

²³ Noc dlhých nožov je akcia, ktorá sa uskutočnila v noci z 29. na 30. júna v roku 1934. Na základe Hitlerovho príkazu boli povrazení členovia polovojenskej organizácie SA (Sturmabteilung) na čele s Ernstom Röhmom, ktorí sa pre Hitlera stali nepohodlnými. Táto akcia bola odôvodnená ako opatrenie proti vlastizradným útokom.

²⁴ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. [online] Dostupné na: <<http://gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gg/gesamt.pdf>

²⁵ Pozn. č. 16, s. 476.

²⁶ Pozn. č. 4, s. 207 – 208.

Abbé Emmanuel Joseph Sieyés, popredný politik a politický teoretik z obdobia francúzskej revolúcie, čo sa prejavilo v konzulskej ústave z roku 1799 a ústave I. cisárstva z roku 1804.²⁷

Názor, že aj zákony by mali podliehať kontrole, presadzoval aj Raymond Carré de Malberg. Podľa jeho teórie samoobmedzenia štátu, ktorá spočívala na formálnom prepojení štátu a práva, štát mohol konať iba na základe práva. Aj štát ako právna entita je podriadený vlastným normám, a tak je tiež nositeľom práv a povinností. Malberg sa pokúsil preniesť koncept *Rechtstaatu* do francúzskeho prostredia. *État de droit* taktiež chráni práva jednotlivca pred omnipotenciou štátu, ktorý musí konať v súlade s normami, ktoré vytvoril. Nesúhlasil s Rousseauom, podľa ktorého je právo prejavom *volonté generale*. Je to len právna fikcia. Zákony totiž tvorí parlament, tie teda nie sú prejavom všeobecnej vôle ľudu, ale prejavom politickej väčšiny.²⁸ Ale keďže ústava je prijímaná v ľudovom referende, všetky zákony by s ňou mali byť v súlade. Ústava je totiž zdrojom zákonodarnej, súdnej a výkonnej moci. Ústava je aktom moci konštituujúcej – *pouvoir constituant*, ktorá patrí ľudu. Parlamentu patrí *pouvoir constitué*, moc konštituovaná, ktorá môže konať len v rámci vymedzenom konštituujuúcim aktom – ústavou.²⁹ Zatiaľ čo *État legal* má zabezpečiť primát zákona, *État de droit* ide ďalej – jeho cieľom je chrániť jednotlivca pred parlamentom, pred tyraniou väčšiny. *État de droit* teda nežiadal len legalitu verejnej správy – zaväzoval aj zákonodarcu. Táto požiadavka však nemohla byť splnená bez kontroly ústavnosti zákonov.³⁰

Koncepcia *État de droit* následne zmizla z francúzskeho právneho prostredia a začala sa objavovať až začiatkom dvadsiateho storočia.

État de droit sa naplno prejavil až v ústave V. francúzskej republiky z roku 1958, ktorá zriadila Ústavnú radu. Táto ústava priniesla výraznú zmenu vo francúzskom konštitucionalizme. Rousseauská predstava o všeobecnej vôli ľudu prezentovanej aktmi parlamentu, ktorý mal dominantné postavenie musela ustúpiť enumeratívne výpočtu oblastí vymedzených v ústave, v ktorých mohol parlament vydávať zákony, pričom ostatné oblasti sa zverili do právomoci vlády. Neoprezidentský systém priniesol prevahu exekutívy nad legislatívou. Strážcom tohto nového ponímania del'by moci mal byť nezávislý orgán *Conseil constitutionnel* - Ústavná rada, ktorá mala dohliadať, aby parlament neprekročil ústavou zverenú právomoci. Myšlienka suverenity ľudu prezentovanej parlamentom a obava z nadvlády sudcov, ktorí by preskúmaním zákonov vydaných parlamentom narušili tradičné chápanie del'by moci, ktoré boli od revolúcie charakteristické pre právne myslenie Francúzska, stratili svoj primát.

Hoci Ústavná rada pôvodne mala byť len strážcom v ústave vymedzenej del'by moci, významnú zmenu priniesol rok 1971. Ústavná rada vyhlásila za protiústavný zákon parlamentu napriek tomu, že sa týkal oblasti, ktorú ústava parlamentu zverila. Odporoval totiž Deklarácii práv človeka a občana a preambule ústavy z roku 1946, na

²⁷ Pozn. č. 16, s. 128 – 129.

²⁸ Pozn. č. 11, s. 17.

²⁹ Rozlíšenie medzi *pouvoir constitué* a *pouvoir constituant* je dielom Abbého Emmanuela Josepha Sieyésa v pamflete „Čo je tretí stav?“ z roku 1789.

³⁰ Pozn. č. 11, s. 22.

ktoré sa odvolávala súčasná ústava. Doposiaľ sa Deklarácii práv človeka a občana a preambule ústavy z roku 1946 neprípisovala právna záväznosť a teda ani preambule Ústavy V. republiky. Zákony, ktoré sú v rozpore s týmito ústavnými textami, sú teda protiústavné. A tak, hoci pôvodne zriadená len ako strážca nad rozdelenými právomocami legislatívy a exekutívy, Ústavná rada sa stala ochrancom ústavnosti v širšom poňatí. Vyššie zmieným ústavným dokumentom je teda podriadené konanie všetkých orgánov štátu. A tak *État legal*, ktorý charakterizovala požiadavka legality, sa zmenil na *État de droit*, ktorého požiadavka bola širšia – ústavnosť.³¹

5. Právny štát v súčasnosti

Pojem právny štát je v súčasnosti pozitívno-právnym pojmom. Explicitne je zakotvený napr. v ústavách Spolkovej republiky Nemecko, Španielskeho kráľovstva, Ruskej federácie, Portugalskej republiky, Českej republiky a aj v Ústave Slovenskej republiky.³² Právny štát súčasnosti je však už materiálnym právnym štátom, ktorý charakterizuje viazanosť štátu právom, ľudské práva, del'ba moci a demokratický charakter štátu.³³

Štát už nie je len nočným strážcom – intervencionizmus štátu je potrebný pre vytváranie sociálnej spravodlivosti a poskytovanie sociálnych príležitostí. Štát sa zaväzuje, že vytvorí podmienky na rozvoj osobnosti.

Na základe teórie nadpozitívnych práv ústavy deklarujú práva jednotlivca, ktoré sú nepremlčateľné, neodňateľné a nescudziteľné. Ak sú tieto práva jednotlivca porušené, môže sa nápravy domáhať na všeobecnom súde, garanciu ochrany základných ľudských práv a slobôd poskytujú aj ústavné sudy, pričom významnú úlohu v tejto oblasti zohráva aj medzinárodné právo a právo Európskej únie.

Demokratický charakter štátov sa prejavuje najmä v tom, že jednotlivcom garantujú účasť na správe vecí verejných. Princíp vlády na čas je sprevádzaný voľbami vykonávanými na základe všeobecného, rovného a priameho volebného práva tajným hlasovaním, nezabúda sa však na menšiny a jednotlivcov, ktorým je poskytovaná ochrana.

Viazanosť štátu právom sa už neprejavuje len vo verejnej správe a súdnictve, ale aj v zákonodarstve. Zákonodarca (ale aj ostatné štátne orgány) musí konať v medziach ústavy, pričom jeho konanie je preskúmateľné ústavným súdom (príp. iným orgánom ochrany ústavnosti).

Nevyhnutnou súčasťou právneho štátu je taktiež del'ba moci, podstatou ktorej nie je hierarchické usporiadanie štátnych orgánov, ale vyváženie ich postavenia odvodené od rovnosti mocí,³⁴ pričom jednotlivé druhy moci musia byť nezávislé, samostatné a oddelené.

³¹ Pozn. č. 13, s. 278.

³² Čl. 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

³³ Pozn. č. 2, s. 223.

³⁴ BRÖSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I.: Teória práva. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. 2007, s. 87.

6. Záver

Právny štát je pojem, ktorého obsah bol determinovaný historickým vývojom, spoločensko-politickými okolnosťami, v tom ktorom štáte, a právnou doktrínou. Vývoj koncepcie právneho štátu na európskom kontinente prešiel zložitým vývojom. Liberalistický model vyžadoval štát, ktorého zásahy do života jednotlivca sú minimálne. Jeho konanie sa malo uskutočňovať na základe práva, pričom podstatnou požiadavkou bolo nezasahovanie do súkromnej sféry jednotlivca. Štát mal teda obmedziť samého seba, čo sa prejavilo v zákonnosti verejnej správy. Otázka obmedzenia zákonodarcu však dlho zostávala nezodpovedaná. Právny pozitivizmus vyústil do koncepcie formálneho právneho štátu, ktorej základnou požiadavkou bol výkon verejnej moci na základe a v medziach zákona, no nekládla požiadavky na obsah právnych pravidiel. Obdobie druhej svetovej vojny prinieslo krízu takto ponímaného právneho štátu. Koncepcia materiálneho právneho štátu priniesla nové nazeranie na právny štát, ktorý sa už neobmedzoval len na otázku legality. Do popredia sa dostávajú aj nadpozitívne práva, sociálne a hospodárske práva, kontrola ústavnosti a i..

Pojem právny štát sa stal pozitívnoprávnym pojmom a je súčasťou mnohých ústav, čo nepochybne poukazuje na význam, ktorý v priebehu vývoja nadobudol.

Filozofický pohľad na existenciu právneho štátu

Ladislav Kováč (3. roč.)

1. Pojem a vývoj právneho štátu

Pojem právny štát vznikol v Nemecku pod názvom Rechtsstaat. Odtiaľto sa rozšíril do celého kontinentálneho systému, aj keď sa uvedený pojem neuchytil v každom štáte pod synonymickým prekladovým pojmom. Napríklad vo Francúzsku zodpovedá tomuto pojmu *primauté de la loi*, resp. *suprématie de la règle de droit* – teda určitá prednosť, resp. zvrchovanosť práva. V socialistických štátoch bol nahradený užším pojmom *socialistická zákonnosť*.¹ Ako uvádzajú niektorí autori pojem Rechtsstaat „možno považovať nie za vynález reformátorov nemeckého jazyka, ale za vynález reformátorov nemeckých politických reálií.“ Takisto sa uvádza, že s anglosaským právom späť „rule of law“ nie je v žiadnom prípade obsahovou paralelou k pojmu Rechtsstaat a francúzsky právny jazyk nepozná porovnateľný tvar slova a pojmu. Rule of Law nemožno stotožňovať s pojmom Rechtsstaat z viacerých dôvodov. V prvom rade je Rule of Law historicky starší ako jeho nemecký ekvivalent a takisto je postavený najmä na sudcovskej tvorbe práva, pričom neskôr sa na základe Rule of Law vyjadril vzťah medzi parlamentom a panovníkom. Rechtsstaat bol na druhej strane vytvorený v rámci teórie a praxe v boji proti policajnému štátu.² Ako zvýraznenie pochopenia idey právneho štátu možno uviesť jeho opozitá – despotizmus, t.j. kumulácia a koncentrácia moci v rukách jednotlivca a tyrania, t.j. používanie ľubovoľného či svojvoľného násilia.

Idea právneho štátu jestvovala dávno predtým, než bolo po prvýkrát vyslovené slovo „Rechtsstaat“. pričom podstatou danej úvahy je, že idea je minulosťou pojmu. Z negatívnej skúsenosti čerpajúca idea právneho štátu je neodmysliteľnou minulosťou toho „prepiateho“ racionalizmu, ktorý sprevádzal i prvé použitia pojmu Rechtsstaat. Týmto použitiam však predchádzalo obdobie osvietenstva, ktoré v nemeckej jazykovej oblasti medziiným prinieslo tiež variant prirodzeného práva, ktoré malo byť všeobecne zrozumiteľné a založené na rozume. Takéto prirodzené právo nieslo meno *Vernunftsrecht* a znamenalo rozlúčku so všetkými teóriami, ktoré v tej či onej miere argumentovali božím pôvodom prirodzeného práva.³

2. Vplyv osvietenstva na problematiku právneho štátu

Pre osvietenécké obdobie bol charakteristický racionalizmus a viera v rozum. Ako uvádza Kant „osvieteneckí autori sa podujali vyviesť ľudstvo z nedospelosti, pričom samotní autori boli považovaní za kozmopolitov, ktorí sami seba vnímali ako občanov republiky bez hraníc, hovoriacich spoločným jazykom.“ Ako vzorová krajina pre mnohých osvietenéckych autorov, pochádzajúcich z európskeho kontinentálneho systému bolo Anglicko, „v ktorom parlamentnými debatami uveličení Montesquieu nadobúda istotu, že kľúč k spoločenskej slobode treba hľadať v rozdelení moci, teda v tom, o čom on sám referuje ako o anglickej ústave.“ Sám Montesquieu priznáva, že

¹ KNAPP, V.: *Teorie práva*, Praha: C. H. Beck, 1995, str. 205.

² COLOTKA, P.: Prípís k histórii pojmu „Rechtsstaat“. In: *Právny obzor*, č. 5, 1995, s. 353 – 359.

³ Tamtiež, s. 353 – 359.

jeho úvahy o delbe moci boli ovplyvnené anglickým štátnym zriadením a ideami Johna Locka.⁴ V Montesquieho najznámejšom diele *Duch zákonov* je nadviazanie práve na Lockove ideí. Montesquieu v druhej časti tohto diela poukázal na to, že existujú tri druhy moci: moc zákonodarná, t.j.moc, ktorá umožňuje panovníkovi či úradníkovi vyhlasovať zákony na určitý čas alebo navždy a vylepšovať či rušiť už existujúce zákony. Druhá moc, výkonná - týkajúca sa práva národov, umožňuje vyjednávať mier alebo vyhlasovať vojnu, vysielat' či prijímať vyslancov, zaisťovať bezpečnosť a zabráňovať vpádom. Tretia moc, ktorá bola pôvodne nazvaná ako moc výkonná vo veciach občianskeho práva a následne ju Montesquieu nazval ako moc súdnu, mala trestať zločiny alebo rozhodovať spory medzi jednotlivcami. Montesquieu vyjadruje negatívny názor ku koncentrácii moci a poukazuje na to, že moc by sa nemala sústreďovať v jedných rukách. K vyššie uvedenému uvádza, že „keď je u jednej osoby či v jednom úradnom telese spojená moc zákonodarná s mocou výkonnou, sloboda tam nie je. Môžeme sa totiž obávať, že rovnaký monarcha či rovnaký senát prijme tyranské zákony a tyransky ich aj bude vykonávať. Sloboda neexistuje ani tam, kde moc súdna nie je oddelená od moci zákonodarnej a výkonnej. Keby bola spojená s mocou zákonodarnou, bola by moc nad životom a slobodou občanov svojvôľou, pretože sudca by bol zároveň aj zákonodarca. Keby bola spojená s výkonnou mocou, mohol by mať sudca silu utláčateľa.“ Podľa neho by bolo všetko stratené, ak jeden človek či zbor popredných občanov, šľachticov či ľudu vykonával všetky tieto tri moci: moc vytvárať zákony, dohliadať na vykonávanie verejných uznesení a moc trestať či súdiť spory medzi jednotlivcami. Súdna moc nesmie byť zverená doživotným senátom, ale má byť vykonávaná osobami, ktoré boli predpísaným spôsobom v určitý čas v roku vybraný zo zboru ľudu. Títo ľudia vytvoria súdny tribunál, ktorý trvá len nevyhnutnú dobu. Takto sa súdna moc stane, budiaca veľkú hrôzu medzi ľuďmi, takpovediac neviditeľnou a neexistujúcou, pretože nie je spojená so žiadnym stavom ani s určitým povoláním. Nikto nemá sudcu ustavične pred očami, ale každý sa obáva súdneho úradu a nie súdnych úradníkov. Ďalšie dve moci by mali byť podľa Montesquieho zverené úradníkom alebo stálemu telesu. Neboli by vykonávané nad konkrétnou osobou, ale jedna moc by mala byť vyjadrením všeobecnej vôle a druhá by ju mala vykonávať.⁵

V súvislosti s Montesquiehu obdivom k anglickému parlamentarizmu je vhodné uviesť aj kritiku Jean Jacques Rousseaua, ktorý uvádza, že „každý zákon, ktorý ľud osobne neratifikoval je neplatný; nie je to vôbec zákon. Anglický ľud si myslí, že je slobodný; veľmi sa mylí, slobodný je iba počas volieb členov parlamentu; len čo sú zvolení, je v otrockom postavení, nie je ničím. Za spôsob, akým v týchto krátkych obdobiach využíva svoju slobodu, si zaslúži, aby ju stratil.“⁶

Mnohí osvietenecí autori (ako napr. Hume) boli natoľko poznačení vplyvom antickej filozofie, že citovali mnohých antických autorov na čele s Cicerom. Takúto

⁴ BRÖSTL, A.: *Frontisterion alebo Búdky pre vzletné myšlienky (o štáte a práve)*. Bratislava: KALLIGRAM, 2009, s. 140-141.

⁵ MONTESQUIEU, Ch. - L. de: *Duch zákonů*, Prvé vydanie. Praha: OIKOYMENH, 2010, s. 182 - 193.

⁶ ROUSSEAU, J.- J.: *Spoločenská zmluva*. Bratislava: KALLIGRAM, 2010, s. 119.

tendenciu osvietenecých autorov, ako kozmopolitov, vracat' sa k antike, ktorá sa naplno prejavila vo Francúzsku počas revolučných udalostí a takisto požiadavka I. Kanta, z hľadiska právneho štátu, aby vládli nie ľudia, ale zákony, možno považovať za opakovanie odkazu, ktorý nám zanechalo ešte rímske právo.⁷

3. Filozofické základy právneho štátu

Právny štát sa považuje za synonymum ústavnej, resp. zákonnej vlády. Svoje korene má v antickej filozofii, keď svoje názory na fungovanie štátu uvádzali už Platón a Aristoteles. Ako uvádza Platón: „zákon je neobmedzeným pánom nad vládcami a vládcovia sú iba poslušnými poddanými v službách zákona.“⁸ V právnom štáte by tak malo vládnuť právo a štátne orgány by mali postupovať len na základe práva a len spôsobom ustanoveným právom. Ak sa však právo nedodržiava, alebo sa uplatňujú výnimky v oblastiach, kde by právo malo platiť bezvýnimčne, nastáva stav bezprávia. Bezprávie možno charakterizovať ako „stav, ktorý vzniká a pretrváva s ďalekosiahlymi demoralizačnými účinkami na spoločnosť a jednotlivcov a to jednak pri hrubom porušovaní ústavy a zákonov a jednak pri rozpore právneho systému štátu s ľudskými právami a ich medzinárodnými štandardami.“⁹ Ako už bolo v úvode naznačené, myšlienka právneho štátu sa rozvíjala ako opozitum policajnému štátu. Štátu, v ktorom sa všetka moc koncentrovala v exekutive, t.j. kde dominovala štátna správa a polícia. Možno tak bezpochyby povedať, že v policajnom štáte panovalo bezprávie, stav, v ktorom občan nemal žiadnu účinnú ochranu pred zásahmi exekutívy do jeho základných práv.

3.1. Immanuel Kant

Duchovné základy právneho štátu predstavil Immanuel Kant v dielach *Myšlienky k všeobecným dejinám v svetoobčianskom zmysle* a *Metafyzické základy právnej vedy*, pričom samotný pojem právny štát nepoužil.¹⁰ Vydaním *Metafyziky mravov* v roku 1797 a osobitným venovaním sa právu v prvej časti – *Metafyzické základy náuky o práve* sa môžeme presvedčiť, že Kant bol predsa len v hĺbke svojej bytosti právnikom. Aj keď mu mnohí vyčítali, že toto dielo je príliš formálne alebo suché, je to evidentný príklad, že ani Kant nemohol zostať ľahostajný k právnemu optimizmu 18. storočia, ktoré podnietila najmä francúzska revolúcia. V tomto diele nájdeme skôr rozbor práva ako vedy o formálnych princípoch myslenia o štáte a práve, o racionálnych schémach, podľa ktorých môžeme o nich uvažovať, posudzovať ich a tvoriť o nich teoretické a objektívne platné poznatky.

Podľa Kanta je právo sférou uskutočňovania kategorického imperatívu vo vzájomných vzťahoch ľudí. Nemožno sa totiž spoliehať na to, že človek sám dokáže premôcť svoj sklon k zlu, treba zdokonaľovať celý ľudský rod. Prostriedkami na to

⁷ COLOTKA, P.: Prípís k histórii pojmu „Rechtsstaat“. In: Právny obzor, č. 5, 1995, s. 353 – 359.

⁸ BRÖSTL, A.: Právny štát. Košice: Medes, 1995, s. 11.

⁹ PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 2001, s. 163.

¹⁰ BRÖSTL, A.: Právny štát. Košice: Medes, 1995, s. 11 – 12.

sú štát a právo. Kant tak definuje právo ako „súhrn podmienok, za ktorých môže byť ľubovôľa jedného jedinca zlúčená s ľubovôľou druhého podľa všeobecného zákona slobody.“ Účelom práva je zabezpečiť slobodu a uchovávať spoločenstvo slobodných ľudí tým, že určuje podmienky ich koexistencie a vzájomného styku. Jeho úlohou je pripustiť len takú činnosť ľudí, ktorá by bola objektívne zlučiteľná s požiadavkami mravného zákona. Preto kategorický imperatív v oblasti práva znie: „navonok konaj tak, aby slobodné užívanie tvojej ľubovôle mohlo trvať spolu so slobodou kohokoľvek podľa všeobecného zákona.“ V práve tak nezáleží na motívoch, ktoré nás ku konaniu viedli, ale na tom, či konáme v súlade so zákonom. Právne povinnosti sú vonkajšie a týkajú sa len vonkajších prejavov, ku ktorým možno donucovať. Naproti tomu mravnosť apeluje na svedomie, prikazuje aj vnútorné motívy a nepripúšťa donucovanie. Takto Kant chápe rozdiel medzi legalitou a morálkou.¹¹

Pre Kanta je právny režim legitímny len ak je založený na práve. Pokiaľ priznáme, že občania majú rôzne záujmy a rôzne názory na hľadanie šťastia, tak Kant z uvedeného usudzuje, že nič také ako platný súhlas celého obyvateľstva nemôže schváliť konkrétnu časť zákonov. V súlade s uvedeným tak legitímnosť nemôže byť zakotvená na úrovni záujmov alebo prospechu, ale len na tom, čo je spravodlivé a správne. Na každého občana je potrebné hľadiť ako na osobu slobodnú a rovnú a ako osobu s absolútnou hodnotou, ktorá je cieľom sama o sebe. Zákonodarca je tak v súlade s uvedeným kritériom povinný prispôbiť zákony takým spôsobom, aby boli výsledkom spoločnej vôle celého národa a prihliadnuť pritom na každého, kto je občanom tak, aby bolo možné predpokladať jeho súhlas v rámci všeobecnej vôle.¹²

V Metafyzike mravov uvádza Kant, že „štát je spojením slobodných bytostí pod právnymi zákonmi.“ Keďže Kant bol predstaviteľom prirodzeného práva uvádza, že základom zákonodarstva v štáte je osobnosť človeka s absolútnou hodnotou. Občanovi musí byť poskytnutá sloboda, ktorá sa prejaví v možnosti jeho sebarealizácie a štát nesmie do jeho slobody zasahovať. Musí len zabezpečiť objektívne a formálne predpoklady, aby sa mohol každý takýmto spôsobom realizovať. Právna sloboda je oprávnenie dodržiavať len tie zákony, ku ktorým sme dali svoj súhlas a dodržiavanie zákona možno dosiahnuť iba donútením na základe zákona.

Základom každej občianskej spoločnosti a štátu je podľa Kanta spoločenská zmluva. Nevysvetľuje si ju ako určitý historický fakt, ale ako intelektuálny výtvor, ktorý má morálny význam. Spoločenská zmluva je podľa neho dohodou morálnych bytostí, ktoré majú dost' vnútornej sily, aby sa dobrovoľne vzdali svojich neoprávnených záujmov. Žiadna spoločenská sila nesmie nariaďovať človeku jeho základné životné postoje a ciele, ktoré chce v živote dosiahnuť. To však neznamená, že je potrebné zrušiť donútenie štátnou mocou. Podľa Kanta sa totižto stáva jedinec objektom donucovacej moci vtedy, keď prehral boj s kategorickým imperatívom. Donucovacia moc sa potom na neho musí pozeráť pod zorným uhlom faktickej ujmy, ktorú spôsobil druhému. Spoločenská zmluva je tak dohodou jedincov o právnom štáte,

¹¹ KRŠKOVÁ, A.: Dejiny politickej a právnej filozofie. Bratislava: IURA EDITION, 2011, s. 446-450.

¹² ROSENFELD, M.: The Rule of Law and the Legitimacy of Constitutional Democracy. [online] Dostupné na: <<http://ssrn.com/abstract=262350>>

ktorý je ideálom a budúcnosťou. Ako účastník zmluvy sa jedinec zaväzuje, že nebude mať žiadny iný politický ideál ako ideál právneho štátu a zároveň nebude uznávať titul žiadnej inej moci okrem tej, ktorej cieľom je realizácia prísne právnych zásad. Jedinec v sebe nosí ideál právneho štátu, ktorý ho robí morálne nezávislým od existujúcej moci. Dôveruje len štátu, ktorý sa orientuje na daný ideál, a s takýmto štátom aj spolupracuje a podporuje ho.¹³

3.2. Myšlienky ďalších vybraných autorov

Jedným z významných filozofov, ktorý bol inšpirovaný osvietenstvom bol aj Georg Wilhelm Fridrich Hegel. V jeho poznámkach sa našli mnohé výpisky z diel francúzskych osvietenecov a spolu s viacerými jeho spolupracovníkmi sa nadchol myšlienkami revolúcie, ktoré u neho pretrvali počas celého života. Heglove názory na štát ovplyvnili najmä antickí autori, avšak sám nechcel budovať konštrukcie ideálneho štátu, ale chcel ho poznávať vo svojej historickej podobe. Sám seba sa pýta, prečo už moderný štát, ktorý je založený na princípe subjektivity, už nie je totožný so svojimi občanmi, ako tomu bolo v antike. Dôvodom je subjektívna sloboda, ktorá je síce úspechom modernej spoločnosti, ale chýba jej zakotvenie v sieti medziludských vzťahov presahujúcich želanie jednotlivca. Spoločenská existencia má podľa Hegela tri prvky: rodina, občianska spoločnosť a štát - prvok, ktorý je syntézou predchádzajúcich dvoch. Štát vzniká vtedy, keď sú stavovské a majetkové rozdiely príliš veľké. Štát tak zmieruje egoistické záujmy a usmerňuje ich k všeobecnému záujmu. V štáte by tak mala vládnuť tzv. politická solidarita. Podobne ako Rousseau vyjadruje, že v prirodzenom stave nemôže existovať sloboda a štát je práve tým telesom, ktorý slobodu zabezpečuje, paradoxne prostredníctvom obmedzení. Uvádza napríklad obmedzovanie slobody jednotlivcov, ukladanie trestov alebo daní. Konflikt medzi slobodou a autonómiou jedinca a na druhej strane štátnou mocou Hegel rieši v prospech štátu.¹⁴

K ďalším autorom, ktorý sa pričínal k rozvoju teórií o právnom štáte patrí aj Wilhelm von Humboldt. Jeho názory v súvislosti s právnym štátom boli obsiahnuté v práci *Myšlienky k pokusu stanoviť hranice pôsobnosti štátu*. Účel štátu môže byť podľa neho dvojaký. Štát môže chcieť napomáhať šťastie alebo len zamedzovať zlo. Humboldt vychádza z liberalistického chápania jednotlivca a štátu. Štát sa zdržiava akejkol'vek starostlivosti o pozitívny blahobyt občanov a robí len to, čo je nevyhnutné pre bezpečnosť občanov v ich vzájomných vzťahoch a vo vzťahoch k nepriateľom. Štát by sa mal pri výkone svojich funkcií striktnie pridržovať zákonov, teda Humboldt poukazuje na striktné dodržiavanie princípu legality. Právo vníma ako politický priestor, v ktorom štát ako taký vstupuje do služieb občana. Právo je tak viazané na štát a jeho hranice pôsobnosti, rovnako tak aj opačne štát je viazaný na právo, keďže smie používať iba právne prostriedky. To znamená, že štát nejestvuje

¹³ KRŠKOVÁ, A.: *Dejiny politickej a právnej filozofie*. Bratislava: IURA EDITION, 2011, s. 446-450.

¹⁴ KRŠKOVÁ, A.: *Dejiny politickej a právnej filozofie*. Bratislava: IURA EDITION, 2011, s. 460-470.

mimo hraníc práva a že popiera sám seba, ak právo porušuje alebo ho degraduje na funkciu moci. Ak štát stotožňuje moc s právom, zvrháva sa na diktatúru.¹⁵

Ako opozícia k policajnému štátu sa v 19. storočí postavili autori teórie právneho štátu Rudolf von Gneist, Rudolf von Mohl a Otto Bähr, pričom posledný menovaný v diele *Právny štát* uvádza, že „právny štát pozdvihuje právo na základnú podmienku svojho bytia, že to je štát, v ktorom sa celý život, individuálny i spoločenský, bez ujmy na nevyhnutnej slobode, pohybuje v medziach základných právnych noriem.“ Takisto Johann Caspar Bluntschli sa zamýšľal nad právnym štátom a vytýka mu aj pojmovú chybu, keďže hovorí, že je potrebné hovoriť skôr o konštitučnom štáte ako o štáte právnom. Georg Jellinek sa opäť vracia k základnému vymedzeniu právneho štátu ako štátu, kde je zákonná vláda, keď uvádza, že „právny štát je taký štát, v ktorom vládnu zákony a teda administratíva a súdnictvo sa riadi právnymi normami. Ako jedna z najuznávanejších definícií právneho štátu sa uvádza definícia, od Klausu Sterna, keď charakterizuje právnú štátnosť ako „vykonávanie štátnej moci na základe ústavne vydaných zákonov, ktorých cieľom je ochraňovať slobodu, spravodlivosť a právnú istotu.“¹⁶

4. Právny štát ako demokratický štát

Podľa významných autorov v oblasti právnej teórie je demokratický štát „spoločenstvom slobodných a rovnoprávných subjektov, v ktorom štátna moc ochraňuje slobodu a práva občanov.“ Platné právo by sa v demokratických podmienkach malo dodržiavať nielen vo vzťahu k občanom, ale vo všeobecnosti a bez výnimiek.¹⁷

Podstata a funkcie štátu sa postupom historických udalostí menili. Naznačuje to, že občania, resp. ľud nebol úplne spokojný s tým, akým spôsobom štát nad nimi vykonáva zvrchovanú moc. Jeden z výrazných prelomových období bolo obdobie revolúcií na prelome 18. a 19. storočia. Hľadám najznámejšia je francúzska revolúcia, ktorá bola ovplyvnená myšlienkami Rousseaua a ktorou sa začala nová éra chápania a nazerania na jednotlivca a jeho základné práva. Transformácia štátu a práva, ktorá sa týmito revolúciami začala vychádzala zo základnej premisy, ktorou je rovnosť občanov pred zákonom. Počas 19. storočia prebiehal v Európe veľký kodifikačný proces, ktorý sa dotýkal veľkého množstva odvetví práva. S hlavným zreteľom na jednotlivca sa rozširovali najmä jednotlivé politické a sociálne práva. Rozširoval sa tak priestor ochrany pre jednotlivca v oblasti pracovného práva a takisto nastala zmena v systéme penzijného práva a v rámci politických práv sa rozšírilo volebné právo. Postupnou demokratizáciou štátu ako takého sa zaoberal aj Tomáš Garrigue Masaryk, ktorý presadzoval potrebu kontroly vlády voličmi, t.j. parlamentnú demokraciu. Takisto vyjadril dôležitosť vzdelanosti občanov, keď uviedol, že: „ak chceme mať zdatné snemy a poslancov, musíme sa starať o dôkladné politické

¹⁵ BRÖSTL, A.: *Frontisterion alebo Búdky pre vzletné myšlienky (o štáte a práve)*. Bratislava: KALLIGRAM, 2009, s. 185 – 186.

¹⁶ BRÖSTL, A.: *Právny štát*. Košice: Medes, 1995, s. 12 - 15.

¹⁷ PRUSÁK, J.: *Teória práva*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 2001, s. 161-163.

vzdelanie. Konštitucionalizmus, parlamentarizmus bez politického vzdelania poslancov a teda i voličov je maskovaným absolutizmom. V každej početnejšej politickej strane musí byť najmenej toľko rôznych odborníkov, koľko je ministerských rezortov, aby dokázali kontrolovať administratívnu činnosť.“ Postupným vznikom štátov, ktoré boli zriadené ako parlamentné demokracie, sa ozývali aj napriek relatívne krátkej dobe existencie kritické hlasy krízy parlamentarizmu. Vznikala totiž otázka akým spôsobom zasvätiť občana do politických vecí a do vecí, ktoré sa týkajú riadenia štátu tak, aby dokázal v prípade volieb odovzdať hlas tomu najsprávnejšiemu kandidátovi. Masaryk však zastával názor, že o kríze parlamentarizmu a demokracie nemožno viesť akúkoľvek diskusiu, keďže parlamentarizmus je ešte len vo svojom samotnom počiatku, ktorý si vyžaduje dlhodobý vývoj. Cesta k demokratickému štátu tak nie je ani krátka ani ľahká. Na tejto ceste sú a budú dôležité základné princípy, ktorými sa možno priblížiť k ideálu demokratického štátu.¹⁸

Vyvstáva však otázka, aký vzťah a hranica má byť medzi ochranou jednotlivca, ktorému sú zaručené základné práva a štátom, ktorý vykonáva zvrchovanú moc nad územím, pričom daná moc pochádza práve od občana ako pôvodcu, resp. zdroj moci. Druhá svetová vojna ukázala nevyhnutnosť skutočnej ochrany základných ľudských práv, opodstatnenosť účinnej ochrany poskytovanej ústavnými súdmi, rozvoj v oblasti medzinárodného práva a takisto aj návrat k myšlienkam o prirodzených právach človeka. Toto všetko malo byť garanciou demokratických hodnôt proti degenerácií prostredníctvom politických procesov, ktoré zastávali myšlienku, že samotný fakt, že ľud niečo chce ešte neznamená, že to chcieť smie. Na druhej strane však možno uviesť názor Ota Weinbergera, ktorý sa stavia kriticky k predstave demokracie založenej na hesle „vox populi, vox Dei“ (t.j. hlas ľudu, hlas Boží). Považuje to za romantické a spája to s hrozbou zruinovania demokracie ako formy života. Romantická je predstava, že samotné hlasovanie ľudu je dobro samo o sebe. Tu sa možno oprávnene zamyslieť nad otázkou „chce ľud dobro, pretože je dobrom, alebo je dobro dobrom, pretože to chce ľud?“ Proti takémuto demokratickému romantizmu stavia Weinberger teóriu štruktúrovanej demokracie, v ktorej sa hľadajú rozhodovacie formy adekvátne témam, o ktorých sa rozhoduje. Hlasovanie samotné sa považuje za menej kvalifikované ako hlasovanie s odborným poradenstvom. Nejde totižto len o to, či rozhodnutie bolo demokratické, ale tiež o to, aby bolo kvalifikované.

V devätnástom storočí sa problematika zákona ako takého nejavila ako problém, keďže zákon bol plodom vôle parlamentu, t.j. reprezentanta ľudu. Hlavná podstata parlamentu, t.j. reprezentovať vôľu občana sa pomerne úspešne realizovala v britskom parlamente, ktorý hoci bol suverénny, nebol tyranský. Parlament reprezentuje „hypotetický ľud“, ktorý má všeobecnú vôľu a túto vôľu tak má parlament vykonávať. Avšak ak sa „hypotetický ľud“ stáva čoraz viac skutočným empirickým ľuďom „z ulice“, t.j. aj jeho reprezentácia v parlamente je ľudovejšia a jednoduchšia a následne tak možno zistiť, že ľud veľmi ľahko škodí ako sám sebe, tak aj jednotlivcom a menšinám. Z uvedenej skutočnosti tak možno rozlišovať medzi

¹⁸ ZÁVACKÁ, K.: Právny štát ako demokratický štát. In: Právny obzor, č. 6, 1995, s. 465 – 468.

formálnym a materiálnym právnym štátom. Prvý zdôrazňuje viazanosť štátu právom a druhý sa k tomu pýta akým právom. K materiálnemu štátu tak patria hodnotový základ pozitívneho práva a ľudské práva. Otázka čo patrí k základným ľudským právam, ktoré majú prirodzenú povahu, je pomerne zložitá, pretože čím bude spoločnosť hodnotovo heterogénnejšia, tým menej bude pre mnohých akceptovateľný určitý výsledok v obave zo zasiahnutia toho, čo považuje za základné hodnoty. Záverom tak možno uviesť, že „to, že nebudeme diktovať iným národom ako majú žiť vo svojej domovine neznamena, že prestaneme vynucovať vlastné podstatné pravidlá voči príslušníkom iných kultúrnych komunít na našom území“.¹⁹

5. Záver

V kontexte 18. storočia sa ako hlavné komponenty stavajúce štát pred alternatívu byť či nebyť v rámci intencií idey právneho štátu uvádzajú najmä suverenita ľudu, ústavnosť štátu, delba moci v štáte, kolektívnosť reprezentatívneho zákonodarcu, nezávislosť viac- inštančného súdnictva, návrhy na zaradenie osobitného ústavného súdu, deklarácia prirodzených práv človeka a slobôd občana a ďalšie (napr. politické práva, prezumpcia nevinny). Počas 18. storočia takisto dochádza k právno-filozofickej roztržke v ponímaní zákona. Zákony v právnom štáte sa môžu chápať ako vyjadrenie „ľudského rozumu“ (Montesquieu) alebo ako prejav „všeobecnej vôle“ (Rousseau). Stotožnením zákonnej vôle a praktického rozumu sa vzniknutú schizmu v mene slobody následne pokúsil riešiť Kant.

Takisto možno uviesť existujúci rozdiel medzi formálnym a materiálnym právnym štátom. Často sa uvádza, že až v 20. storočí sa rozvinul právny štát v materiálnom zmysle, čo možno brať so značnou rezervou. Už prinajmenšom v roku 1793 počítal projekt francúzskej ústavy s voľbou kolektívneho reprezentatívneho zákonodarcu v slobodných všeobecných voľbách, či používanie referenda. Už tak možno hovoriť o určitom predznamenaní ideí materiálnej právnej štátnosti. Takisto táto ústava obsahovala nielen zakotvenie sociálnych práv, ale aj z týchto práv plynúca povinnosť obstarat' občanom prácu, vzdelanie či existenčné podmienky pre tých, ktorí nie sú schopní pracovať.²⁰

Autori jednotlivých filozofických teórií zaoberajúcich sa právnym štátom svojou činnosťou pomenovali jednotlivé princípy právneho štátu. A práve dôrazné uplatňovanie jednotlivých princípov je z nášho pohľadu tou deliacou čiarou, ktorá rozlišuje materiálny štát od formálneho štátu. Štátu, kde zákon skutočne je neobmedzeným pánom nad vládcami a vládcovia sú iba poslušnými poddanými v službách zákona.

¹⁹ KYSELA, J.: Je to, co lid chce, dobré, protože to chce lid? In: Příběh J.-Holländer, P. et al: Právo a dobro v ústavní demokracii, Polemické a kritické úvahy. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011, s. 128 – 135.

²⁰ COLOTKA, P.: Přípis k historii pojmu „Rechtsstaat“. In: Právní obzor, č. 5, 1995, s. 353 – 359.

Modely právneho štátu

Ondrej Tencer (3. roč.)

1. Úvod

Mohlo by sa zdať, že téma právneho štátu, už nie je veľmi aktuálna. Opak je však pravdou, pretože cesta mnohých štátov k označeniu „právne štáty“ nebola vždy jednoduchá. Badateľné je to najmä v situácii bývalých komunistických a socialistických európskych štátov.

Základy právneho štátu boli položené už antickou politickou filozofiou, v období úvah o štáte. „Pri zrode právneho štátu stojí bohyňa Spravodlivosti so zaviazanými očami, s mečom a váhami v rukách,“ čo predstavuje jednotu moci a práva.¹

Idea právneho štátu vychádza z gréckej naturalistickej myšlienky nomos despotes, z predstavy vlády práva. Gréci myslitelia chápali zákon ako súčasť prírody a podľa nich, zákon panoval nad každým, dokonca aj nad panovníkom. Zákon chápali ako súčasť vesmíru. Informácie o zrode koncepcie právneho štátu je možné nájsť v dielach starovekých mysliteľov. Myšlienku o tom, že spravodlivý štát môže existovať len tam, kde vládnu zákony, rozvíjali myslitelia ako Cicero, Platón v diele *Zákony* a Aristoteles v diele *Etika Nikomachova* a *Politika*. Významný krok vpred v teórii právneho štátu dosiahol rímsky filozof, Cicero. Vyslovil teóriu, že za zákony je možné považovať iba tie normy, ktoré neprotirečia spravodlivosti, a že zákon sa musí vzťahovať na všetkých. Tým jasne formuloval rovnosť všetkých osôb pred zákonom.² Grécky mysliteľ Platón tvrdil, že zákon je „neobmedzeným pánom nad vládcami, a vládcovia sú len poslušnými poddanými v službách zákona.“³ Aristoteles, Platónov žiak, považoval právo za garanciu zákonnosti a rovnosti (to nomimom kai to ison) a zákon vníma ako výsostný produkt rozumu. Aristoteles rozdeľoval štáty podľa ich cieľa. Podľa neho cieľom dobrého štátu je dosiahnuť blaho pre svojich občanov. Tvrdí, že tam, kde neexistuje moc zákona, tam niet ani štátneho zriadenia.

V stredoveku koncepcia právneho štátu nemala taký veľký úspech. Veľký význam si získala koncepcia silne centralizovaného štátu, ktorý bol podporovaný najmä T. Hobbesom, J. Bodinom a N. Machiavellim.

Návrat k idei právneho štátu možno spozorovať v 16.-17. storočí. Holandský právnik Hugo Grotius v odkaze na antické teórie definoval štát ako dokonalé spoločenstvo slobodných ľudí, ktoré bolo vytvorené so záujmom zachovania práva a dosiahnutím všeobecného úžitku.⁴ Vychádzal z toho, že právo predchádza štátu. Počas 17. storočia prebiehala na americkom kontinente, v Anglicku, tak aj na európskom kontinente akási obdoba renesancie právneho štátu.

¹ KRČKOVÁ, E.: Genéza ideí právneho štátu. *In*: Právny obzor, č. 16, 1991, s. 16.

² Pozri bližšie: ROZIN, E: Pramene idey právneho štátu. *In*: Právny obzor, č. 5, 1994, s. 467- 474.

³ KRŠKOVÁ, A.: Štát a právo v európskom myslení. Bratislava: Iura Edition, 2002, s. 28.

2. Anglo-americká koncepcia právneho štátu a „Rule of Law“

Angloamerická koncepcia právneho štátu má dve základné odvetvia. Jedným z nich je anglická doktrína Rule of Law, panstvo práva a druhým je americká verzia známa ako Due process of Law - teda povinnosť právneho postupu. Anglická doktrína súvisí s budovaním demokratického konštitucionalizmu, čo vytvorilo priestor pre rozvoj a šírenie koncepcie právneho štátu. Už v roku 1608 anglický právnik Sir Edward Cook v spore s anglickým kráľom, Jakubom I. vyslovil názor, že právo chráni kráľa a nie naopak. Táto myšlienka sa plne presadila až koncom 17. storočia, pod názvom Bill of Rights (1689) – Listina práv. Tento dokument, ktorý vymedzil práva a povinnosti panovníka voči spoločnosti, sa stal základom angloamerickej koncepcie právneho štátu (Rule of Law).⁵

Ústava Spojených štátov Amerických v platnom znení obsahuje dodatok, ktorý deklaruje, že nikto nemôže byť pozbavený života, slobody alebo vlastníctva bez riadneho procesu (*„no person shall be deprived of life, liberty or property without due process of law“*).⁶

Tieto záruky sú kľúčom k tomu, aby neboli práva jednotlivcov zneužívané alebo dokonca popierané.

3. Kontinentálna koncepcia právneho štátu a „Rechtsstaat“

Teória právneho štátu v kontinentálnej Európe má korene v nemeckej koncepcii z 18. storočia zvanej „Rechtsstaat.“ Znakom danej koncepcie je, že štát je viazaný právom a má presne vymedzené právomoci. Chápal sa ako antitéza policajného štátu. Medzi charakteristické znaky Rechtsstaatu patrí osobnosť človeka ako základná spoločenská hodnota a panstvo zákona, čo zaväzuje všetky štátne orgány.

Filozofický základ teórie právneho štátu vytvoril nemecký mysliteľ Immanuel Kant, ktorý navrhol pojem právny štát. „Základom teórie právneho štátu je myšlienka zvrchovanosti zákona vo vzťahoch spoločnosti a štátu, vo vzťahoch štátu a občana.“⁷ Podľa neho bolo funkciou štátu iba zaisťovať právo. Ďalším významným predstaviteľom tejto koncepcie bol Wilhelm von Humboldt. Základ právneho štátu videl v zabezpečení právnej istoty každého jednotlivca, o čom svedčí jeho spis Myšlienky z pokusu o určenie hraníc pôsobnosti štátu (1792).

Právny štát by bolo možné chápať ako štát, kde štátna moc sama seba obmedzuje pravidlami, ktoré sú vopred dané a majú všeobecnú záväznosť a ktoré platia pre každého, bez výnimky. Štátne orgány tohto štátu môžu konať len to, čo im dovoľuje zákon. Občania môžu robiť všetko, čo im zákon nezakazuje. Občania majú istotu, že moc nebude zasahovať do ustálených právnych vzťahov neočakávanými a nepredvídateľnými zásahmi.⁸

Základnou ideou právneho štátu je vymedzenie vzťahu práva k štátu a štátnym orgánom a vzťahu práva k jeho občanom.

⁵ DAWN, O.: Justice, Legality and the Rule of Law. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 285.

⁶ STONE, G.R. et alii: Constitutional Law. Harvard: Harvard University Press, 2011, s. 1381-1420.

⁷ KRČKOVÁ, E.: Genéza ideí právneho štátu. In: Právny obzor, č. 1, 1994, s. 17.

⁸ VARVAŘOVSKÝ, P.: Základy práva: o právu, stáťe a moci. Praha: ASPI: 2009, s. 235.

4. Základné modely právneho štátu

V modernej štátovede je možné sledovať niekoľko koncepcií právneho štátu. To, čo spája jednotlivé modely týchto štátov, je práve kritérium „právny.“ V priebehu histórie existovalo množstvo štátov, ktoré mali prívlastok liberálny alebo sociálny. Takmer s istotou je možné konštatovať, že nie v každom prípade išlo o aj o právny štát. Jednotlivé modely právneho štátu sa síce líšia, no vzájomne sa dopĺňajú, súvisia spolu.

4.1. Liberálny právny štát

Model liberálneho právneho štátu je príznačný najmä špecifickým vzťahom súkromnej sféry a sféry verejnej moci. Podľa F. Lassalla by mal byť štát „nočným strážcom,“ teda nemal by zasahovať do života svojich občanov viac ako je nevyhnutné a ako to vyplýva zo spoločenskej zmluvy. Podľa anglosaskej teórie má byť moc dôsledne limitovaná, keďže každá nekontrolovaná alebo nedostatočne kontrolovaná štátna moc, smeruje nevyhnutne k jej zneužitiu.⁹ Pre liberálny štát je príznačná doktrína *laissez-faire*, ktorá je založená na tvrdení, že štát je najlepší, keď nezasahuje do ekonomiky, pretože hospodársku súťaž určuje slobodná konkurencia. Predmetnú teóriu presadzovali najmä fyziokrati F. Quesnay alebo A. Smith. K hodnotám liberalizmu patrí najmä osobná sloboda, sloboda vlastníctva, sloboda prejavu, právo slobodne vyhľadávať a šíriť informácie. V klasickom liberalizme má hlavné miesto jednotlivec a jeho osobná sloboda. Štát a spoločnosť sú až na druhom mieste. Štát v podstate vznikol z rozhodnutia jednotlivcov spravovať niektoré veci spoločne. Liberalistická koncepcia priznáva prirodzené práva každému bez ohľadu na farbu pleti, národnosť alebo politické presvedčenie. Je proti akémukoľvek zvýhodňovaniu akéhokoľvek subjektu.

Liberalizmus presadzuje zásadu rovnosti príležitostí. Štát má len ochraňovať slobodu, majetok, životy občanov a verejný poriadok a integritu štátu smerom navonok. Rovnako je jeho úlohou ochrániť slobodu konkurencie, názorovú a taktiež aj politickú pluralitu. „Sloboda jednotlivca je v liberalistickom štáte vymedzená v podstate maximálne, t.j. v miere vylučujúcej negatívne dôsledky anarchie a pripúšťajúcej a rešpektujúcej verejnú, resp. štátnu autoritu v miere zabezpečujúcej jej integritu, ekonomickú prosperitu, bezpečnosť a vlastníctvo členov spoločnosti.“¹⁰ Aj v oblasti podnikania sú štátu povolené len najnevyhnutnejšie zásahy a jeho základnou úlohou je registrácia podnikateľských subjektov, vyberanie a správa daní. Koncepcia liberálneho štátu mala svoju ideovú základňu najmä v Anglicku, kde sa aj úspešne vyvíjala. V súčasnosti sa liberálny právny štát líši od svojej podoby z obdobia priemyselnej revolúcie. Keďže sa tento model ukázal byť až príliš tvrdý, v 20. storočí sa presadila koncepcia „*welfare state*“ (štát blaha), ktorý sa snažil odstrániť rozdiely medzi prosperujúcimi a znevýhodnenými jednotlivcami. Ako sa však ukázalo, ani tento model nebol ideálny, keďže zmenil snaživých podnikateľov

⁹ ŠIMA, J.: Právo a obrana jako zboží na trhu. Praha: Liberální institut, 1999, s. 10.

¹⁰ PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: Univerzita Komenského, 2001, s. 48.

na individuá, ktoré sa začali príliš spoliehať na štát. V súčasnosti v Anglicku panuje liberalisticko-konzervatívny model právneho štátu.¹¹

4.2. Materiálny právny štát

Pri skúmaní materiálneho právneho štátu je potrebné taktiež pochopiť formálny právny štát. Znakom formálneho právneho štátu je najmä formálne zakotvenie určitých princípov alebo hodnôt. Ide teda o to, akým sa štát zdá byť navonok, nehovorí to o tom, ako funguje naozaj vo vnútri. Ako najkrajnejší príklad možno uviesť Kórejskú ľudovodemokratickú republiku, ktorá je známa tým, že vo všeobecnosti popiera rešpektovanie ľudských práv a takisto neguje všetky znaky právneho štátu a napriek tomu má vo svojej ústave zmienku o rešpekte k ľudským právam a princípom demokracie.¹²

Materiálnym právnym štátom sa stáva štát až v momente, keď zákony znemožnia jemu samému zneužiť moc. Nestačí však všeobecná požiadavka legality, musí byť rešpektovaná aj legitimita daných opatrení.¹³

Podstatou materiálneho štátu je vnášať do systému pozitívneho práva a formálnej zákonnosti aj základné princípy a hodnoty, ktoré sú základom demokracie. Potvrďuje to aj Ústavný súd Českej republiky, keď hovorí, že Ústava Českej republiky nemá len formálnu stránku, pretože jej obsahom sú aj myšlienky, ktoré vyjadrujú základné hodnoty príznačné pre demokratickú spoločnosť. Princíp legality je prirodzenou súčasťou právneho štátu, no používanie a výklad právnych noriem musí byť podriadené aj ich materiálnemu zmyslu, ktorý rešpektuje základné princípy demokracie. Týmto je jasne vyjadrený odmietavý postoj k čisto formálnej koncepcii právneho štátu.¹⁴

Materiálny právny štát nie je založený na zdanlivom dodržiavaní práva alebo na formálnom rešpektovaní jeho obsahu spôsobom, ktorý predstiera súlad skutočností s právnym poriadkom. Podstata materiálneho právneho štátu spočíva vo výklade platného práva v súlade so základnými hodnotami demokraticky usporiadanej spoločnosti a následne v dôslednom uplatňovaní platného práva bez výnimiek založených na účelových dôvodoch. Koncepcia materiálneho právneho štátu má osobitný význam v okamihu zriaďovania orgánov verejnej moci, vymedzovania ich pôsobnosti a základov organizácie ich činnosti.¹⁵

Z hľadiska teórie práva je zaujímavý názor, ktorý vyslovil poľský teoretik L. Morawski, ktorý pokladá formálnu koncepciu právneho štátu za pozitivistickú a koncepciu materiálnu za nepozitivistickú. Pozitivistická koncepcia je

¹¹ Tamtiež s. 48-50.

¹² Pre anglickú verziu Ústavy Kórejsko ľudovodemokratickej republiky pozri: DPRK's Socialist Constitution. [online] Dostupné na: <http://www1.korea-np.co.jp/pk/061st_issue/98091708.htm>

¹³ BRÓSTL, A.: Právny štát. Košice: Medes, s.r.o., 1995, s. 23.

¹⁴ Rozhodnutí Ústavního soudu České republiky PL. ÚS 19/1993, ze dne 21. 12. 1993. Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, 1993.

¹⁵ Koncepcia materiálneho právneho štátu a inštitucionálne vymedzenie orgánov súdnej moci. [online] Dostupné na: <http://portal.concourt.sk/Zbierka/2009/4_09s.pdf>

charakteristická najmä tým, že prameňmi práva štátu sú len normy v oficiálnych právnych textoch. Naopak nepozitivistická koncepcia je príznačná rešpektovaním zásad a princípov, ktoré nemusia byť formálne obsiahnuté v texte právnej normy. Morawski pri tom zdôrazňuje, že nejde o konflikt medzi právnym pozitivizmom a prirodzeným právom, keďže prirodzené právo je podľa neho len jednou z nepozitivistických koncepcií.¹⁶

4.3. Demokratický právny štát

Právny štát je štátom, kde štátna moc sama seba obmedzuje vopred danými, všeobecne záväznými pravidlami platicami bez výnimky pre každého. Štátne orgány tohto štátu môžu konať len to, čo im dovoľuje zákon. Občania môžu robiť všetko, čo im zákon nezakazuje. Majú teda istotu, že moc nebude zasahovať do ustálených právnych vzťahov neočakávanými a nepredvídateľnými zásahmi. Právny štát garantuje základné ľudské práva a slobody a nezávislé súdnictvo.¹⁷

„Demokratický právny štát predpokladá ústavu založenú na demokracii a na základných právach, ale okrem toho vyžaduje aj aktívnu a nezávislú občiansku spoločnosť.“¹⁸ Demokratický právny štát tvorí veľké množstvo navzájom sa podmieňujúcich princípov:

1. záruky základných práv a slobôd,
2. legitimita a legalita,
3. suverenita ľudu,
4. deľba moci,
5. vzájomné brzdy a rovnovážnosť mocí a
7. právna istota.¹⁹

Ak má demokratický štát byť viac ako len prázdny pojem, musí rešpektovať uvedené princípy, ktoré sú považované len za minimum demokracie. Znak demokratického právneho štátu nie sú totožné so znakmi liberálneho právneho štátu, od niektorých znakov demokratická forma upúšťa. Napríklad požiadavka všeobecnosti zákonov, akcentovaná v liberálnom právnom štáte, nehrá významnú úlohu v demokratickom modeli, pretože úlohy štátu môžu vyžadovať rozdielne právne úpravy pri plnení úloh územnej samosprávy a pod. V danom modeli právneho štátu hrá významnú úlohu aj decentralizácia a delegácia normotvornej právomoci.²⁰

Nie je možné určiť, ktorý zo znakov demokratického právneho štátu je najdôležitejší, pretože všetky znaky sú vzájomne poprepájané. Preto je nevyhnutné, aby štát dôsledne dodržiaval vyššie uvedené princípy.

¹⁶ BRÓSTL, A.: Právny štát. Košice: Medes, s.r.o., 1995, s. 25.

¹⁷ Kolektív autorov: Slovník spoločenských vied. Media trade, spol. s r.o.- SPN, Bratislava, 1997, s. 204.

¹⁸ BRÓSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I.: Základy štátovedy. Košice: UPJŠ, 1997, s. 123.

¹⁹ Tamtiež, s. 125.

²⁰ BRÓSTL, A.: Právny štát. Košice: Medes, s.r.o., 1995, s. 26.

4.4. Sociálny právny štát

Daný model právneho štátu vznikol ako reakcia na minimálny alebo liberálny štát, ktorý tým, že ochraňoval slobodu podnikania a hospodársku súťaž, nepriamo prispel k prehĺbeniu sociálnych rozdielov medzi jednotlivcami. Ideový základ sociálneho štátu bol položený v priebehu 19. storočia v Nemecku. Rozvoju koncepcie sociálneho štátu prispela aj svetová hospodárska kríza v 30. rokoch 19. storočia, ktorá poskytla celý rad argumentov na zdôvodnenie nevyhnutnosti zásahu štátu do ekonomiky a taktiež do iných oblastí občianskej spoločnosti. Štát nezasahuje len do ekonomiky, rozširovania trhu a jeho stability, ale zasahuje aj do oblasti školstva, kultúry, vedy, osvetu alebo zdravotníctva. Tieto štátne zásahy sú sprevádzané narastaním úlohy štátu, centralizáciou štátnej moci a redukciou sféry slobody jednotlivca, keďže štát sa začína starať v určitom rozsahu napríklad o starostlivosť o vzdelanie, zdravie a populačnú politiku podporovaním rodiny, starostlivosť o sociálne zabezpečenie a zamestnanosť, vrátane regulácie miezd a zabezpečenia „minimálneho blahobytu“ a sociálnej spravodlivosti. Zásahy štátu do hospodárstva sa uskutočňujú aj v oblasti dotačnej politiky, vedecko-technického a priemyselného rozvoja, exportu a importu. K zmenšovaniu sféry právnej slobody dochádza výmenou za viac istoty, stability, komfortu a možnosti rozvoja vzdelanosti a kultúry spoločnosti a jej členov.²¹

Predstavitelia sociálneho štátu vyčítali liberalistickej koncepcii mnoho skutočností. Tvrdili, že nezamestnaným je sloboda povolania zbytočná. Sloboda vzdelávať sa je užitočná len pre jednotlivca, ktorý má na to potrebné finančné zabezpečenie. Sloboda vlastníctva má význam len pre tých, ktorí si to môžu dovoliť. Ak tieto slobody nemajú ostať len prázdny formuláciami v zákonoch, je potrebná vyššia aktivita štátu, ako len jeho obmedzenie na nevyhnutné zásahy. Nevyhnutné je však aj ustrážiť zásahy štátu, pretože veľmi rýchlo môže sociálny právny štát prerásť do niečoho oveľa nebezpečnejšieho a začne potláčať slobody, ktoré sa snažil priniesť znevýhodneným jednotlivcom.²²

Model sociálneho právneho štátu je spojený so všeobecným blahobytom. Ako už bolo spomenuté, sociálny právny štát je v podstate protikladom liberálneho právneho štátu, tým že presadzuje štátne zásahy do života občanov v oveľa väčšej miere. Jeho úlohou je stierať sociálne rozdiely medzi občanmi a tým sa starať o ich blaho. Ďalší rozvoj sociálneho štátu sa spája s 20. storočím a s už vyššie spomenutým pojmom welfare state. V tomto období bol v Anglicku vypracovaný prvý komplexný systém sociálneho zabezpečenia, ktorý sľuboval oslobodenie človeka od núdze a chcel zabezpečiť pre všetkých záruku pravidelného príjmu, bez ohľadu na momentálnu situáciu a vytvoril jednoduchý centralizovaný systém, rovnaký a platný pre všetkých.²³

V súčasnosti sociálny právny štát prechádza transformáciou, ktorú však zástancovia sociálneho štátu vidia ako krízu, no z pohľadu liberálneho štátu je to však priaznivý jav, ktorý búra prekážky slobodného trhu. Hlavným činiteľom tejto transformácie je stále ťažšia financovateľnosť štandardu doteraz uznaných sociálnych práv, ktorá je

²¹ Pozri bližšie: PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: Univerzita Komenského, 2001, s. 53-60.

²² BRÓSTL, A.: Právny štát. Košice: Medes, s.r.o., 1995, s. 28.

²³ KELLER, J.: Úvod do sociologie. SLON- Sociologické nakladatelství: 2005, s. 178.

spôsobená neúmerným rastom výdavkov vzhľadom na stále pomalší rast hrubého národného produktu jednotlivých štátov. Tento stav je spôsobený najmä globalizáciou ekonomiky, krízou na trhu práce, starnutím populácie alebo krízou tradične chápanej rodiny. Jednotlivé modely sociálneho právneho štátu sa líšia i v spôsobe, akým sa vyrovnávajú s touto situáciou. Škandinávске krajiny vo všeobecnosti presadzujú stratégiu štátneho zvyšovania zamestnanosti, zatiaľ čo anglosaské krajiny (Spojené štáty americké, Kanada, Nový Zéland, Veľká Británia) využívajú dereguláciu miezd a trhov práce kombinovanú s určitým stupňom rozkladu sociálneho štátu. Kontinentálna Európa sa usiluje zmierniť krízu pri zachovaní základných existujúcich štandardov sociálnej bezpečnosti.²⁴ Niektorí vidia budúcnosť sociálneho štátu v nahradení súčasnej koncepcie národného sociálneho právneho štátu nadnárodným modelom pod krídlami Európskej únie. Medzi ciele európskej integrácie patrí síce aj vysoká úroveň zamestnanosti a sociálnej ochrany, rovnoprávnosť mužov a žien, udržateľný neinflačný rast a podobne, no vo všeobecnosti prevláda neochota členských štátov Európskej únie vzdať sa svojej suverenity v tejto oblasti. V najbližšej dobe je teda koncepcia sociálneho štátu Európskej únie v nedohľadne.

5. Na záver

Každý z uvedených modelov právneho štátu má svoje úskalia aj výhody. Najvýraznejšie sa v praxi prejavujú rozdiely medzi sociálnym a liberálnym modelom právneho štátu. V priebehu dejín malo už viacero modelov právneho štátu možnosť presadiť sa. Ak však chceme hovoriť o štáte ako o právnom, musí tento štát najprv napĺňať znaky materiálneho právneho štátu, nestačí splnenie formálnej stránky. Modely vyššie uvedených štátov sa od seba odlišujú, no zároveň sa navzájom dopĺňajú. Dnes už v demokratickej spoločnosti nenájdeme právny štát, ktorý by v sebe neniesol znaky liberálneho, sociálneho alebo demokratického právneho štátu. Žiadny z uvedených modelov štátu nemôže samostatne fungovať dokonale, pretože v konkrétnej situácii ideálne ciele a predstavy konkrétneho modelu „neustoja“ vplyvom množstva faktorov v občianskej spoločnosti. Ak by mal existovať dokonalý model právneho štátu, pravdepodobne by mal obsahovať prvky ostatných koncepcií.

²⁴ Sociálny štát 2 v treťom tisícročí. [online] Dostupné na: <<http://www.e-polis.cz/politicke-teorie/178-socialny-stat-2-v-tretom-tisicoroci.html>>.

Rozvoj právneho štátu v medzinárodnom práve

Dominika Zavadová (3. roč.)

„Law grows, and though the principles of law remain unchanged, yet (and it is one of the advantages of the common law) their application is to be changed with the changing circumstances of the times. Some persons may call this retrogression, I call it progression of human opinion.“¹

Koncept právneho štátu, typický pre kontinentálny právny systém,² či koncept rule of law, vybudovaný v anglo-amerických krajinách, začal postupne prenikať aj do oblasti medzinárodného práva. Dnes tento typicky vnútroštátny fenomén nachádzame nielen vo vzťahoch medzi štátmi v rámci medzinárodných vzťahov, no čoraz viac sa prejavuje aj v činnosti medzinárodných organizácií. Čo ale znamená „vláda práva“ v medzinárodnom práve? A vlastne ako by mal tento vnútroštátny model vyzerat' ako „international rule of law“?

1. Rule of law objektívom vnútroštátnych teórií

Odzrazovým mostíkom pre skúmanie rule of law na medzinárodnej úrovni je jeho vnímanie cez vývoj v nacionálnych právnych poriadkoch. História panstva alebo vlády práva má svoje korene už pred našim letopočtom. Aristoteles už v roku 350 pred Kristom vo svojom diele Politika hovorí: „Vláda práva, (...), je lepšia ako vláda ktoréhokolvek z jednotlivcov.“³ Za základné východisko sa dnes považuje Diceyho teória pozostávajúca z troch princípov, ktoré spoločne vytvárajú rule of law: (1) absolútna nadvláda práva, (2) rovnosť subjektov pred zákonom a (3) ochrana práv zabezpečená súdmi.⁴

Z iného hľadiska môžeme vládu práva podrobiť skúmaniu cez formálne koncepcie (zamerané na to, ako je právo vytvárané a jeho základné atribúty) a na druhej strane cez materiálne koncepcie (nespájajúce sa len s formálnymi predpismi, ale tiež so základným obsahom práva – spravodlivosťou a morálkou).⁵ Tamanaha pre lepšiu orientáciu v rámci týchto dvoch ponímaní vytvára priestor od užšieho k širšiemu chápaniu princípov vlády práva.⁶ Joseph Raz zase ponúka zoznam ôsmich elementov,

¹ John Duke Coleridge, *Reg. v. Ramsey* (1883), 1 Cababe and Ellis' Q. B. D. Rep. 135.

² Rechtsstaat, L'état de droit, Stato di diritto, Estado de derecho.

³ ARISTOTELES: Politika. Kniha tretia. Kapitola XVI. Preložil Benjamin Jowett. [online] Dostupné na: <<http://ebooks.adelaide.edu.au/a/aristotle/a8po/book3.html>>

⁴ DICEY, A. V.: Introduction to the Study of the Law of Constitution. 1st Edition. London: Macmillan and Co., 1885, s. 533.

⁵ BEAULAC, S.: The Rule of Law in International Law Today. Str. 201. [online] Dostupné na: <<https://papyrus.bib.umontreal.ca/jspui/bitstream/1866/3093/1/International-Rule-Law-Final.pdf>>

⁶ TAMANAHA, B.: On the Rule of Law: History, Politics, Theory. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 91.

ktoré by mali byť obsiahnuté v systéme rule of law.⁷ Každý z týchto autorov (a mnoho ďalších) priniesol pre model vlády práva svoj kúsok do skladačky. V medzinárodnom práve ale postup vytvorenia medzinárodnej vlády práva vyžaduje čosi viac.

2. Externalizácia rule of law

Rezolúcia Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov (ďalej OSN) z 8. januára 2008 hovorí o vláde práva na vnútroštátnej úrovni a o vláde práva na úrovni medzinárodnej.⁸ Pre túto dichotómiu medzi vládou práva na medzinárodnej úrovni a tou na vnútroštátnej úrovni môže byť niekoľko vysvetlení – to najjednoduchšie hovorí, že problém vnútroštátneho rule of law nemá žiadny medzinárodný rozmer.⁹ Hoci štáty na svojej domácej pôde aplikujú a deklarujú princípy právneho štátu, resp. vlády práva, pri plnení medzinárodných záväzkov chýba akákoľvek uniformná cesta.¹⁰ Základným a podstatnejším dôvodom takejto dichotómie sú zrejmé rozdiely medzi medzinárodným a vnútroštátnymi právnymi poriadkami.¹¹

Narastajúce spojenia medzi medzinárodným a vnútroštátnym právom na jednej strane podmieňujú životaschopnosť dichotómie medzi rule of law u oboch z nich, na druhej však prepojené alebo prekrývajúce sa oblasti nenapomáhajú ich rozlíšeniu.¹² Je jasné, že vnútroštátne modely rule of law sa nedajú ľahko transponovať do medzinárodných vzťahov sveta, v ktorom žijeme.¹³ Proces, prostredníctvom ktorého sa prenášajú či skôr prelievajú určité prvky alebo charakteristiky z jedného systému do iného, vytvára medzi týmito dvoma blízkymi a zároveň vzdialenými „priateľmi“ viditeľnejšie puto. Zámerom takého procesu je regulovať tieto vzťahy medzi subjektmi a súčasne ich podrobovať jednotným pravidlám medzinárodného práva, tak ako je to zrejmé z vnútroštátnych právnych poriadkov.

Požičaním si základného Diceyho chápania rule of law môžeme teda rozlíšiť tri dimenzie „medzinárodnej vlády práva“, ktoré sa v súčasnosti v medzinárodných vzťahoch uplatňujú: (1) normativita na úrovni medzinárodného práva, (2) princíp rovnosti subjektov medzinárodného práva pri tvorbe a aplikácii medzinárodného práva a (3) vynútiteľnosť normativity medzinárodného práva prostredníctvom jeho súdnych inštitúcií.

⁷ RAZ, J.: *The Authority of Law: Essays on Law and Morality*. Oxford: Oxford University Press, 1979, s. 303.

⁸ The rule of law at the national and international levels. Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN (A/RES/62/70) z 8. januára 2008. [online] Dostupné na: <<http://www.unrol.org/files/A-RES-62-70.pdf>>

⁹ NOLLKAEMPER, A.: *The Internationalized Rule of Law*. In: *Hague Journal on the Rule of Law*, 2009, Vol. 1, s. 74.

¹⁰ Pozri: KLUČKA, J.: *Vláda práva (Rule of Law) v medzinárodnom práve*. In: *Právny obzor*, 2012, roč. 95, č. 2, s. 126.

¹¹ NOLLKAEMPER. C. d. 9.

¹² *Ibid.*, s. 75.

¹³ HIGGINS, R.: *The International Court of Justice and the Rule of Law*. The speech presented at the United Nations University on 11 April 2007, s. 8. [online] Dostupné na: <http://archive.unu.edu/events/files/2007/20070411_Higgins_speech.pdf>

2.1. Normativita

V systéme medzinárodného práva (narozdiel od toho vnútroštátneho) nenachádzame hierarchiu prameňov práva ani vymedzenie inštitúcií tvoriacich právo. Neexistuje teda žiaden „tvoriaci orgán“, subjekty sami sebe vytvárajú pravidlá, ktorými sa chcú sami zaviazať. Štáty môžu byť subjektmi medzinárodného práva, ale sú tiež omnoho viac tvorcami práva, v oboch prípadoch sú a mali by byť stelesnením špeciálnych povinností rešpektovať legalitu primeranú ich statusu.¹⁴

Čo teda predstavuje normativitu medzinárodného práva? I napriek tomu, že neexistuje výpočet jeho prameňov, v doktríne medzinárodného práva je akceptovaný názor, že pod prameňmi treba chápať právne písané alebo nepísané pravidlá, ktoré používa Medzinárodný súdny dvor (ďalej aj ako MSD, súdny dvor alebo dvor) vo svojej rozhodovacej činnosti, nakoľko rozhoduje spory podľa medzinárodného práva, t.j. medzinárodné zmluvy, medzinárodné obyčaje a všeobecné právne zásady uznávané civilizovanými národmi.¹⁵ Tento výpočet však môžeme doplniť aj inými formami vyjadrenia práva, v ktorých nachádzame medzinárodne záväzné pravidlá – rozhodnutia súdnych orgánov alebo rezolúcie orgánov OSN.

Bez ohľadu na formu vyjadrenia medzinárodnoprávnej normy je potrebné, aby takéto pravidlo spĺňalo základné atribúty – určitosť, predvídateľnosť, stabilitu a aby obmedzovalo voľnú úvahu v rozhodovacom procese. Tieto hodnoty nie sú absolútne, predsa len určitý stupeň neurčitosti a vágnosti v práve je nevyhnutný v ktoromkoľvek právnom systéme, vnútroštátnom či medzinárodnom.¹⁶ Stupeň určitosti, samozrejme, závisí od vôle subjektov upraviť konkrétnu oblasť, ako aj od povahy samotného predmetu, príkladom vyššej miery určitosti môžu byť normy medzinárodnej ochrany ľudských práv, medzinárodného humanitárneho práva alebo noriem smerujúcich k ochrane mieru a bezpečnosti. Nemožno zabudnúť ani na normy *soft law*, ktoré rovnako prispievajú svojou troškou do rozsahu normativity. Sú to síce nezáväzné právne pravidlá, no ich záväznosť sa po splnení všetkých podmienok stáva reálnou.

Tvorba noriem medzinárodného práva je neustále sa vyvíjajúci dynamický proces, preto nemôžeme ani výpočet záväzných pravidiel obmedzovať. I keď vzájomne sa prvky oboch právnych systémov dopĺňajú a/alebo prekrývajú, výraznejšie sa posilňuje to vnútroštátne rule of law, čo však na druhej strane zvyšuje mieru zhody s medzinárodným právnym systémom, hoci on sám o sebe nijak nesilnie.¹⁷

2.2. Rovnosť subjektov

Vnútroštátna hierarchia orgánov je daná vzťahom subordinácie, vládca je na vrchole tejto hierarchie a všetci ostatní sú mu podradení. Naproti tomu na medzinárodnej

¹⁴ WALDRON, J.: The Rule of International Law. In: Harvard Journal of Law & Public Policy, 2006, Vol. 30, No.1., s. 23. [online] Dostupné na:

<http://www.law.harvard.edu/students/orgs/jlpp/Vol30_No1_Waldronline.pdf.

¹⁵ KLUČKA. C. d. 10, s. 127.

¹⁶ BEAULAC. C. d. 5, s. 206.

¹⁷ HIGGINS. C. d. 13, s. 10-11.

úrovni sa medzi štátmi uplatňuje zásada zvrchovanej rovnosti. Článok 2 ods. 1 Charty OSN¹⁸ hovorí, že organizácia je založená na zásade zvrchovanej rovnosti štátov. Rovnako túto zásadu nachádzame v Deklarácii o princípoch medzinárodného práva týkajúceho sa priateľských vzťahov a spolupráce medzi štátmi v súlade s Chartou OSN, kde sa uvádza, že štáty požívajú suverénnu rovnosť, majú rovnaké práva a povinnosti a sú rovnocennými členmi medzinárodného spoločenstva, nehľadiac na rozdiely ekonomické, sociálne, politické alebo rozdiely akejkoľvek povahy.¹⁹ Zvrchovaná rovnosť znamená, že štáty sú právne rovné, inými slovami – všetci členovia medzinárodného spoločenstva sú si rovní v očiach práva.²⁰

Pri tvorbe normativity sú si štáty rovné, nakoľko je ich právom uzatvárať zmluvy. Rozsah uplatňovania pravidiel však bude závisieť od veľkosti štátu, jeho geografického umiestnenia, zameranie medzinárodných vzťahov alebo záujmov. Na druhej strane sa však pri aplikácii zmlúv, teda tejto normativity, nebude na všetky štáty vzťahovať rovnako. Najbežnejšie používaným príkladom je Dohovor o morskom práve.²¹ Miera aplikácie pravidiel bude u štátov, ktoré susedia s morom, jednoznačne vyššia, avšak stále rovnocenná a nediskriminačná, ako u štátov, ktoré sú síce signatármi dohovoru, ale s morom nemajú žiadnu hranicu. Teda rovnosť platí nielen pri tvorbe medzinárodnej normativity, ale aj v samotnom procese aplikácie noriem na štáty. Takto koncipovaná rovnosť pri formulovaní medzinárodnej normativity posilňuje tvrdenie, že hodnoty rule of law týkajúce sa rovnosti sa premietajú do medzinárodnej roviny.²²

2.3. Vynútiteľnosť

Štáty ako subjekty, no zároveň ako tvorcovia medzinárodnej normativity, v prípade jej porušenia sú a mali by byť zodpovedné za takéto svoje konanie. Externalizácia rule of law sa dotkla aj tohto tretieho významu. To, do akej miery, necháme na úvahu každého. Vo vnútroštátnych právnych poriadkoch na zabezpečenie istoty ochrany práv slúžia nezávislé súdy a nestranní sudcovia. Ani jedna z medzinárodných inštitúcií však nemá všeobecnú právomoc, hoci by sa dalo povedať, že Medzinárodný súdny dvor spĺňa takýto predpoklad, no jeho štatút opomína jurisdikciu *ratione personae*. Na druhej strane sú tu dočasné súdne tribunály, ktoré sa zameriavajú na porušenie pravidiel medzinárodného práva jednotlivcami.²³

¹⁸ Dohoda o charte Spojených národov a štatúte Medzinárodného súdneho dvora zo dňa 26. júna 1945 (uverejnená pod č. 30/1947 Zb.).

¹⁹ Declaration on principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations (A/8082). Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN 2625 (XXV) z 24. Októbra 1970. [online] Dostupné na: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>

²⁰ BEAULAC. C. d. 5, s. 211.

²¹ Uverejnený pod č. 242/1996 Z. z.

²² BEAULAC. C. d. 5, s. 212.

²³ Najmä sú to medzinárodné trestné tribunály, napr.: ICTY alebo ICTR.

Medzinárodný súdny dvor ale má všeobecnú jurisdikciu týkajúcu sa primárnych subjektov medzinárodného práva. Problémom je neexistencia obligatórnej jurisdikcie, nakoľko súdny dvor môže konať až vtedy, ak obe strany s jeho právomocou konať vyjadria súhlas akýmkoľvek spôsobom uvedeným v štatúte.²⁴ Výnimkou sú tzv. opčné vyhlásenia, ktorými štát uznáva záväznú príslušnosť dvora vo všetkých právnych sporoch v taxatívne vymedzených prípadoch voči ktorémukoľvek inému štátu, ktorý prijíma rovnaký záväzok *ipso facto*.²⁵ Taktiež je súd zložený z nezávislých a nestranných sudcov volených orgánmi OSN spomedzi národných nominantov, o jeho nezávislosti a nestrannosti však niet žiadnych pochyb. Práve toto personifikuje „*international rule of law*“.²⁶

V tomto smere má i naďalej veľký význam vnútroštátne súdnictvo podporujúce a rozvíjajúce doktrínu medzinárodnej vlády práva. Aj národné súdy sú (mali by byť) nezávislé od politických skupín, avšak príliš veľa nezávislosti môže limitovať efektivitu uplatňovania medzinárodného práva vo vnútroštátnych sporoch.²⁷ Národné rule of law je do veľkej miery ovplyvňované medzinárodným právom, povaha medzinárodným právom regulovaných odvetví je tým hlavným determinantom – napríklad medzinárodná ochrana ľudských práv, tá síce vytvára limitáciu svojvoľného rozhodovania o právach jednotlivcov, no stále je tu vzťah konkrétneho štátu a konkrétneho jednotlivca neprepojený s medzinárodným právom. Avšak práve týmto medzinárodné právo posilňuje a podporuje domáce rule of law.²⁸ Iný uhol pohľadu nasvedčuje, že i medzinárodná vláda práva požaduje aplikáciu medzinárodného práva, to však závisí na domácom rule of law. Je zrejmé, že vo všetkých prekrývajúcich sa oblastiach oboch systémov, musia národné práva reflektovať medzinárodné právo; ak sa obe predošlé dimenzie vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho naplnia, dá sa predpokladať, že to budú národné inštitúcie, ktoré zaplnia medzeru v ponímaní rule of law na medzinárodnej úrovni a *vice versa*.²⁹ Medzinárodná vláda práva vyžaduje asertívne postavenie súdov pri aplikácii medzinárodného práva.³⁰

S expanziou niektorých oblastí medzinárodného práva prichádza aj novodobý problém tzv. konkurujúcich si jurisdikcií medzinárodných súdnych inštitúcií. Tento problém nastáva vtedy, ak v jednom prípade majú právomoc rozhodovať dva, resp. viac ako dva, súdne orgány. To však so sebou nesie ďalší oriešok na rozlúsknutie – fragmentáciu – t.j. môžu rôzne súdy aplikovať pravidlá medzinárodného práva rôzne? Takýto risk rozdielneho výkladu a rozdielneho uplatnenia toho istého medzinárodného pravidla sa dá zvládnuť. Podľa Rosalyn Higinsovej sa tomuto riziku možno vyhnúť vytvorením bližších vzťahov medzi rôznymi medzinárodnými

²⁴ Článok 40 Štatútu MSD hovorí, že spor možno vzniesť oznámením osobitnej dohody medzi stranami alebo žalobným podaním.

²⁵ Článok 36 ods. 2 Štatútu MSD.

²⁶ HIGGINS. C. d. 13, s. 4.

²⁷ NOLLKAEMPER, A.: National Courts and the International Rule of Law. Oxford: Oxford University Press, 2012. s. 57.

²⁸ NOLLKAEMPER. C. d. 9, s. 75.

²⁹ *Ibid.*, s. 75-76.

³⁰ NOLLKAEMPER. C. d. 27, s. 58.

súdmi a tribunálmi, ktoré by okrem iného zahŕňali aj pravidelnú výmenu informácií a otvorené komunikačné kanály.³¹ Hoci existuje takáto možnosť, stále je to nebezpečný proces. Pretože počet medzinárodných jurisdikcií stále narastá, nielen štáty, ale tiež novovytvorené súdne orgány potrebujú „pomocnú ruku“ MSD pri interpretácií základu a rozsahu základných princípov medzinárodného práva.³²

3. Rule of law (v rámci) medzinárodných organizácií

Medzinárodné organizácie ako subjekty medzinárodného práva podporujú a rozvíjajú doktrínu rule of law. Takisto ako štáty aj ony majú spôsobilosť uzatvárať zmluvy, majú tak aj spôsobilosť na protiprávne úkony. Najsilnejšie k rozvoju doktríny napomáha činnosť Organizácie Spojených národov. Tak ako bolo vyššie uvedené, je založená na zvrchovanej rovnosti svojich členov, avšak zloženie Bezpečnostnej Rady OSN vyvoláva pochybnosti o tejto deklarovanej rovnosti. Na druhej strane však práve ona presadzuje rule of law ako formu riešenia konfliktov³³ a tiež sa svojimi rezolúciami snaží o prehlbenie jej donucujúcej moci k zabezpečeniu a udržaniu mieru a bezpečnosti podľa kapitoly VII Charty OSN.³⁴

Ďalšou nezodpovedanou (ťažkou a kontroverznou) otázkou v rámci tretieho významu rule of law, teda vynútiteľnosť práv, v súvislosti s medzinárodným organizáciami je súdne preskúvanie aktov alebo rozhodnutí orgánov OSN súdnym dvorom. Kladná odpoveď by pripravila pôdu pre uznanie všeobecnej kompetencie na medzinárodné súdne preskúvanie pre MSD.³⁵ Záporná by zase len zvýšila nebezpečenstvo fragmentácie a nárastu konkurujúcich jurisdikcií. Čoraz častejšie ale do popredia vystupuje prieskum rozhodnutí Bezpečnostnej Rady OSN v súvislosti s mierenými, resp. inteligentnými sankciami (napríklad zmrazovanie finančných prostriedkov na účtoch osôb podozrivých z podpory terorizmu), ktoré nie je možné preskúmať ani pred národnými, ani pred medzinárodnými súdnymi inštitúciami.³⁶ Opačne však možno uviesť, že Súdny dvor Európskej Únie (ďalej len SD EÚ) pokročil pri preskúvaní aktov Únie aj do sféry preskúvania a hodnotenia aktov OSN.

³¹ HIGGINS. C. d. 13, s. 7.

³² DUPUY, P-M.: The Danger of Fragmentation or Unification of the International Legal System and the International Court of Justice. In: International Law and Politics, 1999., Vol. 31, s. 807. [online] Dostupné na: <http://www.pict-pcti.org/publications/PICT_articles/JILP/Dupuy.pdf>.

³³ CHESTERMAN. S.: Rule of Law. In: The Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 1016.

³⁴ Ibid., s. 1018.

³⁵ BEAULAC. C. d. 5, s. 215.

³⁶ Hoci je tu možnosť akejsi autoremedúry samotnej Bezpečnostnej Rady OSN, takýto postup veľa spoločného s nestranným a nezávislým rozhodovaním nemá. Viac: CHESTERMAN, S.: 'I'll Take Manhattan': The International Rule of Law and the United Nations Security Council. In: The Hague Journal on the Rule of Law, 2009, Vol. 1, no. 1., s. 67-73. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1310458>

Ako príklad sa uvádza prípad *Kadi*,³⁷ v ktorom SD EÚ rozhodol o tom, že sudy EÚ (v tom čase Spoločenstva) majú právomoc preskúmať opatrenia prijaté Spoločenstvom, ktoré vykonávajú rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN.³⁸ Prípad *Lockerbie*³⁹ je takou prvou lastovičkou na medzinárodnej pôde, hoci tu nebola dvorom využitá možnosť na posúdenie platnosti rozhodnutia Rady podľa kapitoly VII Charty. Je tu však množstvo (iných) signálov, že MSD je pripravený prijať aj takúto funkciu súdneho preskúmania rozhodnutí.⁴⁰

Existencia množstva ďalších medzinárodných medzivládnych organizácií značí, že ich vnútorný systém je zabezpečený tak, aby aj preskúmanie ich vlastných aktov prešlo rukami nimi vytvorených súdnych orgánov. Ostatné inštitúcie vytvorené na podporu ekonomického rozvoja alebo ochrany ľudských práv majú tendenciu sa obmedzovať pravidlami na výkon ich vlastnej delegovanej právomoci,⁴¹ preto v tomto prípade ťažko hovoriť o nejakom zásadnom vplyve na rozvoj doktríny rule of law.

4. Záver

"The world no longer has a choice between force and law; if civilization is to survive, it must choose the rule of law. The clearest way to show what the rule of law means to us in everyday life is to recall what has happened when there is no rule of law."

Dwight D. Eisenhower

Aká je teda naša odpoveď na to, čo je „medzinárodná vláda práva“? Je to nástroj, ktorým sa ochraňujú ľudské práva, podporuje rozvoj, zabezpečuje férový trh a obchod, bojuje proti terorizmu a medzinárodnej kriminalite, udržiava mier. Toto chápanie ako a prečo je rule of law používané – oproti tomu čo znamená – sa približuje omnoho bližšie k zrozumiteľnejším spôsobom vyjadrenia rule of law na

³⁷ Rozsudok Súdneho Dvora (veľká komora) z 3.septembra 2008 v spojených veciach C-402/05 P a C-415/05 P. Yassin Abdullah Kadi a Al Barakaat International Foundation proti Rade Európskej únie a Komisii Európskych spoločenstiev.

³⁸ Ibid. Bod 326. Naproti tomu Súd prvého stupňa vo svojom rozsudku v tejto veci uviedol, že sudy Spoločenstva v zásade nemali žiadnu právomoc (s výnimkou niektorých záväzných pravidiel medzinárodného práva – ius cogens) preskúmať platnosť dotknutého nariadenia, keďže členské štáty majú povinnosť dosiahnuť súlad s rezolúciami Bezpečnostnej rady podľa ustanovení Charty OSN, teda medzinárodnej zmluvy, ktorá má prednosť pred právom Spoločenstva. Rozsudok Súdu prvého stupňa (druhá rozšírená komora) z 21.septembra 2005 vo veci T-315/01. Yassin Abdullah Kadi proti Rade Európskej únie a Komisii Európskych spoločenstiev. Bod y 225 a nasl.

³⁹ Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United States of America), Preliminary Objections, Judgment, ICJ Reports 1998, p. 115. [online] Dostupné na: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/88/7129.pdf>>

⁴⁰ BEAULAC. C. d. 5, s. 217.

⁴¹ CHESTERMAN. C. d. 33, s. 1019.

medzinárodnej úrovni.⁴² Hoci stále existuje mnoho krajín, v ktorých slabá vláda práva nemôže vyplniť medzeru medzi oboma systémami, ostatné sú ale schopné dopomáhať k vytvoreniu jasnejšej predstavy. Rule of law nikdy nebolo koncipované ako presný opis reality, ale skôr ako ambícia,⁴³ ktorú je potrebné dosiahnuť. Posilňovanie doktrín vlády práva na oboch úrovniach sa navzájom nevyklučuje, práve naopak, obe sú vzájomne prepojené. I napriek nedostatkom a chýbajúcim prvkom v medzinárodnej vláde práva môžeme smelo povedať, že idea *international rule of law* má dostatočne pevný základ, na ktorom možno začať stavať.

⁴² Ibid., s. 1020.

⁴³ NOLLKAEMPER. C. d. 9, s. 77.

Právny štát a medzinárodné organizácie

Marek Kurák (3. roč.)

1. Úvod

Medzinárodné organizácie vo vzťahu k uplatneniu princípov právneho štátu zohrávajú nemalú úlohu, ktorú je možné pozorovať v rôznych rovinách. Dôležitým aspektom je samotný proces a dopad globalizácie, ktorého výsledkom je tvorba a uplatnenie pravidiel prostredníctvom medzinárodných organizácií, ktoré majú neoddeliteľný súvis s princípmi právneho štátu. Ďalším aspektom kreácie a činnosti medzinárodných organizácií je posilnenie postavenia noriem "soft law," síce štátnou mocou nevynútiteľných, ale napriek tomu dôležitých pri tvorbe právne záväzných aktov. Následne je potrebné si uvedomiť, že síce dané organizácie prispievajú ku kreácii princípov právneho štátu, avšak môžu byť mnohokrát predmetom kritiky zo strany verejnej mienky v podobe tzv. "deficitu demokracie." Záverečné kapitoly riešia problematiku Organizácie spojených národov a Svetovej obchodnej organizácie vo vzťahu k prispôsobeniu štátneho zriadenia Čínskej ľudovej demokratickej republiky požiadavkám ostatných členských štátov.

2. Vymedzenie pojmu medzinárodné organizácie

Definíciu pojmu medzinárodné organizácie presne nevymedzuje ani medzinárodné právo verejné. Napriek tomu v niektorých medzinárodných zmluvách možno nájsť aspoň rámcové vymedzenie tohto pojmu ako napríklad podľa Viedenského dohovoru o zmluvnom práve, Viedenského dohovoru o zastúpení štátov v ich stykoch s medzinárodnými organizáciami univerzálneho charakteru a podľa Viedenského dohovoru o uzavieraní zmlúv medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami alebo medzi medzinárodnými organizáciami navzájom pojem medzinárodná organizácia znamená medzivládnu organizáciu.

Z praxe by sme mohli charakterizovať medzinárodnú organizáciu ako určitú entitu, vytvorenú štátmi prípadne inou medzinárodnou organizáciou, ktorá vznikla na základe medzinárodnej zmluvy, resp. zakladateľskej listiny, disponuje vlastnými orgánmi, ktoré konajú v mene tejto medzinárodnej organizácie, usiluje sa o dosiahnutie konkrétnych cieľov a naplnenie účelov stanovených jeho zakladateľmi v zriaďovacom akte, má vlastnú subjektivitu odlišnú od svojich zakladateľov. C. Archer definuje medzinárodnú organizáciu ako formálne kontinuálnu štruktúru, založenú dohodou medzi členmi zloženými z dvoch alebo viacerých suverénnych štátov, s cieľom uskutočnenia spoločného záujmu členstva.¹

Tradiční teoretici medzinárodných vzťahov, ako sú napríklad realisti, neofunkcionalisti alebo teoretici zaoberajúci sa právnym režimom, považujú

¹ ARCHER, C., BAŇOUCH, H., FEDORKO, M.: Medzinárodní organizace. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 16.

medzinárodné organizácie ako pasívne prostriedky prostredníctvom, ktorých sa dosahujú určité ciele.²

Napriek tomu, že v konkrétnom prípade kreácie medzinárodnej organizácie pri kumulatívnom splnení daných kritérií zohráva dôležitú úlohu samotné uznanie tohto subjektu medzinárodného práva verejného iným subjektom, čiže štátom alebo inou medzinárodnou organizáciou. Aktom uznania môžeme rozumieme uzavretie bilaterálnej alebo multilaterálnej zmluvy s novo-vzniknutou organizáciou.

V rámci pojmového vymedzenia je dôležité upozorniť na možné zamenenie si pojmov medzinárodnej organizácie so zloženým štátom, prípadne zväzom štátov. V prvom rade si treba uvedomiť, že síce v drvivej väčšine sú to štáty, ktoré vytvárajú medzinárodné organizácie, ale nejde o kreovanie nového štátneho subjektu, ale o úplne nový subjekt medzinárodného práva verejného a o úplne iný druh politického systému, akým je zložený štát alebo zväz štátov.³ Z toho môžeme vyvodit' fakt, že štáty, resp. iné subjekty medzinárodného práva verejného nekreujú medzinárodnú organizáciu za účelom vzniku nového štátu, ktorý by disponoval štátnou suverenitou, ale cieľom zakladateľskej zmluvy, ktorú zakladajúce štáty uvádzajú do platnosti, je tvorba odvodeného subjektu medzinárodného práva verejného. V tomto vidím najmarkantnejší rozdiel.

V rámci klasifikácie medzinárodných organizácií ich rozdel'ujeme podľa počtu účastníkov, resp. okruhu štátov zúčastnených na činnosti medzinárodnej organizácie na:

- Univerzálne medzinárodné organizácie
- Partikulárne medzinárodné organizácie
- Regionálne medzinárodné organizácie

V závislosti od doby trvania ich rozdel'ujeme na:

- Stále
- Dočasné

Podľa obsahu ich činnosti poznáme:

- Politické
- Hospodárske
- Ochranné
- Správne

Podľa možnosti vstupu nových členov ich rozdel'ujeme na:

- Otvorené
- Polootvorené
- Uzavreté

² SUNGJOON, C.: *Toward an Identity Theory of International Organizations*, Chicago Kent College of Law, 2007, s. 1. [online] Dostupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=968433

³ ROSPUTINSKÝ, P.: *Úvod do štúdia medzinárodných organizácií*, Banská Bystrica: FPVaMV, Univerzita Mateja Bella v Banskej Bystrici, 2011, s. 57.

Práve medzinárodné organizácie sa stali a naďalej sa stávajú trvalým a dôležitým javom medzinárodného života.⁴ V dnešnom svete sa stávajú dôležitým aktérom v oblasti medzinárodných vzťahov a medzinárodnej politiky. Svojou činnosťou okrem základných klasifikačných kritérií, môžu pôsobiť ako medzinárodné medzivládne organizácie alebo mimovládne. Prípadne ako organizácie nadštátneho charakteru alebo v rámci konkrétneho sektoru.

3. Princípy právneho štátu vo vzťahu k medzinárodným organizáciám

Princípy právneho štátu, resp. "rule of law" zavádzajú myšlienku legality činnosti štátnych orgánov, ktoré sú povinné konať v medziach práva. Právne normy by mali byť v rámci zachovania rule of law prehľadné, stabilné a jasné. Spravodlivosť by mala byť za každých okolností zachovaná. Prostriedky súdnej ochrany nesmú byť nikomu odopreté a malo by byť zachované nezávislé súdnictvo. Prostriedok prepojenia samotných princípov právneho štátu ako určitých zákonitostí, ktoré v zmysle verejného blaha a poriadku musia byť zachované, a medzinárodných organizácií vidím v globalizácií.

Globalizácia, ako dôsledok prepojenia národných ekonomík a kultúr navzájom sa pretavuje okrem iného aj v transformácií spoločných princípov, ktoré obsahuje fenomén právneho štátu, resp. rule of law. Tento proces nie je o strate pravidiel a poriadku. V skutočnosti máme stále viac dôkazov o tom, že globalizácia prináša vzrastajúce množstvo pravidiel a vládnych aktivít akéhokoľvek charakteru.⁵ Úlohou medzinárodných organizácií ako jedných z činiteľov, ktoré ovplyvňujú diverzitu a komplexnosť vládnej politiky, sú negociácie so suverénnymi štátmi za účelom kodifikácie danej praxe. Následne sú zodpovedné za dostatočnú implementáciu a monitorovanie praxe do právnych noriem. Štáty spoločne s medzinárodnými organizáciami vytvárajú politické prostredie, ktoré významne prispieva k tvorbe a zmenám na vládnej scéne. Okrem týchto faktorov zmien sem zahŕňame aj: súkromné firmy, médiá, organizácie, ktorých cieľom je ovplyvňovanie vládnych predstaviteľov, profesijné asociácie, resp. komory, vedecké spoločnosti a v neposlednom rade neziskové organizácie.

V rámci súčasne sa meniacej vládnej spoločnosti sa dané právne záväzné pravidlá neustále obmieňajú. Nové pravidlá volajú k stále novším pravidlám, čo vyúsťuje k nikdy nekončiacej špirále.⁶ V súvislosti s touto transformáciou by činitele ovplyvňujúce politickú scénu, ako napríklad medzinárodné organizácie mali zohrávať úlohu istých regulátorov právnych noriem v tom-ktorom právnom poriadku. Z tohto uhla pohľadu by medzinárodné organizácie mohli nastoliť v transnacionálnej spoločnosti, v ktorej neexistuje žiadny "svetový štát," medzinárodný poriadok.

⁴ VALUCH, J., RIŠOVÁ, M., SEMAN, R.: Právo medzinárodných organizácií, Bratislava: C. H. Beck, 2011, s. 11.

⁵ DJELIC, M.-L.: From the Rule of Law to the Law or Rule, s. 36. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2170001>

⁶ Tamtiež, s. 43

4. Soft law a jeho konceptuálne vymedzenie prostredníctvom medzinárodných organizácií

Soft law pozostáva z pravidiel vydávaných štátnymi orgánmi s legislatívnou právomocou, ktoré neprechádzajú riadnymi procedurálnymi formalitami na získanie legitímneho statusu, čím by boli štátnou mocou vynútiteľné, napriek tomu ovplyvňujú správanie štátnych orgánov a verejnosti. Pravidlá soft law reflektujú proces správania sa, kde niekoľko rôznych účastníkov vystupuje rôznou mierou a rozličnými spôsobmi. Konceptia v sebe zahŕňa štandardy a kódexy správania.

V súvislosti s inštrumentmi soft law zohrávajú dôležitú úlohu medzinárodné organizácie, ktoré ich vypracúvajú a vydávajú v podobe oficiálnych smerníc. Tieto pravidlá, majú v porovnaní s právne záväznými normami bližšie ku "common law," čiže k právnemu systému, ktorý je založený okrem súdnych rozhodnutí aj na báze zvykov a obyčají. Flexibilita, ktorá je vo všeobecnosti výhodou soft law závisí od miery formálnosti prostriedkov štátneho donútenia.

Trendom, ktorý badať najmä od druhej polovice dvadsiateho storočia je priame vtiahnutie pravidiel soft law do vnútroštátneho právneho poriadku za cieľom vyplnenia medzier právnych noriem ich nahradením. V súvislosti so znásobením počtu vznikajúcich medzinárodných organizácií a supranacionálnych konštrukcií po druhej svetovej vojne dochádzalo k rozpracovaniu a formalizácii rôznych druhov prostriedkov soft law, ktoré mali spôsobilosť prinútiť štáty k ich prevzatíu do svojich národných systémov. Typickým príkladom je Európska únia.⁷ Okrem nej zohrávali značnú úlohu aj ostatné medzinárodné organizácie ako sú: Medzinárodný menový fond (IMF), Svetová obchodná organizácia (WTO), Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD), Svetová banka (WB). Je nevyhnutné spomenúť, že prostredníctvom nich došlo ku značnému prevzatíu a následnej implementácii týchto pravidiel do národných systémov.

5. Deficit demokracie v medzinárodných organizáciách

V poslednom období vzrastá počet demonštrácií a protestov voči medzinárodným organizáciám, konkrétne proti Svetovej banke, Svetovej obchodnej banke a Medzinárodnému menovému fondu v súvislosti s chýbajúcou možnosťou participácie občanov členských štátov na tzv. "globálnom vládnutí." Predmetom týchto apelácií je neúčelnosť činností medzinárodných organizácií v oblasti verejnej politiky a celková degradácia prostredia, ktorú svojou činnosťou mali zabezpečiť. V skratke tento dôsledok nazývame "deficitom demokracie."⁸

Svoje postoje občania členských štátov opierajú o nasledovné dôvody:

☞ Platenie daní, ktoré tvoria peňažný základ zdrojov medzinárodných organizácií, nie sú pod dostatočnou kontrolou daňových poplatníkov voči "byrokratom" v daných inštitúciách

⁷ DJELIC, M-L.: From the Rule of Law to the Law or Rules, s. 43. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2170001

⁸ STUTZER, A., FREY, S., B.: Making International Organizations More Democratic. In: The Review of Law and Economics, 1, 2005, s. 2. [online] Dostupné na: <<http://time.dufe.edu.cn/wencong/frey/jiewwp217.pdf>

☒ Nedostatočné vynútenie si poskytovania verejných statkov v prospech občanov členských štátov medzinárodných organizácií

☒ Formy delegovania právomocí medzinárodným organizáciám vytvárajú neúmernú závislosť vlád členských štátov a ich obchodným záujmom, čo v konečnom dôsledku pociťujú aj samotní občania

Medzi navrhované riešenia ako prekonať tieto špecifické problémy patria:

☒ Zvýšenie transparentnosti činností medzinárodných organizácií, aby občania mohli získať vedomosť o aktuálnej politike medzinárodnej organizácie

☒ Zlepšiť normy a kritéria, v súlade; s ktorými konkrétna organizácia koná
V publikácií A. Stutzer a B. S. Freya zastávajú títo autori názor, že činnosť medzinárodných organizácií musí smerovať k zvýšenej možnosti participácie občanov v štruktúrach daných organizácií. Napríklad prostredníctvom upevnenia pasívneho volebného práva do konkrétnych funkčných štruktúr, a to zvýšením šancí kandidáta byť zvolený.

Deficit demokracie môžeme priamo aplikovať na Organizáciu spojených národov, voči ktorej sa namieta zvýšená miera pomalej byrokracie, neefektívita a dokonca korupcia. Ďalšou závažnosťou, ktorá znižuje na konte OSN je rozdelenie moci v organizácií v podobe možnosti podania veta jednej z "veľmocí" z čias studenej vojny, čiže zo strany Spojených štátov amerických, Veľkej Británie, Francúzska, Číny alebo Ruskej federácie. Tento zastaraný princíp fungovania Bezpečnostnej rady údajne nezodpovedá dnešnej medzinárodnej politike a rozhodnutia tohto orgánu strácajú na legitimitate.

6. Povýšenie princípov právneho štátu na medzinárodnej úrovni

Na pôde OSN, konkrétne počas Summitu v septembri 2005, členské štáty zdôraznili potrebu univerzálnej potreby implementácie rule of law nielen do národných poriadkov, ale aj na medzinárodnej úrovni.⁹ V prvom rade pod pojmom "international rule of law" rozumieme aplikáciu princípov rule of law do vzťahov medzi štátmi a ostatnými subjektmi medzinárodného práva verejného. Alebo ako povýšenie medzinárodného práva nad národné právo, zakladajúce napríklad prednosť zmlúv týkajúcich sa ochrany ľudských práv voči domácim právnym opatreniam. V treťom vymedzení tomuto pojmu rozumieme ako "global rule of law,"- ktoré môže naznačiť vznik normatívneho režimu týkajúceho sa priamo osôb bez formálnych procesov štátnych orgánov.¹⁰

Prostredníctvom zmlúv a medzinárodných organizácií, rule of law bolo povýšené na medzinárodnú úroveň a to z nasledovných dôvodov:

- Dohovory o ľudských právach rozumejú rule of law ako základ rešpektovania práva štátom
- Ekonomicky silné štáty spolu s rozvojovými považujú rule of law ako esenciálnu zložku ekonomického vzostupu

⁹ CHESTERMAN, S.: The UN Security Council and the Rule of Law, s. 3. [online] Dostupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1279849

¹⁰ CHESTERMAN, S.: An International Rule of Law? s. 32. [online] Dostupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1081738

- Bezpečnostná rada OSN pokladá pravidlá rule of law ako formu riešenia medzinárodných konfliktov¹¹

OSN ako medzinárodná organizácia, ktorej spôsobilosť byť subjektom medzinárodného práva verejného je explicitne daná v zakladajúcej zmluve, vnímame ako entitu pôsobiacu prostredníctvom právnych mechanizmov použitých v medziach cieľov, ktoré sú zhrnuté v Charte OSN. V tomto vymedzení je evidentné, že daná organizácia nesmie konať na základe ľubovôle a v spojení s princípmi rule of law je nevyhnutné, aby konala v súlade s nimi.

V prípade ohrozenia medzinárodnej bezpečnosti v súlade s Chartou OSN a ostatných opatrení Bezpečnostnej rady sú do oblasti konkrétnej kolíznej situácie zaslaní agenti za účelom tvorby tzv. cielených sankcií. Ich dôsledku môže dôjsť k zmrazeniu bankových účtov, podozrivých z financovania teroristických skupín a - zaradeniu na "čierne listiny." Tento akt zo strany OSN je často predmetom kritiky v dôsledku netransparenstnosti a nemožnosti obrátenia sa na orgány súdnej ochrany. V roku 2005 v dôsledku naliehania členských štátov Bezpečnostná rada prijala tzv. "spravodlivé a čisté procedúry" zapisovania a vymazania z čiernych listín, čím dala najavo, že OSN je v rámci svojej činnosti viazaná *ius cogens*. V júni sa generálny tajomník Kofi Annan vyjadril v súvislosti s „inteligentnými sankciami“, že by sa napriek odmietavým názorom mohli považovať za legitímne, ak by ich súčasťou bola procesná možnosť nápravy voči osobám nespravodlivo postihovaným.¹² Následne načrtol štyri základne zložky využívania týchto sankcií:

- Notifikačná povinnosť adresáta sankcie
- Oprávnenie byť vypočutý v rozumnom čase pred inštitúciou, ktorá uložila sankciu
- Možnosť preskúmania rozhodnutia o uložení sankcie
- Pravidelnosť preskúmania ukladania sankcií bez návrhu adresáta

7. Organizácia spojených národov

OSN zavádza v pokynoch generálneho tajomníka z roku 2008 v rámci prístupu k rule of law normy a štandardy, ktorými sú: prednosť práva, rovnosť pred zákonom, zodpovednosť za svoje konanie, spravodlivosť aplikácie právne záväzných noriem, trojrozdelenie moci, účasť na rozhodovaní, právna istota, odstránenie ľubovôle, procesná a hmotnoprávna transparentnosť. Rovnako ponímanie spravodlivosti pre OSN znamená ideál zodpovednosti a spravodlivosti v ochrane práv a predchádzaniu krívd v trestaní. V súvislosti s upevňovaním uplatnenia rule of law prichádza organizácia k nasledujúcim aktivitám a prístupom na dosiahnutie účinného rule of law:

- Pomoc medzinárodných noriem a štandardov
- Prevzatie zodpovednosti za politické ovplyvňovanie

¹¹ CHESTERMAN, S.: An international law?, School of law, New York University, 2008, s. 16. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1081738>

¹² CHESTERMAN, S.: The UN Security Council and the Rule of Law. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1279849>

- Zohľadniť špecifikum konkrétneho štátu
- Rovnosť a zákaz diskriminácie
- Zabezpečenie zodpovednosti na národnej úrovni
- Podpora zložiek občianskej spoločnosti
- Zabezpečenie jednotného a komplexného prístupu
- Účinná koordinácia zúčastnených strán

Tieto princípy v stručnosti vypovedajú o tom, že OSN kladie dôraz pri dosahovaní svojich cieľov na samotnú Chartu OSN a štyri základné piliere – ľudské práva v medzinárodnom kontexte, Medzinárodné humanitárne právo, Medzinárodné trestné právo a Medzinárodné utečenecké právo. Pričom kladie dôraz na pretavenie noriem a štandardov týchto aktov, prípadne pilierov do právnych poriadkoch všetkých členských štátov. Následne dbá o striktné predchádzanie ovplyvňovania a zneužívanie princípov rule of law politikou. Na posilnenie rule of law musí OSN starostlivo zohľadniť potreby a samotné uplatňovanie zásad, ktoré predstavujú rule of law v daných členských štátoch. Je potrebné brať ohľad na danú kultúru, tradície a štruktúru spoločnosti štátu. Nesmie pritom dochádzať ku akejkol'vek diskriminácií. Preto OSN posilňuje myšlienku rule of law na báze rovnosti bez možnosti zvýhodnenia dominantných spoločenských skupín.

Zodpovednosť na národnej úrovni znamená, že štáty ako zúčastnené strany rozvoja a podpory aplikácie princípov rule of law musia dbať o to, aby príslušné zložky ich právnych poriadkov konali v medziach svojich kompetencií a nezlyhávali by pri výkone funkcií. Princípy rule of law musia mať dosah na všetky zložky občianskej spoločnosti, či už pôjde o rôzne formy spoločností, organizácií ako aj komunity väzňov a podobne.

Na celkové zabezpečenie posilnenia rule of law je potrebný jednotný prístup ku všetkým aspektom, ktoré by mohli ovplyvniť efektivitu dodržiavania týchto princípov. Preto OSN apeluje na zúčastnené strany, aby zdieľali spoločné prístupy a stratégie.¹³

8. Demokracia v Číne vďaka Svetovej obchodnej organizácii

Čínska ľudová republika sa stala členom Svetovej obchodnej organizácie (WTO) v decembri 2001, po pätnástich rokoch vyčerpávajúcich negociácií. Vstupom do WTO sa Čína zaviazala prevziať "vstupný balík" právnych noriem organizácie, ktoré zahŕňajú fungovanie trhovej ekonomiky na báze medzinárodných právnych štandardoch, akými sú zákaz diskriminácie, transparentnosť, predvídateľnosť, spravodlivá hospodárska súťaž, jednotná a nestranná správa zákonov a súdna preskúmateľnosť.¹⁴ Napriek tomu, právnici pozorovatelia nezdieľajú rovnaké

¹³ Bližšie pozri UN Approach to Rule of Law Assistance, Guidance Note of The Secretary-General, 2008, United Nations. [online] Dostupné na: <http://www.unrol.org/files/RoL%20Guidance%20Note%20UN%20Approach%20FINAL.pdf>

¹⁴ WANG., J.: The Rule of Law in China: A realistic view of the Jurisprudence, the impact of WTO, and the prospects for future development, 2004, s. 374. [online] Dostupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=895809

stanovisko o dopade vstupu republiky do WTO. Väčšina sa však prikláňa k názoru, že vstupom sa zmenila čínska spoločnosť nielen v oblasti ekonomiky a obchodu, ale zároveň aj v politike, spôsobe vlády, legislatíve a jurisdikcii. WTO prinieslo so sebou fundamentálne zmeny a vysoké požiadavky na transparentnosť, čo sa odrazilo v liberálnych princípoch, zodpovednosti a limitovanej ľubovôli vládnucich garnitúr.

Dôsledkom vstupu Číny a následného prispôsobenia právneho poriadku požiadavkám členských štátov WTO došlo v priebehu prvých dvoch rokov k novelizácii dvesto desiatich zákonov a päťstopäťdesiat ich bolo zrušených. Taktiež Najvyšší ľudový súd v Číne podal cez tisíc dvesto súdnych výkladov v zmysle "aplikácie princípov WTO o zákaze diskriminácie, transparentnosti a jednoty právneho systému."¹⁵ Cieľom tejto obmeny zákonov bolo dosiahnuť v rámci programu exekutívy Čínskej ľudovej republiky tzv. "Youxian Zhengfu a Fazhi Zhengfu", čiže limitovanú vládu a právny štát vládnutia. Účelom je prispôbiť exekutívu princípom vládnutia, ktoré presadzujú myšlienky spravodlivosti, rovnosti, zákonnosti a oddelenia vlády od spoločnosti, čo v praxi znamená, že otázky týkajúce sa regulácie obchodu nesmie riešiť nelegitímny orgán verejnej moci.

8.1. Transparentnosť

Ide o jeden z rozhodujúcich aspektov rule of law, ktorý je formulovaný v prístupujúcich požiadavkách kladených na Čínu. Zahŕňa v sebe požiadavku verejného vyhlásenia vydaných právnych predpisov a taktiež princípov stability, jasnosti a perspektívnosti. V zmysle protokolu je zjavné, že vypovedá o princípoch rule of law v obchodných podmienkach.

- Čína sprístupní všetky relevantné zákony a opatrenia, ktoré majú byť implementované a štátnou mocou vynútiteľné.
- Bude presadzovať len tie zákony, ktoré boli zverejnené a sprístupnené ostatným členom WTO, jednotlivcom a podnikom.
- Založí alebo určí oficiálne periodikum venované publikácií podstatných zákonov, ktoré by mali byť ľahko prístupné verejnosti.
- Po zverejnení týchto zákonov, Čína poskytne primeranú lehotu na predloženie pripomienok pred príslušné štátne orgány predtým, ako sa stanú vykonateľné.

8.2. Jednota a nestrannosť zákonov

Čína je povinná aplikovať všetky právne záväzné normy WTO na celom svojom území, vrátane hraničných obchodných oblastí, autonómnych regiónov a špeciálnych ekonomických zón, pričom vláda je zodpovedná za prípadnú nekonzistentnosť.

8.3. Súdna preskúmateľnosť

Prístupový protokol kladie požiadavku na založenie súdnych orgánov, resp. tribunálov, ktoré by boli oprávnené na okamžité preskúmanie právnych predpisov

¹⁵ Tamtiež, s. 378.

týkajúcich sa oblastí hlavného pôsobenia WTO. Tieto tribunály musia byť nestranné a nezávislé od štátnych orgánov poverených presadzovania daných právnych predpisov a nebudú mať žiadny podstatný záujem na výsledku konania. Účinná súdna preskúmateľnosť závisí od dodržiavania minimálne troch faktorov:

- Schopný súdny systém (vrátanie bezúhonných a odborne znalých sudcov)
- Štátny orgán oprávnený zákonom na súdne preskúmanie
- Skutočná súdna nezávislosť

9. Záver

Právny štát, ktorý je charakterizovaný ako súhrn princípov demokracie, spravodlivosti a právnej istoty je dôležité nespájať len so štátmi a ich štátnym zriadením, ale aj v súvislosti s medzinárodnými organizáciami. Oni ako určité entity sú na dnešnej scéne medzinárodnej politiky dôležitým aktérom, ktorý pôsobí na tvorbu a uplatnenia "rule of law."

Ľudské práva v právnom štáte

Peter Koromház (3. roč.)

1. Úvod

Ľudské práva a ich dodržiavanie sú neoddeliteľne späté s existenciou právneho štátu. Právny štát sa nestáva právnym len jednoduchým konštatovaním zakotveným v znení ústavy. História pozná mnoho momentov, keď sa priznávanie ľudských práv a ich následné dodržiavanie ocitalo na zošikmenej ploche aj v takých štátoch, ktoré sa navonok tvárili ako právne. Práve dodržiavanie a účinná ochrana ľudských práv robia z formálne vymedzeného právneho štátu naozaj právny štát. Prečo je tomu tak zistíme len vtedy, ak pochopíme ich pravú podstatu a uvedomíme si ich význam.

2. Ľudské práva

Ľudské práva môžeme charakterizovať ako základné práva a slobody, ktoré patria každému jedincovi od narodenia, a to bez ohľadu na jeho rasu, pohlavie, vek, etnickú, národnostnú alebo štátnu príslušnosť alebo inú odlišnosť od iných jedincov.¹ Slúžia mu na uspokojenie jeho základných životných a spoločenských potrieb.

S pojmom „ľudské práva,“ sa ale stretávame v spoločnosti až odvtedy, čo boli prirodzené práva zakotvené v tzv. chartách či deklaráciách, inak povedané v medzinárodných dokumentoch hovoriacich o základných právach a slobodách.² Prepojenie ľudských práv so štátom sa v rôznej podobe a chápaní vyvíja nielen v novoveku, ale v určitej podobe sa vyvíja už od čias antiky.³ V období antiky Alkimados vyslovil myšlienku, že ľudia sa rodia slobodní a príroda z nikoho neurobila otroka.⁴ Nad teóriu prirodzených práv sa zamýšľal aj Aristoteles, ktorý poukazoval na existenciu zákonov prameniacych z dohody medzi ľuďmi a zákonov, ktoré vyplývajú zo samotnej ľudskej prirodzenosti a majú teda prednosť pred prvou spomínanou skupinou zákonov. Túto myšlienku rozpracovali neskôr najmä grécki stoici. Myšlienka prirodzených práv sa, ale stala nosnou pre objasnenie podstaty ľudských práv a v priebehu vývoja spoločnosti s ňou prichádzali aj iní filozofi.

V období renesancie dochádzalo k prehĺbovaniu myšlienky prirodzených práv a k vzniku samostatnej teórie prirodzených práv, pričom filozofi ako Erasmus Rotterdamský alebo Hugo Grotius apelovali na rozum a inteligenciu, ktoré považovali za pramene tejto teórie. Neskôr sa ňou zaoberali taktiež anglický filozof John Lock či Francúz Jean Jacques Rousseau.

Za stavebný kameň teórie prirodzených práv teda môžeme označiť presvedčenie, že existuje istá skupina práv, ktoré sú univerzálne a vlastné každej jednej bytosti bez rozdielu. Toto presvedčenie pramení z rozumu a inteligencie človeka.

¹ Všeobecne o ľudských právach. [online] Dostupné na:

<http://ludskeprava.euroiuris.sk/index.php?link=vseob_lud_prava

² KRESÁK, P., a kol.: Občan a demokracia, Bratislava: Polygrafia SAV, 1997, str. 49.

³ OROSZ, L., SVÁK, J., BALOG, B.: Základy teórie konštitucionalizmu. 2. vydanie. Bratislava: PEVŠ, 2012, str. 198.

⁴ SOMOROVÁ, L.: Štátne právo II: Základy práva. Košice: UPJŠ Právnická fakulta, 1996, str. 5.

Ludia, ale nežijú v akomsi vákuu. Naopak, od nepamäti sa združujú do rôznych spoločenstiev. Tým najzákladnejším, z hľadiska tejto práce, je štát a jeho predstavitelia. Ak si ľudia uplatňujú svoje ľudské práva znamená to, že od štátu žiadajú, aby ich rešpektoval a chránil. V demokracii a právnom štáte dochádza k prenikaniu týchto práv do právnych predpisov, čím sa z nich stávajú občianske práva a slobody. Logicky teda môžeme predpokladať, že snahy o priznanie istej skupiny základných ľudských práv a slobôd sa môžu ocitnúť v konflikte so štátom a jeho predstaviteľmi. Hlavným dôvodom tohto konfliktu je neochota štátu obmedziť svoju silu na úkor ľudských práv. Preto v histórii sledujeme istú postupnosť akou sa vyvíjalo prijímanie a uznávanie základných ľudských práv zo strany štátu voči svojim občanom. Na základe tejto postupnosti, uvedomelosti a stavu poznania ľudí, môžeme hovoriť o 3 generáciách ľudských práv.

2.1. Prvá generácia ľudských práv

Prvá generácia ľudských práv v sebe zahŕňa práva občianske a politické. Táto generácia ľudských práv odzrkadľuje logickú postupnosť v prijímaní a uznávaní práv zo strany štátu voči občanom. Ľudia sú si vedomí svojich prirodzených potrieb a z nich prameniacej nevyhnutnosti uznania tejto skupiny práv. Medzi občianske práva zaraďujeme také práva ako napríklad: právo na život, právo na nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia, právo na ochranu ľudskej dôstojnosti, právo na súkromie, slobodu pohybu, myslenia, svedomia, právo na spravodlivý proces. Bez priznania tejto skupiny práv, by jednotlivec nemal reálnu možnosť plnohodnotného života, ktorého jedným z cieľov je uspokojovanie svojich primárnych potrieb a túžob. Z hľadiska Jelínkovskej klasifikácie hovoríme v tomto prípade o tzv. *statuse negativus*. Znamená to, že štát má zabezpečiť dodržiavanie občianskych práv hlavne tým, že nebude jednotlivca v týchto právach obmedzovať.⁵ Povedané z iného pohľadu, jednotlivec nepotrebuje vyvíjať žiadnu činnosť za tým účelom, aby došlo k uplatneniu niektorého z týchto jeho práv.

V prípade druhej skupiny práv patriacej do tejto generácie ľudských práv, t. j. skupiny politických práv, hovoríme o právach vyznačujúcich sa tzv. *statusom activus*. Pre realizáciu týchto práv je totiž nevyhnutná iniciatíva občanov.⁶ Zaraďujeme tu napríklad právo na slobodu prejavu, právo na informácie, petičné právo, volebné právo, právo na odpor. Tieto práva sú taktiež nevyhnutnou „výzbrojou“ každého jedného občana štátu, ktorý by bez nich nemal reálnu možnosť podieľať sa na procese spravovania vecí verejných a ovplyvňovať tak dianie v štáte, ktorého je súčasťou.

Práva tejto prvej generácie tvoria akýsi základ fungovania jedinca v štáte. Ich priznanie občanom predstavovalo a stále predstavuje obmedzenie štátnej moci a jej predstaviteľov. Od štátu sa logicky vyžaduje povinnosť chrániť ich a nebrániť ich uplatňovaniu. Existencia a priznanie týchto práv vytvára pre občanov prostredie pre ich reálne a slobodné fungovanie v štátnom zväzku, za súčasného rešpektovania ich

⁵ OROSZ, L., SVÁK, J., BALOG, B.: Základy teórie konštitucionalizmu. 2. vydanie. Bratislava: PEVŠ, 2012, str. 221.

⁶ Generácie ľudských práv. [online] Dostupné na: http://ludskeprava.euroiduris.sk/index.php?link=gen_lud_prav

prirodených potrieb. Pokiaľ by, ale vývoj ľudských práv zastal pri prvej generácii, znamenalo by to existenciu veľkej trhliny v možnosti naplňať svoje potreby, túžby a ciele, ktoré sú vlastné každej ľudskej bytosti a slúžia jej sebarealizácii. Práve preto spoločnosť pokračovala v boji za ľudské práva a výsledkom týchto snáh je ich druhá generácia.

2.2. Druhá generácia ľudských práv

Idea sociálnych, hospodárskych a kultúrnych práv začala silno rezonovať ako výsledok sociálneho vývoja po veľkých zmenách v nazeraní na spoločnosť a štát, ktoré so sebou priniesla druhá svetová vojna.⁷ Obsahom druhej generácie ľudských práv sú práva ekonomické, sociálne a kultúrne. Ich vymedzenie nachádzame podobne ako aj v prípade práv spojených s prvou generáciou vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv z roku 1948.⁸ Ide o také práva ako napríklad právo na slobodnú voľbu povolania, právo na prácu, právo na štrajk, právo na uspokojivé pracovné podmienky, právo na ochranu zdravia, právo na osobitnú ochranu manželstva, rodiny, právo na vzdelanie a pod. Spomínané vymedzenie poukazuje na potrebu ľudí týkajúcu sa zakotvenia i iných práv ako tomu bolo v prvej generácii. Išlo o práva, ktoré im mali zabezpečiť možnosť nájsť si uplatnenie v pracovnoprávných vzťahoch a nútili štáty vytvárať prostredie rešpektujúce rovnosť v postavení jednotlivcov aj v pracovných vzťahoch. Okrem iného občanom už nestačilo to, že sa štáty zaviazali priznať im ich právo na život či práva, vďaka ktorým sa mohli zúčastňovať aktívne na správe vecí verejných. Občania si začali uvedomovať, že od štátu chcú aj garanciu práv, ktoré im zabezpečia možnosť študovať, vzdelávať sa, pracovať v podmienkach, ktoré nie sú pre nich dehonostujúce. Z hľadiska Jelinkovej klasifikácie si zabezpečovanie dodržiavania tejto generácie práv v plnej miere žiada nevyhnutnú činnosť štátu, ide teda o *status positivus*. Uplatňovanie týchto práv bez garancie práv prvej generácie, by ale nemalo reálny význam. Preto je možné povedať, že ide o akúsi kvalitatívnu nadstavbu, ktorá je ale bezpochýb nevyhnutnou pre demokratické fungovanie štátu.

2.3. Tretia generácia ľudských práv

Pre tretiu generáciu ľudských práv je príznačné pomenovanie práva solidarity. Táto generácia, do ktorej zaraďujeme také práva ako právo na mier, právo na prírodné zdroje, právo na priaznivé životné prostredie, nie je predmetom žiadnych právne záväzných medzinárodných dokumentov. Ide o skupinu práv, ktorých zabezpečenie si vyžaduje kooperáciu jednotlivcov, štátov a rôznych organizácií navzájom. Z hľadiska klasifikácie právneho štátu by bolo pravdepodobne nereálne vyžadovať, od toho ktorého štátu ochranu práva, akým je napríklad právo na život v priaznivom

⁷ PALUŠ, I., SOMOROVÁ, L.: Štátne právo Slovenskej republiky. 3. vydanie. Košice: UPJŠ, 2011, str. 158.

⁸ Bližšie pozri: Všeobecná deklarácia ľudských práv prijatá Valným zhromaždením OSN v roku 1948, čl. 22- 27. [online] Dostupné na:

<http://www.epi.sk/Main/Default.aspx?Template=/Main/TArticles.ascx&phContent=/Main/ArticleShow.ascx&ArtID=2595&LngID=0&CatID=66>

prostredí. Štát nemá možnosť ovplyvniť sám bez kooperácie s inými štátmi a i jednotlivcami zabezpečenie tohto práva. Zároveň, vzhľadom na nezakotvenie týchto práv v právne záväzných dokumentoch medzinárodnej povahy, ostáva uplatňovanie a dodržiavanie tejto generácie ľudských práv stále skôr v rovine snov ako reality.

2.4. Vzťahy vznikajúce pri uplatňovaní ľudských práv

Z predchádzajúceho textu a úvah môžeme vyvodit', že problematika ľudských práv a ich rešpektovania úzko súvisí najmä so štátom samotným. Panovníci, ktorí predstavovali štát sa nechceli dlhú dobu vzdať svojich privilégií a výsad, ktoré si uplatňovali na úkor bežných ľudí. Vďaka snahám a uvedomeniu si spoločnosti sme sa postupom času dopracovali k stavu, keď väčšina štátov sveta deklaruje vôľu rešpektovať ľudské práva a hlási sa k ich ochrane.

Snaha o dodržiavanie a o ochranu ľudských práv smeruje voči štátu a predstaviteľom jednotlivých štátnych mocí. To vytvára predpoklad, že prvým základným vzťahom vznikajúcim pri uplatňovaní si ľudských práv človeka, je vzťah štát verzus jednotlivec. Štát sa v mnohých prípadoch dostáva do konfliktu s jednotlivcom alebo predstaviteľmi občanov, ktorí sa domnievajú, že jeho činnosť alebo naopak i nečinnosť sú spôsobilé byť zásahom do ich ľudských práv. Práve v takýchto prípadoch sa prejavuje úloha právneho štátu, ktorý musí rešpektovať ich ľudské práva, aj keď to môže v konečnom dôsledku znamenať jeho ujmu.

Druhý a základný vzťah vznikajúci pri uplatňovaní ľudských práv môžeme vyvodit' zo všeobecne zaužívanej definície ohraničenia ľudských práv jedinca. Ľudské práva jedného človeka siahajú až tam, kde nezasahujú do ľudských práv iného.⁹ Teda bežnou situáciou, ktorá nastáva v otázke ľudských práv, je konflikt jedinec verzus jedinec, pričom obaja sa snažia chrániť si jedno zo svojich ľudských práv. V prípade tohto vzťahu, sa ale zvyčajne vyžaduje i intervencia štátu v podobe poskytnutia prostriedkov súdnej ochrany, ktorých úlohou je v právnom štáte rozhodnúť, kde presne sa nachádza pomyselná hranica medzi jednotlivcami a ich ľudskými právami. Uvedomenie si týchto vzťahov, jednak medzi jednotlivcami navzájom, a potom taktiež medzi jednotlivcom a štátom, je potrebné pre ďalšie uvažovanie o právnom štáte a jeho vzťahu k ľudským právam. Je totižto nevyhnutné poukázať na to, že štát, ktorý sa chce pýšiť označením *právny*, musí okrem iného spĺňať kritéria ochrany ľudských práv a ich zabezpečovania nielen vo vzťahoch konfliktu medzi ním a jednotlivcom, ale musí vytvárať i mechanizmy a prostredie, v ktorom bude riešiteľný i spor vznikajúci medzi jednotlivcami pri uplatňovaní si ich práv stojacích navzájom proti sebe.

3. Právny štát a ľudské práva

Ľudské práva sú neodmysliteľne späté s pojmom ľudská dôstojnosť. Okrem iného vychádzajú práve z jej hodnoty, ktorú musí štát nevyhnutne rešpektovať, ak má byť

⁹ Bližšie pozri: Všeobecná deklarácia ľudských práv prijatá Valným zhromaždením OSN v roku 1948, čl. 4. [online] Dostupné na: <http://www.epi.sk/Main/Default.aspx?Template=/Main/TArticles.ascx&phContent=/Main/ArticleShow.ascx&ArtID=2595&LngID=0&CatID=66>

jeho moc považovaná za legitímnu.¹⁰ Štát má nárok na rešpekt a občiansku poslušnosť len vtedy, ak sám rešpektuje ľudské práva a slobody. Bez rešpektovania tohto nevyhnutného princípu dodržiavania ľudských práv nemôžeme hovoriť o právnom štáte. Nevyhnutnosť rešpektovania ľudských práv štátom vyplýva z akejsi pomyselnej zmluvy, resp. kontraktu medzi spoločnosťou a štátom. Všeobecne sa uznáva, že demokratický právny štát je založený na základoch takejto zmluvy, pričom cieľom takéhoto politického združovania má byť dobro človeka, ktorému má vytvorená moc slúžiť.¹¹

Táto zmluvná koncepcia vychádza zo štyroch prvkov, ktorými sú: racionalizmus, prirodzený stav, prirodzené právo a spoločenská zmluva. Tieto jednotlivé prvky sú výsledkom a sumarizáciou dlhodobého vývoja v procese chápania ľudských práv.

Racionalizmus spočíva v presvedčení, že rozum a rozumné zmýšľanie ľudí je tým, čo ich núti uvedomovať si, že ich spolunažívanie sa musí riadiť istými zásadami a pravidlami. Tieto zásady a pravidlá nachádzajú svoje vymedzenie v práve, ktoré sa musí dodržiavať pokiaľ spĺňa predpokladané náležitosti a rešpektuje ľudské práva.

Prirodzený stav je istou fikciou alebo predstavou o spolunažívaní ľudí v dobe, kedy ešte neexistovalo tak prepracované spoločenstvo, akým je štát. Základnou myšlienkou je rovnosť a sloboda ľudí, pričom každý je sám sebe pánom. Nikto nevykonáva moc nad iným na základe zakotvených pravidiel, ale len na základe svojej sily. Na tento stav sa niektorí pozerali ako na „zlatý vek ľudstva,“ naopak iní ho nazývali „vojnu všetkých proti všetkým.“ Logickým vyústením takéhoto stavu je neistota prameniaca z neexistencie základných pravidiel určujúcich vzťah medzi vládnucimi a ovládanými. Práve rozum a racionalizmus ponúkajú východisko z takejto neistoty, a to v podobe zmluvy určujúcej vzťah štátu a jednotlivcov.

Prirodzené právo je základnou a hybnou silou v myšlienke existencie ľudských práv. Tak, ako som to už načrtol v predchádzajúcom texte, ide o súhrn opatrení, ktoré sú imanentné ľudskej bytosti, sú univerzálne a patria každej osobe bez akýchkoľvek rozdielov. Názory na to, odkiaľ pramenia, sa v histórii líšili. Niektorí považovali za ich prameň prírodu, harmóniu kozmu s jeho vyváženosťou, či rozum. Naopak náboženský filozofi, hľadali ich prameň v samotnom Bohu, vo večnom zákone. Prirodzené právo možno každopádne považovať za akýsi protipól právu, ktorý si vytvárajú ľudia v jednotlivých štátoch. Toto právo je ovplyvnené rôznymi historickými, kultúrnymi, či geografickými ukazovateľmi, právnymi názormi príznačnými pre tú ktorú oblasť sveta. Prirodzené právo je niečo, čo pri racionálnom uvažovaní je správne pre každého a v každom štáte. Problém nastáva, ak sa právo tvorené ľuďmi dostáva do sporu s prirodzeným právom. Takýto stav nie je žiaduci a vyžaduje jeho nápravu.

Spoločenská zmluva je kontraktom medzi jedincami, ktorého dôsledkom je prechod od prirodzeného stavu k politickému.¹² Výsledkom je vznik štátu, ktorý je nevyhnutnou, nestrannou inštitúciou zabezpečujúcou fungovanie jedincov

¹⁰ KRESÁK, P. a kol.: *Občan a demokracia*. Bratislava: Polygrafia SAV, 1997, str. 45.

¹¹ Tamtiež, str. 45.

¹² Bližšie pozri: ROUSSEAU, J.-J.: *O spoločenských smlouvách: O zásadách štátního práva*. Reprint. Plzeň: Aleš Čeněk, 2002, str. 23-26.

v spoločnosti. Každý od takéhoto momentu súhlasí, že tejto inštitúcii odovzdáva časť svojej slobody a práva, ktorým sa teší v prirodzenom stave, aby mal istotu, že jeho práva nebudú závislé od najsilnejšieho.¹³ Takáto dohoda má charakter dvojstranného právneho úkonu, pričom ide o synalagmatický vzťah, v ktorom sú si jednotlivé práva a povinnosti vzájomné. Štát má teda v tomto zmysle fixovať nedokonalosť ľudskej bytosti, ktorá v prirodzenom stave nedokázala nažívať v pokojnom spoločenstve. Uzatvorená spoločenská zmluva nevyhnutne predpokladá, že pilierom takéhoto štátu bude ochrana a dodržiavanie ľudských práv. Ak tomu naozaj tak je, môžeme konštatovať, že jeden z predpokladov právneho štátu je naplnený.

Ak však predstavitelia moci, resp. štát nerešpektuje ľudské práva a slobody prameniace z prirodzených práv, ktoré sám uznal kontraktom uzatvoreným s jednotlivcami, v takom prípade stráca svoju legitimitu a keďže si neplní svoje záväzky, jeho občania majú právo konať mimo svojich povinností a občianskej poslušnosti. Výsledkom takéhoto stavu je občianska neposlušnosť za účelom nápravy pomerov v danom štáte. V krajnom prípade nastupuje právo na odpor, ktorého cieľom nie je štát zdokonaľiť, ale naopak existujúci štát nahradiť takým, ktorý bude naozaj právnym.¹⁴

Z hľadiska právneho štátu je teda nevyhnutné, aby ponúkal garanciu základných ľudských práv a slobôd. Bez nej sa aj napriek prípadnému konštatovaniu v jeho základnom zákone o tom, že je právnym, nebude môcť považovať za naozaj právný štát. Z hľadiska koncepcie ľudských práv a ich univerzality, treba poukázať na to, že právný štát ich musí garantovať nielen svojim občanom, ale i každému inému jedincovi. V právnom štáte, ale nestačí len jednoduché deklarovanie alebo obsiahnutie týchto práv v jeho právnom poriadku. Je nevyhnutné, aby právný štát ponúkal i účinnú možnosť ich ochrany spolu s ostatnými právami, ktoré tvoria jeho právny poriadok.

3. 1. Vzájomná podmienenosť ľudských práv a právneho štátu

Konštatovanie, že princíp ľudských práv je jednou z nevyhnutných súčastí existencie právneho štátu vzbudzuje dojem, že je to len právný štát, ktorý je závislý na ľudských právach. Takéto tvrdenie je síce pravdivé, ale zároveň netreba zabúdať, že pre reálne naplnenie myšlienky a podstaty ľudských práv je potrebná existencia takého právneho prostredia, ktoré ich nielen rešpektuje, ale im aj ponúka účinné prostriedky ochrany a napomáha k ich vynútiteľnosti. Takéto prostredie ponúka práve fungujúci právný štát.

Ľudské práva, ktorých garancia by bola zakotvená v právnom poriadku policajného štátu, by sami o sebe nestačili na to, aby ich nositelia boli subjektom kvalitatívne rovnakých práv a slobôd ako je tomu v právnom štáte. Pre reálne naplnenie idey ľudských práv je nevyhnutná existencia štátu, ktorý tieto práva nielen zasadí do svojho právneho poriadku, ale najmä sa správa v súlade s ich myšlienkou a podstatou. Zároveň v prípade, ak má jednotliviec pocit, že dochádza k popieraniu

¹³ KRESÁK, P. a kol.: Občan a demokracia. Bratislava: Polygrafia SAV, 1997, str. 48.

¹⁴ Bližšie pozri: BRÖSTL, A.: Právný štát. Košice: Medes s.r.o., 1996, str. 49.

niektorého z jeho ľudských práv, má právo vystúpiť na jeho obranu a byť v tom rešpektovaný. Štát mu zároveň musí ponúknuť účinný mechanizmus, ktorý nestranne posúdi túto jeho požiadavku a vyhodnotí ju. Len v takomto prípade je tu predpoklad, že jednotlivec bude rešpektovať rozhodnutie štátu, ktoré môže byť v konečnom dôsledku rozdielne, ako jeho presvedčenie. Takýto štát by mal predpoklad nosiť označenie právny štát, keďže okrem naplňania princípu garancie ľudských práv by splňal i ďalšie princípy, akými sú princíp del'by moci, nezávislosti súdnictva, ústavnosti.

Ľudské práva teda taktiež nevyhnutne potrebujú existovať v prostredí právneho štátu. Bez takejto vzájomnosti s právnym štátom by boli len akousi prázdnu nádobou, ktorá navonok síce vyzerá lákavo, ale jej obsah je prázdny a bezpredmetný. Ľudské práva nachádzajú svoju reálnu ochranu len v právnom štáte, kde sa ich môžu jednotlivci reálne domôcť a ich názory budú predmetom slobodných diskusií.

3. 2. Názor menšiny a väčšiny v právnom štáte

Štát a štátna moc majú prirodzenú potrebu chrániť sa voči odlišným názorom, ktoré voči nim môžu prednášať jednotlivci. V prípade právneho štátu, presadzujúceho demokratické zriadenie a princípy tomu zodpovedajúce, je potrebné citlivo vnímať to, ktoré prejavy jednotlivcov sú v medziach prijateľných prejavov ich slobody prejavu, a naopak, ktoré sú takými prejavmi, že ohrozujú samotné princípy právneho štátu. V druhom prípade má štát povinnosť voči ním zakročiť, aby chránil jednak svoje demokratické zriadenie a zároveň aj práva ostatných jednotlivcov. V tomto prípade ide najmä o vzťah štát verzus jednotlivec, resp. štát a skupina jednotlivcov.

Štát aj napriek svojej sile a mocenskému postaveniu vo vzťahu voči jednotlivcovi musí rešpektovať jeho názory a myšlienky, aj keď sú odlišné od tých, ktoré predstavujú nositelia moci.¹⁵ Nič na tomto fakte nemení ani tá skutočnosť, že demokraciu nazývame aj vládou väčšiny. Samotné väčšinové presvedčenie o správnosti daného názoru, s ktorým môže nesúhlasiť hoci len jeden jedinec, neznamená, že jeho právo na slobodu prejavu môže byť umlčané. V právnom štáte je nežiaduce, aby štátna moc zasahovala proti názorom, ktoré jej nevyhovujú, a to bez ohľadu na to, či tieto názory pochádzajú od väčšiny alebo len od menšiny z radov verejnosti. Ľudské práva a teda aj sloboda prejavu predsa patria každému z nás bez rozdielu a nezáleží na tom, ako veľká skupina ľudí z celku s nami zastáva rovnaké presvedčenie.

V policajnom štáte by pod zástierkou ochrany režimu, či štátneho zriadenia nastal zásah policajných alebo iných zložiek štátu, ktorý by jednoducho umlčal protichodné myšlienky s predstavami, ktoré uplatňuje nositeľ moci.

V právnom štáte k takémuto neoprávnenému zásahu dochádzať nemôže. Úlohou a povinnosťou právneho štátu je rešpektovať takéto názory a v prípade, ak poukazujú na možné porušovanie ľudských práv zo strany štátu, musí ponúknuť nezávislé prostriedky na prešetrenie takejto situácie. Takýmito prostriedkami sú nezávislé súdy na čele s ústavným súdom, chrániacim ústavy štátov, ktoré sú spravidla formou, v ktorej nachádzajú základné ľudské práva a slobody svoje vyjadrenie.

¹⁵ MILL, J. S.: O slobode. Bratislava: IRIS, 1995, str. 22.

V rámci napĺňania úloh právneho štátu vo vzťahu k riešeniu konfliktov medzi jeho názormi a názormi jednotlivcov môže samozrejme nastať situácia, kedy bude nevyhnutný zásah jeho policajných zložiek práve preto, že chráni ľudské práva a slobody. Bude tomu tak vtedy, ak názory prejavené pod rúškom slobody prejavu jasne podnecujú k činnosti, ktorá zasahuje do práv ostatných. V takomto prípade je zásah štátu legitímny, pretože chráni svojich občanov, ktorým sa zaviazal garantovať ich ľudské práva v kontrakte, ktorý s nimi uzavrel pri svojom vzniku. V takomto prípade je ale potrebné použitie sily v rámci zákonom určených pravidiel, a zároveň je nevyhnutná prítomnosť mechanizmov, ktoré môžu a musia takýto zásah štátu následne posúdiť.

V prípadoch, ak nie je menšinový názor rešpektovaný vládnuou väčšinou, mnohokrát odznejú pochybnosti o tom, či je takýto štát právny štátom. Je nevyhnutné uvedomiť si, že v prípade, ak je umožnené prejaviť svoj názor každému, pokiaľ tento prejav nespôsobuje zásah do ľudských práv ostatných, nie je ďalej nevyhnutné súhlasiť s takýmto názorom. Pokiaľ jednoducho väčšina nerešpektuje myšlienku menšiny na základe odôvodnenia, ktoré je zlučiteľné s myšlienkou ľudských práv, nemôžeme považovať takéto konanie za konanie ohrozujúce právny štát. Práve naopak, v takomto prípade sa uplatňuje princíp demokracie vo fungujúcom právnom štáte.

Nebezpečným sa môže stať účelové podkopávanie dôveryhodnosti súdnej moci zo strany menšiny, ktorá sa tak snaží ovplyvniť názor celej spoločnosti v prípade, ak legitímne zvolená väčšina riadi štát iným spôsobom, ako považuje spomínaná menšina za správne. V tomto prípade musí právny štát konať veľmi citlivo. Domnievam sa, že správnym riešením v takomto prípade je skôr podpora a vyzdvihnutie princípu nezávislosti jeho súdnej moci, ako priame zákroky voči tým, ktorý túto dôveryhodnosť napádajú prostredníctvom spochybňovania rozsudkov a rozhodnutí súdnej moci. V každom prípade na to majú právo na základe priznanej slobody prejavu. Netreba ale zabúdať, že každá sloboda má svoje hranice a mantinely, ktoré boli spomenuté v predchádzajúcom texte.

3. 3. Stret dvoch ľudských práv v právnom štáte

Život v spoločenstve ľudí so sebou prináša mnoho konfliktov. Niektoré z nich vznikajú práve pri uplatňovaní si svojich ľudských práv. V prípade kolízie dvoch ľudských práv je potrebné ustanoviť podmienky (kritéria), ktoré určia prioritu jedného ľudského práva pred druhým - vhodnosť, potrebnosť, porovnanie závažnosti.¹⁶ Subjektmi týchto sporov môžu byť aj dvaja jedinci navzájom, pričom do tohto vzťahu následne nevyhnutne vstupuje štát, ktorý im ponúka prostriedky riešenia takéhoto sporu. Každý z nás sa bez pochyb dostal niekedy do situácie, kedy mal pocit, že je vo svojom ľudskom práve a jeho uplatnení limitovaný práve právom niekoho iného, ktorý má ten istý pocit, čo sa týka obmedzenosti jeho práva. Štát musí mať v takýchto situáciách záujem vstúpiť do týchto sporov v prípade, ak si ich nedokážu jednotlivci medzi sebou vyriešiť. Ak by tomu tak nebolo, nastala by práve

¹⁶ SVÁK, J., CIBULKA, L., KLÍMA, K.: Ústavné právo Slovenskej republiky: Všeobecná časť. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, str. 417.

situácia podobná prirodzenému stavu, kedy v prípade konfliktu práv vyhrával jedinec, ktorý bol silnejší nie v zmysle právnych argumentov a právneho postavenia, ale len v zmysle fyzickej alebo psychickej sily. Ako vyplynulo z predchádzajúceho textu ľudia si na základe rácia uvedomujú, že je nevyhnutné, aby vzťahy medzi nimi boli regulované istými právami, ktorých minimum predstavujú prirodzené práva. K rešpektovaniu týchto pravidiel sa zaviazali práve v už spomínanej spoločenskej zmluve. Preto, ak si štát má plniť svoje povinnosti a chce garantovať dodržiavanie ľudských práv, musí ponúknuť takú súdnu ochranu, ktorá na základe platného práva vyrieši takýto spor medzi jedincami. Vzhľadom na to, že vždy bude v takomto konflikte jeden jedinec neúspešný, je veľmi podstatné, aby aj súdna moc rešpektovala práva jedincov a jej rozhodnutia spĺňali podmienky zákonnosti. V opačnom prípade, by pochybnosti otvárali priestor pre ďalšie konflikty, ktoré by viedli k nestabilite v spoločnosti a problémom spojeným so stratou dôvery v právny štát. Veľmi jasným príkladom je častý spor práva na ochranu osobnosti verejne činnnej osoby a na druhej strane práva na slobodu prejavu novinára, resp. práva každého na informácie.

3. 3. 1. Ochrana osobnosti verejne činnnej osoby vs. právo na slobodu prejavu a informácie v právnom štáte

Pod pojmom verejne činnnej osoby si môžeme zjednodušene predstaviť napríklad osobu verejne známeho politika. Obsahom práva na ochranu osobnosti je okrem iného i právo na súkromie. Problém a spor zvyčajne vzniká v tej chvíli, keď sa novinár snaží získať informácie o danej osobe alebo jej fotografické zábery, ktoré neskôr uverejní v médiách. Takéto zábery alebo informácie sú mnohokrát intímnej povahy alebo sa priamo dotýkajú súkromnej sféry jedinca.

Načrtnutá problematika by si žiadala oveľa väčší priestor pre jej podrobné rozpracovanie. Pre účely tohto článku, ale poukážem na záver takéhoto sporu, ktorý sa dostáva pred súd. Je potrebné si uvedomiť, že spor je o to citlivejší pre štát, o čo viac sa týka osoby verejne známej, napr. politika, ktorý môže byť i jedným z predstaviteľov štátnej moci. Prípad aj z tohto dôvodu, vzbudzuje v očiach verejnosti, zvýšený záujem. Pri rozhodovaní musí súd pristúpiť k porovnávaniu dvoch ľudských práv. Práva na ochranu osobnosti na jednej strane a na druhej strane práva na slobodu prejavu alebo šírenia informácií. V prípade, ak ide o osobu politika zohráva úlohu zvýšená miera tolerancie, ktorú kladie na osoby politikov, ale aj iných verejne známych ľudí súdna moc. K takémuto záveru sa dopracoval medzi prvými americký súd v prípade *New York Times Co v. Sullivan*.¹⁷ Zároveň súd musí hodnotiť či uverejnené informácie alebo fotografie majú nejakú spojitosť s činnosťou politika, resp. či majú byť prečo relevantné pre verejnosť v tom zmysle, aby jej poskytovali pre ňu nevyhnutné informácie o politikovi, ktorému potenciálne odovzdávajú svoj hlas vo voľbách. Ak sa súd vysloví v zmysle, že prízna nepovolený zásah do práv politika zo strany novinára, zvyčajne rozhoduje i o výške nemajetkovej ujmy, ktorú si

¹⁷ Bližšie pozri: *New York Times Co. v. Sullivan*, Supreme court of the United States, 376 U.S. 254. [online] Dostupné na:

<<http://supreme.justia.com/cases/federal/us/376/254/case.html>

nárokuje poškodený. Rozhorčenie spoločnosti a pochybnosti o právnom štáte prichádzajú najmä v prípadoch, keď sumy priznané v sporoch o ochranu osobnosti politikov sú nepomerne vyššie ako sumy vyplácané v prípadoch, kde dôsledkom dopravných nehôd bola smrť a pod. V tomto smere sa prejavuje do veľkej miery voľnosť sudcovskej úvahy.¹⁸

Z uvedeného môžeme vyvodit', že úprava ľudských práv nemôže byť úplne detailnou, resp. vznik situácií, keď je potrebné porovnávať jednotlivé práva a posudzovať, ktorému priznáme v danom konflikte ochranu, sú nevyhnutnou súčasťou života v spoločnosti. Na pleciach právneho štátu, ale leží povinnosť vytvárať také prostredie, ktoré dokáže tieto spory rozhodnúť v rámci zákonného rámca. Iba vtedy si môže štát povedať, že naplňa podmienku princípu garancie ľudských práv. V tomto konkrétnom rozoberanom prípade stretu spomínaných práv sa prejavuje i dôležitosť nezávislosti súdov, ktoré nemôžu prihliadať na to, kto je subjektom sporu a zvyhodňovať niektorý z nich len z dôvodu jeho vyššieho spoločenského postavenia. Zároveň sa prejavuje i nevyhnutnosť prítomnosti erudovaných predstaviteľov súdnej moci, ktorý musia často krát na základe sudcovskej úvahy posúdiť, ktoré z ľudských práv si v danom prípade vyžaduje zvýšenú mieru ochrany práve z toho dôvodu, aby zabezpečili reálne uplatnenie princípu ľudských práv.

4. Záver

Problematika ľudských práv je neuveriteľne zložitým kĺbkom problémov. V tomto príspevku som sa snažil o načrtnutie základnej podstaty ľudských práv, ktorá umožňuje lepšie pochopiť ich význam pre existenciu právneho štátu. Zároveň som sa na príklade sporu medzi vybranými ľudskými právami pokúsil poukázať na to, že len právny štát môže vytvoriť prostredie, ktoré umožňuje úspešné riešenie problémov spojených s konfliktami medzi jednotlivými právami. Práve to potvrdzuje myšlienku, že ľudské práva a právny štát sa nachádzajúci vo vzťahu vzájomnej podmienenosti a nevyhnutnosti. Myslím si, že v prípade ľudských práv a ich uplatňovania, posudzovania toho čo je správne a čo nie, sa nájde mnoho rozdielnych názorov. Preto je potrebné z pohľadu štátu citlivé pristupovanie k danej problematike a najmä k riešeniu situácií, ktoré môžu vyústiť do porušovania ľudských práv. Najpodstatnejšou je tá skutočnosť, že princíp ľudských práv je tým kritériom, na základe ktorého môžeme reálne posúdiť to, či je daný štát naozaj právnym alebo nie.

¹⁸ Bližšie pozri: WILFING, P., KOVÁČECHOVÁ, E.: Sloboda prejavu a žaloby na ochranu dobrej povesti. Pezinok: VIA IURIS, 2011, str. 50-51.

Úloha rozhodnutí ESLP pri posilňovaní Rule of Law

Viktor Varga (2. roč.)

1. Úvod

Dozrievanie ľudských práv je i napriek ich progresívnemu vývoju v posledných troch desaťročiach stále vážnym a aktuálnym problémom, pretože sa v praxi stretávame s ich neustálym porušovaním v závislosti od vyspelosti demokratickej spoločnosti toho ktorého štátu. Napriek desiatkam medzinárodných zmlúv a zmlúv vytváraných na medzinárodnej úrovni rôznymi ľudskoprávnymi organizáciami, inkorporovaním jednotlivých pravidiel správania sa do ústav štátov musíme konštatovať, že zabezpečovacie prostriedky v tejto oblasti sú neustále zaťažené vysokým počtom sťažností týkajúcich sa ich porušenia.

V tejto práci chceme poukázať na činnosť jednej z najvýznamnejších inštitúcií v oblasti ochrany ľudských práv, ktorá svoju činnosť vykonáva už vyše šesťdesiat rokov – Európsky súd pre ľudské práva. Význam jeho rozhodnutí po vzniku samostatnej Slovenskej republiky a jej pristúpením k Európskemu dohovoru o ochrane základných práv a slobôd¹ je najmä v tom, že svojou judikatúrou usmerňuje vývoj v jednotlivých zmluvných stranách (štátoch) Dohovoru, ktorá je pre vnútroštátne súdy mimoriadne dôležitá. V prípade, ak občan vyčerpá všetky vnútroštátne prostriedky ochrany, obráti sa na Európsky súd pre ľudské práva a ten rozhodne v jeho prospech, vytvára sa precedens v tom zmysle, že obdobný prípad súd rozhodne taktiež obdobne. A toto rozhodnutie je pre štát, ktorý je druhou sporovou stranou záväzné. Vieme teda vyvodit', že vnútroštátne súdy nemajú dôvod rozhodnúť inak ako rozhodol Európsky súd pre ľudské práva, pretože po prípadnom odvolaní sa poškodeného práve Európsky súd pre ľudské práva je ten, ktorý v danej veci právoplatne rozhodne. S obsahom jeho judikatúry sa dokonca slovenské súdy oboznamujú na zasadnutiach svojich grémií (pri okresných súdoch) a kolégií (pri súdoch krajských), práve z dôvodu zjednotenia judikatúry na našom území.

Z tohto dôvodu chceme v tejto práci poukázať veľmi skrátene na činnosť Európskeho súdu pre ľudské práva a predovšetkým na význam vybraných rozhodnutí v oblasti ľudských práv, a to pri posilňovaní toho, čo má a musí byť v každom štáte nevyhnutným prvkom regulácie spoločenských vzťahov – práva, Rule of law.

2. Európsky súd pre ľudské práva

2.1. Vznik, pôsobnosť

Európsky súd pre ľudské práva vznikol ako inštitúcia dohliadajúca na dodržiavanie Európskeho dohovoru o ľudských právach a základných slobodách z roku 1950 znení jeho protokolov. Jeho sídlo je v Štrasburgu. Môžeme bez strachu povedať, že je to jedna z najvýznamnejších inštitúcií Rady Európy, ktorej sa pripisuje čoraz väčší význam. Skladá sa zo sudcov, ktorých počet sa rovná počtu zmluvných strán

¹ Zverejnené 15. 05. 1992 v Zbierke ako vyhláška Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992.

Dohovoru a volení sú Parlamentným zhromaždením Rady Európy na obdobie 9 rokov bez možnosti znovuzvolenia. Do roku 1998 sa o pôsobnosť delil s Komisiou pre ľudské práva, ktorá každý prípad posúdila a v prípade ak zistila, že je potrebné ho dať na prerokovanie Európskemu súdu pre ľudské práva (ďalej len „súd“), tak mu ho posunula. Súd ani Komisia neboli pravidelne zasadajúce orgány. Od roku 1998, nadobudnutím účinnosti Dodatkového protokolu č. 11 sa však súd stal inštitúciou vykonávajúcou „svoju činnosť permanentne“². Zrušila sa tak Komisia pre ľudské práva a súd sa stal trvalým orgánom.

2.2. Konanie pred Európskym súdom pre ľudské práva

O tom, či sú splnené náležitosti sťažnosti už nerozhoduje Komisia, ale výbor zložený zo sudcu spravodajcu a ďalších dvoch sudcov (ak ide o nekomplikovaný prípad), resp. senát v prípade naozaj zložitých prípadov (ktorého členom je vždy sudca - spravodajca, teda ten, ktorému bol prípad pridelený). Vec prerokovaná vo výbore je buď jednomyselne zamietnutá, alebo, v prípade, že sa jednomyselnosť nedosiahne, „výbor odporučí prípad senátu (komore), ktorého členom je aj sudca - spravodajca.“³ Podmienkou prijatia sťažnosti je, aby subjekt využil „všetky právne opravné prostriedky v zemi, kde došlo k porušeniu jeho práv“⁴, a o prerokovanie svojho prípadu pred súdom sa uchádzal (podal sťažnosť vypísaním príslušného formulára⁵) do šiestich mesiacov od nadobudnutia právoplatnosti rozsudku (poslednej inštancie vnútroštátneho systému ochrany práv). Žiadosť nesmie byť anonymná, a ani vo veci, o ktorej už súd rozhodoval.

„Ak sa prípad dostane pred senát (komoru), zašle sťažnosť príslušnej vláde na vyjadrenie. Toto konanie spravidla neprebíha ústne, hoci v odôvodnených prípadoch môže senát nariadiť ústne prejednanie veci. Na konci rozhodne rozsudkom o prijateľnosti veci.

Prípad tu postupuje do druhej fázy. „Až v tomto štádiu sa posudzuje podstata sťažnosti. Súd vyzve strany na doplnenie dôkazov, môže nariadiť i ústne pojednávanie ak o to požiada jedna zo strán alebo z vlastného podnetu. Rozsudok sedemčlenného senátu obsahuje výrok o porušení (neporušení) práva garantovaného Dohovorom a prípadného zadosťučinenia. Proti rozsudku sedemčlennej komory možno podať „žiadosť o postúpenie veci veľkému senátu (tzv. Veľká komora - 17 sudcov). Proti rozhodnutiu Veľkého senátu niet možnosti podať opravný prostriedok. Rozsudok nie na území štátu priamo vykonateľný, súd ním nemôže zrušiť rozhodnutie vnútroštátnych orgánov. „Dohľad nad výkonom

² Článok 19 Európskeho dohovoru o ľudských právach.

³ KEREČMAN, P.: Novinári a sloboda tlače v rozhodnutiach Európskeho súdu pre ľudské práva. Bratislava: Informačná kancelária Rady Európy v Bratislave, 2003, s. 47. ISBN: 80-89141-01-3.

⁴ NOVOTNÝ, A.: Teorie a praxe medzinárodných vzťahů. 2.vyd. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2009, s. 365. ISBN: 978-80-89363-18-6.

⁵ Dokumenty určené osobám, ktoré sa chcú obrátiť na Európsky súd pre ľudské práva. [online] Dostupné na: <<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/E5EB8636-33D3-4430-A14C-36E9808AE382/0/SlovakianPOPack.pdf>>

rozsudku vykonáva Výbor ministrov Rady Európy⁶. Plnenie rozsudkov podlieha monitorovaniu a práve tento Výbor plní mimoriadne dôležitú funkciu dohľadu nad ich plnením.⁷

Podľa článkov 34 a 35 Európskeho dohovoru o ľudských právach procesnou stranou pred súdom môžu byť jednotlivci, skupiny jednotlivcov, mimovládne organizácie (čiže fyzické i právnické osoby, tvoria tzv. *ratione personae*), pričom druhou stranou sú vždy Vysoké zmluvné strany, teda štáty. Tieto subjekty podávajú individuálne sťažnosti. Dovoľávať sa môžu len práva garantovaného Dohovorom, ide teda o tzv. *ratione materiae*. Týchto práv sa môžu dovoľávať len osoby žijúce v oblasti spadajúcej pod jurisdikciu niektorej Vysokej strany, z čoho vyvodzujeme tzv. *ratione loci*.

Tu musíme poznamenať, že súd sa stal takpovediac „obetou vlastného úspechu“⁸, pretože v posledných rokoch zaznamenal obrovský nárast sťažností, tak veľký, že ich nestíha prejednávať v časovo primeranom termíne. Vidíme preto snahu o zmenu pravidiel rokovania pred súdom, hoci musíme konštatovať, že je to časovo pomalý a náročný proces, podobne ako rozhodovanie o veciach a prípadoch tak citlivých, ako sú ľudské práva.

3. Vybrané rozsudky Európskeho súdu pre ľudské práva a ich význam pri tvorbe Rule of law

Pri rozsiahlej činnosti súdu sa vždy nájdu určité prípady, v ktorých súd svojím rozsudkom výrazne interpretoval (či už rozšíril alebo zúžil) ponímanie tých-ktorých práv. Rozhodli sme sa preto vybrať niektoré z nich, poukázať na ich význam, pretože tak čitateľ najlepšie porozumie prečo sa súd ako inštitúcia teší takej vážnosti a má naozaj nezastupiteľné miesto pri ochrane ľudských práv predovšetkým v európskom regióne a medzinárodnom význame.

3.1. *Ärzte für das Leben* proti Rakúsku

V prípade *Ärzte für das Leben* proti Rakúsku⁹ usporiadala platforma bojujúca proti legalizácii umelého prerušenia tehotenstva demonštráciu, ktorá bola riadne ohlásená, pričom „príslušné inštitúcie podnikli kroky, aby pozdĺž trasy boli

⁶ NOVOTNÝ, A.: Teorie a praxe mezinárodních vztahů. 2.vyd. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2009, s. 366. ISBN: 978-80-89363-18-6.

⁷ KERECMAN, P.: Novinári a sloboda tlače v rozhodnutiach Európskeho súdu pre ľudské práva. Bratislava: Informačná kancelária Rady Európy v Bratislave, 2003, s. 48-49. ISBN: 80-89141-01-3.

⁸ Rada Európy. [online] Dostupné na:

<http://www.mzv.sk/sk/zahranicna_politika/ludske_prava-rada_europy

⁹ CASE OF PLATTFORM "ÄRZTE FÜR DAS LEBEN" v. AUSTRIA: (Application no. 10126/82). [online] Dostupné na: <<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57558#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57558%22%7D>

rozostavené policajné sily“¹⁰. Demonštráciu prerušili protidemonštranti, ktorí kričali a hádzali na účastníkov vajcia a trsy trávy. „Zásah polície sa obmedzil len na oddelenie proti sebe stojacich strán.

Združenie podalo sťažnosť na ústavný súd, kde tvrdilo že pasivita orgánov porušila ich slobodu pokojného zhromažďovania a prejavu vierovyznania. Avšak vnútroštátny súd rozhodol, že sťažnosť je neprijateľná, keďže nesmeruje proti žiadnemu rozhodnutiu alebo aktu priameho administratívneho nátlaku. Zároveň nedošlo k žiadnym disciplinárnym postihom členov policajných zložiek napriek podaným podnetom“¹¹

Platforma podala sťažnosť na Európsky súd pre ľudské práva pre porušenie článku 13 Dohovoru, ktorý znie: „Každý, koho práva a slobody priznané týmto dohovorom boli porušené, má právo na účinný opravný prostriedok pred vnútroštátnym orgánom bez ohľadu na to, že porušenie spôsobili osoby pri plnení ich úradných povinností.“ Ďalej tvrdili, že pasivitou zložiek došlo k porušeniu ich práva na pokojné zhromažďovanie, ktoré garantuje článok 11 Dohovoru¹². Toto tvrdenie ale súd neprijal, hoci ho prijal ako východisko na preskúmanie, či nedošlo k porušeniu článku 13.

Vláda namietala, že článok 13 je aplikovateľný iba v prípade, ak bolo porušené hmotnoprávne ustanovenie Dohovoru, pričom v tomto prípade sa podľa nej tak nestalo. Túto námietku súd neprijal, avšak vo svojom rozhodnutí konštatoval, že „článok 13 nebol porušený, pričom súd dospel k tomu názoru jednohlasne“¹³ Súd konštatoval, že vláda dostatočne zabezpečila ochranu demonštrantov, keďže nedošlo k vážnejším incidentom a tak splnila svoju povinnosť umožniť slobodný prejav vôle vo forme demonštrácie.

Významným v tomto prípade však je otázka, ktorou sa súd zaoberal pri vypracúvaní rozsudku, a to, či štát má pozitívny záväzok umožniť a chrániť výkon práva garantovaného Dohovorom. Tu súd dospel k názoru, že štát má pozitívny záväzok ochraňovať demonštrantov, pretože v demokratickej spoločnosti právo na demonštráciu obsahuje i právo na protidemonštráciu, avšak toto právo nesmie brániť výkonu práva demonštrovať prípadne ho znemožňovať. Teda slobodná a účinná sloboda pokojného zhromažďovania nenesie v sebe iba povinnosť štátu nezasahovať, ale musí obsahovať aj povinnosť chrániť a umožniť toto právo vykonať, pričom sa tým nesmú porušiť práva iných osôb.

Zhrnutie: V tomto rozsudku súd stanovil dôležitý záväzok štátu, aby pri výkone práva na slobodu pokojného zhromažďovania uskutočnil kroky nielen k jeho umožneniu,

¹⁰ Výber z kľúčových rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva. In: Rozsudky a rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva. Bratislava, Informačná kancelária Rady Európy v Bratislave, 2005. s. 5. ISBN: 1335-2156.

¹¹ Tamtiež.

¹² Každý má právo na slobodu pokojného zhromažďovania a na slobodu združovať sa s inými, vrátane práva zakladať na obranu svojich záujmov odbory, alebo vstupovať do nich.

¹³ Výber z kľúčových rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva. In: Rozsudky a rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva. Bratislava. Informačná kancelária Rady Európy v Bratislave, 2005. s. 8. ISBN: 1335-2156.

ale i následnej ochrane a jeho podpore. Posilnil tak azda najdôležitejší princíp právneho štátu, a síce princíp ochrany a zaručenia základných ľudských práv a slobôd, pričom stanovil aktívnu povinnosť pre štát konať, nie iba prijať potrebnú právnu úpravu.

3.2. Sporrong a Lönnrothová proti Švédsku¹⁴

Tento prípad je veľmi komplikovaný. Súd mal za úlohu rozhodnúť o vyvážení súkromného práva na majetok na strane jednej a práva orgánov verejnej moci na obmedzenie tohto práva (vyvlastnením, stavebnou uzáverou) pre verejnoprospešné účely.

Pán Sporrong vlastnil nehnuteľnosť v centre Štokholmu, na ktorej sa nachádzala budova. V roku 1956 vydala vláda v prospech mestskej rady vyvlastňovacie povolenie týkajúce sa 164 nehnuteľností (vrátane spomínanej) za účelom vybudovania viaduktu a parkoviska. V súlade so zákonom bola stanovená 5 ročná lehota, v ktorej mala mestská rada doručiť dotknutým predvolanie na konanie o náhrade za vyvlastnenie. Avšak táto lehota bola niekoľkokrát predĺžená, naposledy v roku 1969 na ďalších 10 rokov. Ďalšou závažnou skutočnosťou tu je, že okrem nej bola na majetok pána Sporronga vydaná aj stavebná uzávera, a to do roku 1979. V prípade pani Lönnrothovej bolo vyvlastňovacie povolenie od rokov 1971 do 1979 a stavebná uzávera od r.1968 do r.1980. Sťažovatelia sa viackrát pokúsili majetok predať, ale nádejných kupcov odradili konzultácie s mestskou radou. Toto povolenie na vyvlastnenie však bolo „v roku 1979 zrušené, keďže v danom čase sa vtedajšia mestská rada riadila politikou znižovania počtu automobilov v centre mesta“¹⁵.

Súd najprv posúdil argumenty oboch strán. Sťažovatelia netvrdili, že vyvlastňovacie povolenie a stavebná uzávera boli nezákonné, ale namietali dĺžku lehôt v ktorých malo dôjsť ku konaniu o náhrade škody za vyvlastnenie (keďže v prípade pána Sporronga to bolo 23 a pani Lönnrothovej 8 rokov). Tým údajne stratili možnosť predaja svojich nehnuteľností za trhovú cenu, mali obrovské riziko v prípade akejkoľvek investície do nich a, samozrejme, nemohli stavať žiadne ďalšie budovy. Vláda naopak síce nenamietala, že mohlo dôjsť k sťažaniu predaja majetku, ale tvrdila, že takéto zákazy a obmedzenia sú vo verejnom záujme a v štandardnom systéme mestského plánovania, pričom neobmedzili právo vlastníkov na pokojné užívanie majetku. Súd sa s týmto tvrdením nestotožnil. Tvrdil, že stavebná uzávera výrazne obmedzila užívanie majetku a samotným vyvlastnením došlo k možnému zrušeniu vlastníckeho práva v podstate kedykoľvek, čím sa právo výrazne stalo pochybným.

Otázkou bolo, či to je v rozpore s článkom 6 Dodatkového protokolu k Dohovoru, ktorý znie: „Každá fyzická alebo právnická osoba má právo pokojne užívať svoj

¹⁴ CASE OF SPORRONG AND LÖNNROTH v. SWEDEN : (Application no. 7151/75; 7152/75) [online] Dostupné na: <<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57580#%7B%22itemid%22:%7B%22001-57580%22%7D%7D>>

¹⁵ Výber z kľúčových rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva. In: Rozsudky a rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva. Bratislava. Informačná kancelária Rady Európy v Bratislave, 2005. s. 19. ISBN: 1335-2156.

majetok. Nikoho nemožno zbaviť jeho majetku s výnimkou verejného záujmu a za podmienok, ktoré stanovuje zákon a všeobecné zásady medzinárodného práva. Predchádzajúce ustanovenie však nebráni právu štátu prijímať zákony, ktoré považuje za nevyhnutné, aby upravil užívanie majetku v súlade so všeobecným záujmom alebo zabezpečil platenie daní alebo iných poplatkov alebo pokút.“

Po dôkladnom preskúmaní súd dospel k záveru, že existencia vyvlastňovacieho povolenia spolu so stavebnou uzáverou mali poškodzujúce účinky dĺžky platnosti povolení, pričom plnému užívaniu svojho majetku bránili mnoho rokov¹⁶. Toto bremeno mohlo byť zmiernené, ak by mali možnosť „požadovať skrátenie lehot alebo si nárokovať odškodnenie, avšak v tom čase švédske zákonodarstvo vylučovalo obe možnosti“¹⁷

Stážovatelia okrem toho namietali aj porušenie článku 6 ods.1, ktorý znie: „Každý má právo na to, aby jeho vec bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o akomkoľvek trestnom čine, z ktorého je obvinený.“

Keďže neexistovala možnosť odvolania sa na administratívnych súdoch proti vládnym rozhodnutiam o vydaní a predĺžení povolení. Prípád teda nemohol prejednať vnútroštátny súd, čím bolo porušené ustanovenie vyššie spomenutého článku.

Zhrnutie: Súd tu v tomto prípade ustanovil povinnosť štátu dodržiavať primerané lehoty pri obmedzení vlastníckeho práva vyvlastnením (spojeným prípadne so stavebnou uzáverou), pričom každé takéto rozhodnutie musí byť preskúmateľné na príslušnom súdnom orgáne. Veľmi dôležitou je myšlienka, ktorú súd vyjadril v súvislosti s preskúmaním rozhodnutia po určitom čase, teda aby jednotlivé rozhodnutie o obmedzení vlastníckeho práva mohlo byť opätovne preskúmateľné po určitom čase, či je naozaj potrebné, aby sa teda nezopakovala situácia, keď vlastník nemôže svoje právo vykonávať desiatky rokov, pričom následne toto obmedzenie orgán odvolá bez pristúpenia k vyvlastneniu. Ak tak štát (orgán štátu) urobí, musí si byť vedomý, že je povinný zaplatiť náhradu za stratu hodnoty majetku spôsobenú práve spomínanými opatreniami v kombinácii s dĺžkou času, v akom boli aplikované. Vieme teda vyvodit' určité poručenie princípu zákonnosti, hoci nemožno tvrdiť, že tento princíp bol porušený absolútne. Štát totiž postupoval v súlade so zákonom, avšak pri svojom postupe musí rešpektovať nielen platné znenie právnej normy, ale i účel, na aký bola vydaná. V tomto prípade svoj účel nespĺnila a v jej dôsledku došlo k škodám na strane občanov. A za každú škodu musí ten, kto ju spôsobil, niesť zodpovednosť, či už je to občan, cudzinec alebo štát.

¹⁶ V prípade pána Sporronga 25, pani Lonrothovej 12.

¹⁷ Výber z kľúčových rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva. In: Rozsudky a rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva. Bratislava. Informačná kancelária Rady Európy v Bratislave, 2005. s. 25. ISBN: 1335-2156.

3.3. S.W. proti Spojenému kráľovstvu

V prípade S.W. v. United Kingdom¹⁸ súd rozhodoval o tom, či v prípade pána S.W. došlo k jeho odsúdeniu na základe retroaktívneho rozhodnutia vnútroštátneho súdu, teda ktoré ho odsúdilo za konanie, ktoré v čase spáchania nebolo trestné. Musíme si uvedomiť, že anglický právny systém je budovaný na základe case law, v podmienkach ktorého bol i spomínaný prípad prejednaný a rozhodnutý.

Manželka pána S.W., britského občana, mu jedného dňa v roku 1990 povedala, že ich manželstvo považuje za skončené (po dlhotrvajúcich nezhodách). V ten večer ju pán S.W. donútil k pohlavnému styku (zámerne nepoužívame slovo znásilnil, pretože za znásilnenie tento čin bol uznaný až súdom). Sudca Rose v tomto prípade sa cítil byť viazaný rozhodnutím odvolacieho súdu v prípade R. proti R. z roku 1991, v ktorom Odvolací súd rozhodol o vine pána R. z pokusu znásilniť svoju manželku, pričom tak zmenil precedens, ktorý vyjadril sudca Matthew Hale v roku 1736, ktorý vravel, že „muž nemôže znásilniť svoju manželku, pretože tá dala všeobecný súhlas k styku v čase manželstva¹⁹“.

Avšak súdna prax odvtedy vyvinula viaceré výnimky z tohto pravidla. Sudca Rose sa tak stotožnil s postojom Odvolacieho súdu, a konštatoval, že vývoj spoločnosti je už ďaleko vpred, pričom takéto správanie je popretie civilizovaného manželstva. Obhajoba sa odvolávala na fakt, že v čase spáchania činu bol síce zákonom stanovený trestný čin znásilnenia, ale práce spomínaným precedensom z roku 1736 patrí manželovi imunita voči tomuto skutku.

Európsky súd pre ľudské práva najprv preskúmal všeobecné princípy, kde sa zakotvuje princíp *nullum crimen, nulla poena sine lege* (iba právo môže definovať trest.čin a určiť trest), a *trestné právo sa nesmie obšírne vykladať, napríklad analógiou*.

Keďže sťažovateľ tvrdil, že princíp obyčajového práva ktorý zbavuje manžela viny za znásilnenie manželstva bol v čase spáchania činu (i keď s istými obmedzeniami) stále platný, namietal, že nebola zákonne stanovená jeho vina. Sťažovateľ pritom nespochybnil, že „konanie, za ktoré bol odsúdený, by znamenalo znásilnenie v zmysle zákonnej definície skutkovej podstaty trestného činu znásilnenia v danom čase, keby jeho obeťou nebola manželka“. A teda namietal, že sudca Rose vychádzal z rozhodnutia Odvolacieho súdu v prípade R. proti R., kde sa predpokladalo, že takáto imunita manžela neexistuje.

Súd tu konštatoval, že vývoj spoločnosti a definícia znásilnenia v tom čase (protizákonný pohlavný styk so ženou, ktorá v čase pohlavného styku s ním nesúhlasí) nezbavovala manžela viny, keďže vývoj case law je preukázateľný jednotlivými výnimkami a ďalšími rozhodnutiami v obdobných prípadoch. Zvlášť ponižujúca povaha znásilnenia je tak evidentná, že nemožno vinníka zbaviť trestu

¹⁸ CASE OF S.W. v. THE UNITED KINGDOM : (Application no. 20166/92) [online] Dostupné na: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57965#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57965%22%7D>

¹⁹ Výber z kľúčových rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva. In: Rozsudky a rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva. Bratislava. Informačná kancelária Rady Európy v Bratislave, 2005. s. 123. ISBN 1335-2156.

a nie je to v rozpore s predmetom a účelom článku 7 Dohovoru. Súd teda jednohlasne rozhodol, že nebol porušený článok 7 Dohovoru.

Zhrnutie: Článok 7 je jedným z najzákladnejších pilierov právneho štátu, zakazuje odsúdenie za zákonom nezakázaný čin a zároveň nepripúšťa retroaktivitu. Súd v tomto prípade výrazne podporil myšlienku vývoja case law, pričom je charakteristická a daná samotným vývojom spoločnosti. Vychádzajúc z ďalších princípov (ako je zákaz ponížujúceho správania, rovnosť v manželstve a podobne) nie je možné priznať manželovi výnimku z trestného činu len z titulu manželského zväzku medzi ním a poškodenou. Právo plní funkciu nielen stabilizačnú, ale i dynamickú. Ak zastane na určitom stupni vývoja, pričom spoločnosť sa vyvíja aj naďalej, stráca svoje opodstatnenie regulovať základné vzťahy medzi jej jednotlivými subjektmi, a teda stratí svoju legitimitu a opodstatnenosť. Preto vo svetle vývoja ľudských a všeobecne všetkých druhoch práv je potrebné si uvedomiť, že právo sa musí prispôbiť daným podmienkam a chrániť (najmä v prípade práv ľudských) toho, na ochranu ktorého vzniklo – ľudskú bytosť spolu s jej najzákladnejšími potrebami.

3.4. Obmedzenie slobody tlače z dôvodu ochrany povesti verejne činných osôb

Súd vo svojej činnosti riešil ne jeden prípad týkajúci sa ochrany slobody tlače pri zachovaní práva na súkromný život verejne činných osôb. Vo svojej judikatúre potvrdil, že „sloboda prejavu je prípustná nielen pre informácie a myšlienky prijímané kladne alebo považované za neútočné, ale aj pre tie, ktoré sú útočné, šokujú alebo spôsobujú rozruch“²⁰. V prípade *Oberschlick v. Rakúsko* novinár nazval istého politika idiotom, keďže vo svojom prejave vyzdvihol vojakov bojujúcich v druhej svetovej vojne za slobodu Rakúska (nacistov).

Napísal o tom celú kritiku, pričom politik ho zažaloval za ohováranie a urážku. Trestný súd rozhodol o jeho vine a nariadil mu zaplatenie pokuty.

Európsky súd pre ľudské práva skúmal porušenie príslušného ustanovenia článku 9,²¹ kde konštatoval, že „hranice prípustnej kritiky sú širšie vo vzťahu k politikovi konajúcemu vo verejnej funkcii ako vo vzťahu k súkromnej osobe. Vo svojej funkcii je vystavený podrobnému skúmaniu, najmä ak sám robí vyhlásenia, ktoré pripúšťajú kritiku“²². Podobne súd aj v prípade *Lingens v. Rakúsko* konštatoval, že „sloboda tlače vyžaduje pluralizmus, toleranciu a veľkorysosť, bez ktorých neexistuje demokratická

²⁰ KERECMAN, P.: *Novinári a sloboda tlače v rozhodnutiach Európskeho súdu pre ľudské práva*. Bratislava: Informačná kancelária Rady Európy v Bratislave, 2003, s. 90-91. ISBN: 80-89141-01-3.

²¹ *Výkon týchto práv môže podliehať len takým obmedzeniam, ktoré stanovuje zákon a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, na predchádzanie nepokojom alebo zločinnosti, ochranu zdravia alebo morálky alebo ochranu práv a slobôd iných.*

²² KERECMAN, P.: *Novinári a sloboda tlače v rozhodnutiach Európskeho súdu pre ľudské práva*. Bratislava: Informačná kancelária Rady Európy v Bratislave, 2003, s. 90-91. ISBN: 80-89141-01-3.

spoločnosť...Z toho vyplýva, že hranice prijateľnej kritiky sú širšie u politika vo svojom postavení.²³

Zhrnutie: Súd sa zaoberal otázkou, akou mierou je determinovaná sloboda tlače vo vzťahu k verejným funkcionárom. Jednoznačne potvrdil, že vstupom do verejnej funkcie musia počítať s tým, že budú vystavení kritike väčšej ako súkromné osoby. Práve z titulu svojej funkcie musia starostlivo reprezentovať štát a niesť zodpovednosť za to, čo svojím prejavom spôsobia. Samozrejme, nesmie ísť o bezbrehý zásah do ich súkromia, súd však celkom zreteľne konštatoval, že zásah je u nich širší ako u verejne nečinných ľudí (pričom sa nemá týkať ich rodinných príslušníkov). Dotýkame sa tu určitého princípu vychádzajúceho z princípu ochrany ľudských práv, ktorý hovorí, že ľudské práva a slobody jednotlivca sa končia tam, kde sa začínajú práva a slobody druhého. Túto hranicu však, ako sme rozobrali vyššie, treba veľmi citlivo rozlišovať pri tej-ktorej situácii.

4. Záver

Európsky súd pre ľudské práva ako inštitúcia má svoje nezastupiteľné miesto v oblasti ochrany ľudských práv. Ako sme v texte ukázali, jeho rozsudky výrazne posunuli vnímanie jednotlivých práv, vymedzili mantinely medzi tým, čo si môže dovoliť jednotlivec a tým, kde má končiť donucovacia moc štátu. Jeho judikatúra je tak bohatá, že ani zďaleka nemôžeme tvrdiť, že kľúčovými rozsudkami sú len tieto. Má mnoho ďalších s obdobne dôležitým významom, a nie je možné ich rozobrať podrobnejšie, keďže samotné rozsudky majú desiatky strán.

Veľmi dôležité je poznamenať, že práve vďaka Dohovoru, vďaka účinným nástrojom vytvoreným na vynucovanie jeho noriem dnes môžeme tvrdiť, že nielen štát, v ktorom žijeme, (keďže ten je často ovplyvnený aktuálnymi politickými silami a dikciou politických strán) ale samotné spoločenstvo na vyššej úrovni, univerzálne pre viaceré národy. Práve táto univerzálnosť ukazuje, že medzinárodné spoločenstvo dospelo do takého stupňa vývoja, na ktorom si konečne uvedomilo, aké mimoriadne významné sú ľudské práva a postavilo ich tam, kam naozaj patria – na ten najvyšší piedestál.

Bohužiaľ, ako sme už v práci uviedli, čoraz viac a viac sťažností týkajúcich sa ich porušenia sú adresované súdu. Vieme, že nikdy nie je možné dosiahnuť stav, kde nedochádza k porušeniu práva. Avšak práve inštitúciami ich ochrany sa podľa nášho názoru počet porušení paradoxne znižuje, pretože napriek narastajúcej tendencii sťažností rozhodnutia medzinárodných orgánov (medzi ktoré patrí i ESLP) majú veľký preventívny účinok. Práve taký, ktorý často zákonodarstvo tej ktorej krajiny nepokrýva v dostatočnej potrebe.

²³ Tamtiež.

Znaky právneho štátu a zrútené štáty

Dominika Bodnárová (1. roč.)

1. Princípy právneho štátu

Charakteristiku právneho štátu (ang. *rule of law* - „vláda práva“, nem. *Rechtsstaat*) je možné priblížiť aj prostredníctvom jeho jednotlivých znakov, resp. princípov právneho štátu. Jednotlivé princípy je tak možné odvodiť už zo samotného chápania pojmu, prípadne od koncepcie právneho štátu.¹ Napriek uvedenej skutočnosti nie je možné redukovať právny štát výlučne len na právne princípy. V rovnakej miere sú dôležité aj ekonomické a politické podmienky života v spoločnosti, ďalej prostredie demokracie a zabezpečenie ekonomickej súťaže.² Uvedené princípy sú chápané odlišne, a to v závislosti od toho, z akého hľadiska je právny štát posudzovaný, konkrétne sa jedná o právne teoretické a filozofické hľadisko, ďalej o pozitívno-právne a prirodzeno-právne hľadisko a politické (štátovedné) hľadisko. V súčasnosti sa v právnej teórii nenachádzajú jednoznačné a presné vymedzenia základných znakov právneho štátu. Na základe svojej podstaty a účelu nie je možné jednotlivé znaky právneho štátu od seba striktno oddeliť, nakoľko sú vo vzájomnej interakcii. Vo všeobecnosti je tak možné ako najdôležitejšie znaky vymedziť predovšetkým:

- princíp ústavnosti a zákonnosti,
- del'ba a kontrola moci,
- garancie základných práv a slobôd,
- právna istota,
- suverenita ľudu,
- vzájomné brzdy a rovnovážnosť moci,
- legitimita a legalita štátnej moci.³
- princíp obmedzenej vlády, tzv. limited government.⁴

Okrem vyššie uvedených princípov tvorí nevyhnutnú požiadavku právneho štátu aj realizácia a fungovanie ochrany právnych garancií v prípade vzniku porušenia práva.⁵ V nasledujúcich kapitolách priblížime podstatu princípov právneho štátu, ktorá zvýrazní funkciu garancií ochrany práva.

Ako jeden z najzákladnejších znakov právneho štátu je považovaná právna istota, ktorá zároveň plní hlavný účel práva.⁶ Možno ju definovať ako skutočnosť, na základe ktorej je každému subjektu zo strany štátu umožnená a prístupná efektívna ochrana jeho práv, možnosti výkonu jeho subjektívnych práv a uplatnenie predvídaných sankcií v prípade porušenia právnej normy.⁷ Hunt právnu istotu

¹ BRÖSTL, A.: Právny štát. Košice: Medes, 1995, s. 37.

² PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: VO PraFUK, 2001, s. 166.

³ BRÖSTL, A.: Právny štát. Košice: Medes, 1995, s. 38.

⁴ OTTOVÁ, E.: Teória práva. Bratislava: Heuréka, 2005, s. 55.

⁵ PRUSÁK, J.: Teórie práva. Bratislava: VO PraFUK, 200, s. 167.

⁶ Ako hlavný účel práva je podľa J. Benthana považovaná práve právna istota, pozri:

BENTHAM, J.: Introduction to the Principles of Morals and Legislation. [online] Dostupné na: <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.b4381239;seq=9;view=1up;num=v>

⁷ HARVÁNEK, J.: Teórie práva. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 102.

v súvislosti so štátom vyjadruje ako „*vyločení nadhodilosti a zväč z strany štátných orgánů, což vytváří jistotu právního postavení občana.*”⁸ V rámci vzťahu medzi štátnymi orgánmi a subjektom práva vyjadruje právna istota možnosť predvídať postupy jednotlivých štátnych orgánov a varianty jednotlivých rozhodnutí v konkrétnom prípade, ale aj vývoj zákonodarstva.⁹ Vo všeobecnosti si vyžaduje stabilitu základných princípov právneho systému a rešpektovanie nadobudnutých práv a zásad týkajúcich sa zákazu retroaktivity, resp. aretroaktivity.¹⁰

Naproti tomu základný kameň, na ktorom došlo k vybudovaniu základov právneho štátu, vytvára tzv. zásada panstva práva, resp. princíp suverenity práva a štátu. Zásada panstva práva, resp. suverenity práva, vytvára akýsi základný kameň. V rámci vzťahu práva a štátu, je štát, resp. štátna moc viazaná právnymi normami. Zabezpečením viazanosti práva štátom dochádza k zamedzeniu využitia ľubovôle pri výkone právomoci štátnych orgánov.¹¹ Uvedená zásada suverenity práva je v úzkom zmysle slova chápaná ako výsledok realizácie princípu zákonnosti, nazývanej aj ako legalita. Pojem zákonnosť vyjadruje požiadavky na bezvýhradné zachovávanie a rešpektovanie práva, a to všetkými právnymi subjektmi bez akýchkoľvek rozdielov, a teda vrátane štátu a príslušných štátnych orgánov. Uvedené požiadavky sú v ústavách moderných štátov vo vzťahu k štátnym orgánom posilnené prostredníctvom právnych ustanovení, ktoré stanovujú uplatňovanie štátnej moci len v prípadoch, medziach a v spôsobe, ktoré stanoví zákon. Jedná sa tak o tzv. *secundum et intra legem* - podľa, na základe zákona.¹²

K zákonnosti sa pojmovo najbližšie približuje aj pojem ústavnosť, nazývaná aj ako koštitucionalita. Významovo je ústavnosť totožná s legalitou, no okrem uvedeného predstavuje aj súlad zákonov a podzákonných právnych noriem s ústavou štátu. Primárnym cieľom ústavnosti je zosúladenie všetkých normatívnych právnych aktov, ktoré sú v rámci hierarchického usporiadania postavené na nižšej inštancii ako Ústava a ústavne zákony.¹³ Kontrola súladu zákona a podzákonných právnych predpisov je vykonávaná prostredníctvom Ústavného súdu určitého štátu, konkrétne v Slovenskej republike je kontrola ústavnosti vykonávaná Ústavným súdom Slovenskej republiky sídliačim v Košiciach. S ústavnosťou je spájaný aj pojem legalita, ktorý je v poradí ďalším charakteristickým princípom právneho štátu.

Ako ďalší charakteristický princíp právneho štátu je uvádzaná legitimita. Pod pojmom legitimita je možné rozumieť jednak súhlasné hodnotenie, resp. normatívnu legitimitáciu štátnej moci, jednak ide o skutočné schválenie štátnej moci, resp.

⁸ KUBŮ, L., HUNGR, P., OSINA, P.: Teorie práva. Praha: Linde, 2007, s. 181.

⁹ HARVÁNEK, J.: Teorie práva. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 102.

¹⁰ Retroaktivita je pôsobenie právnych noriem „do minulosti”, kde práva a právne povinnosti sú subjektom práva poskytované *pro praeterito*, v období, v ktorom uvedená norma neexistovala, resp. nebola platná a účinná, pozri: BRÖSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I.: *Teória práva*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2007, s. 81.

¹¹ KUBŮ, L., HUNGR, P., OSINA, P.: Teorie práva. Praha: Linde, 2007, str. 180.

¹² HARVÁNEK, J.: Teorie práva. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 101.

¹³ Tamtiež.

sociologická legitímácia.¹⁴ Ide tak o formu akceptácie moci nielen samotnými obyvateľmi štátu, ale aj prostredníctvom ustanovení právneho poriadku. S legitimitou moci ďalej súvisí aj dodržiavanie ustanovení daných štátnou mocou. Od občanov štátu nie je možné požadovať bezpodmienečnú poslušnosť, ale len jej kvalifikovanú formu.

Pre zachovanie ideí právneho štátu je dôraz kladený predovšetkým na del'bu a kontrolu štátnej moci. Del'ba moci na zákonodarnú, výkonnú a súdnu moc zaručuje účinnú garanciu proti akýmkoľvek negatívnym dôsledkom suverenity ľudu a koncentrácie moci v parlamente. Účelom rozdelenia štátnej moci je zabránenie zneužitia štátnej moci a možnosť vykonávania jej kontroly. V rámci vzájomnej del'by a kontroly moci sa rozlišuje teória horizontálnej del'by moci a teória vertikálnej del'by moci. Teória tzv. *horizontálnej del'by moci* je založená na dvoch vzájomne prepojených zásadách, jednak ide o zásadu oddelenosti, samostatnosti a nezávislosti moci a jednak o zásadu rovnováhy moci a vzájomných brzd (checks and balances).¹⁵ Zaradujeme tu rozdelenie štátnej moci :

- **zákonodarná moc/legislatíva** – je vykonávaná prostredníctvom kolektívneho orgánu štátnej moci - parlamentom (jednokomorový, dvojkomorový), ktorý určuje normy správania sa v štáte, má právomoc kontrolovať exekutívu, ustanovovať a odvolať jej členov, ako aj ustanoviť jurisdikciu
- **výkonná moc/exekutíva** – jedná sa o najvyšší orgán výkonnej moci reprezentovaný vládou, ktorá sa skladá z predsedu, ministrov a hlavy štátu, jeho úlohou je vykonávať rozhodnutia parlamentu, vypracovávať a predkladať programové vyhlásenia vlády parlamentu, pripravovať návrhy zákonov, zabezpečiť občanov štátu bezpečnosť a vyvíjať vhodné medzinárodné prostredie,
- **súdna moc/jurisdikcia** – vykonáva kontrolu zákonodarnej a výkonnej moci, ďalej podáva výklad právnych predpisov a rieši konkrétne súdne spory, v podmienkach Slovenskej republiky má najvyššiu súdnu právomoc Ústavný súd, ktorý kontroluje súlad zákonov a podzákonných právnych noriem s ustanoveniami v Ústave SR.¹⁶

Naproti tomu existuje aj tzv. *vertikálna del'ba moci*, kde sa jedná predovšetkým o právo národov na sebaurčenie, ktoré je možné realizovať či už v konfedačnom alebo vo federatívnom štátnom zriadení alebo formou autonómie.¹⁷ Podstatou vertikálnej del'by moci je určenie kompetencií a právomoci, a to od najvyššieho orgánu štátnej moci a správy až po najnižší orgán, prípadne o rozdelenie moci medzi jednotlivými štátmi, napr. USA.

¹⁴ BRÖSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I.: Teória práva. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2007, s. 166.

¹⁵ KUBŮ, L., HUNGR, P., OSINA, P.: Teorie práva. Praha: Linde, 2007, str. 180.

¹⁶ KOPER, J.: Mechanizmy vzniku moderného politického systému. Zvolen: Bratia Sabovci, 2003, s. 87.

¹⁷ KUBŮ, L., HUNGR, P., OSINA, P.: Teorie práva. Praha: Linde, 2007, str. 180.

Ako nevyhnutné podmienky reálneho fungovania právneho štátu je tak jednak rešpektovanie princípu suverenity ľudu, jednak rešpektovanie a zabezpečenie deľby moci v štáte a uplatnenie zásady viazanosti štátu právom, a to aj na pôde parlamentu, ktorý postupuje na základe ústavy, ako aj v súlade s ostatnými zákonmi, ktoré parlament prijíma a je nimi zaviazaný.¹⁸

Podstatným a nevyhnutným princípom právneho štátu sú takisto garancie základných ľudských práv, ktoré v súčasnosti vystupujú ako najdôležitejšie subjektívne práva zaručené ústavným zakotvením jednotlivých štátov. Rozsah uvedených základných práv nie je uzavretý a ohraničený, ich zaručenie na úrovni právnych noriem pozitívneho práva je významné predovšetkým z hľadiska ochrany základných práv a slobôd, prípadne aj iných práv z hľadiska verejného záujmu.¹⁹ Koncepcia zabezpečenia ľudských práv a slobôd prijatá Valným zhromaždením Organizácie spojených národov (OSN) a deklarovaná vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv, upravuje základné ľudské práva a slobody a jednotlivé atribúty základných ľudských práv a slobôd. Slovenská republika sa hlási k zásadám uvedenej deklarácie.

K atribútom základných ľudských práv a slobôd sú radené:

- nezrušiteľnosť – orgány štátnej moci nie sú oprávnené ľudské práva a slobody zrušiť,
- nepremlčateľnosť – nie je stanovená žiadna doba premlčania, možno sa ich kedykoľvek domáhať,
- neodnateľnosť - nikto sa ich aj napriek svojej vôli nemôže vzdať,
- nescudziteľnosť –nikto nemá oprávnenie preniesť ich na inú osobu.

V podmienkach Slovenskej republiky sú zakotvené v II. hlave Ústavy Slovenskej republiky, kde sú rozlíšené základné ľudské práva a slobody; politické práva; práva národnostných menšín a etnických skupín; hospodárske, sociálne a kultúrne práva; právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva; právo na súdnu a inú právnu ochranu.²⁰ Ľudské práva tak vytvárajú koncepciu demokratického právneho štátu, právny status a sociálna rovnosť v práve a v ľudskej dôstojnosti je tak zabezpečovaná práve ustanoveniami upravujúcich základné práva a slobody. Význam je kladený aj v rámci interpretácie práva, konkrétne, ak zákon nie je jednoznačný, vykladá sa práve prostredníctvom daných práv.²¹

Okrem uvedených charakteristík princípov právneho štátu v nasledujúcej kapitole bližšie vymedzíme ďalšie princípy. Na rozdiel od predchádzajúcich princípov z hľadiska uplatňovania v štátoch charakterizovaných ako „zrútené štáty“ dochádza k potlačovaniu, až k úplnej absencii uplatňovania daných princípov právneho štátu.

¹⁸ PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: VO PraFUK, 2001, s. 106.

¹⁹ GERLOCH, A.: Teorie práva. 4.vyd. Plzeň: Aleš Čenek, 2007, s. 225.

²⁰ Pozri ustanovenia Ústavy SR, č. 92/1992 Z. z., II. hlava, čl. 12 až 54, ktoré stanovujú Základné ľudské práva a slobody.

²¹ GERLOCH, A.: Teorie práva. 4.vyd. Plzeň: Aleš Čenek, 2007, s. 226.

2. Zrútené štáty

Problém zrútených, resp. slabých štátov, je možno považovať za elementárny jav, ktorý je prítomný predovšetkým v krajinách tretieho sveta. Jednotlivé prejavy zrútenia štátov sa diferencujú v závislosti od konkrétneho štátu, no aj napriek tomu môžeme všetky štáty charakterizovať dvoma javmi. Prvým javom je kolaps štátu, v ktorom už Max Weber definoval štát ako „*entitu, ktorá ma monopol nad legitímnym užitím moci.*“²² V uvedených štátoch tak postupne dochádza k rozpadu súdnictva, polície a štátnych orgánov slúžiacich na udržanie zákona a právneho poriadku. Mnohokrát už boli zaznamenané aj prípady, v ktorých došlo k použitiu štátnej moci na iné účely, ako bolo spočiatku určené, konkrétne v milícii Kongo bola zriadená vojenská jednotka proti ozbrojeným gangom lupičov.²³ Neskôr došlo k odhaleniu vojenských veliteľov, ktorí si zriadili armádne jednotky pre vlastné obohatenie a akékoľvek hospodárske zdroje boli využívané výhradne pre súkromný prospech osôb pri moci.

V súčasných moderných krajinách je zodpovednosťou štátnej moci zabezpečiť obyvateľom daného štátu predovšetkým bezpečnosť pred rušiteľmi ich práv, primeranú zdravotnú starostlivosť a možnosti vzdelávania, zamedziť zneužitiu moci, ale aj zabezpečiť ochranu základných ľudských práv a slobôd, rôzne požiadavky na infraštruktúru a pod. Štát na základe svojej právomoci a kompetencie ovplyvňuje chod celej spoločnosti. V súčasnosti je zaznamenaná aj existencia štátov, ktoré nie sú schopné zabezpečiť a vykonávať všetky na nich kladené požiadavky. V literatúre sú dané štáty uvádzané ako tzv. zrútené štáty (angl. *failed states*). Zlyhanie štátu nemusí byť vyhradené výlučne pre prípady úplného štátneho kolapsu, ale môže ísť aj o proces zahrňujúci oslabenie štátu, ktorý vedie k neschopnosti štátu plniť si svoje záväzky.²⁴

Druhým typickým rysom zrúteného štátu je brutalita a intenzita použitého násillia voči odporcom vládnucej elity, ktorá je charakteristická nepredvídateľnou a výbušnou dynamikou, radikalizáciou násillia a iracionalitou, ktorá je v rozpore s politicky riadeným a systematicky stupňovaním použitím vojenskej sily, pre ktoré sú jednotlivé mechanizmy a nástroje stanovené v Charte OSN ako kontrola a obmedzenie konfliktov na medzinárodnej úrovni.²⁵

V dôsledku vnútroštátnych problémov a neschopnosti plniť si záväzky v rámci vnútroštátnej organizácie nie je možné od zrútených štátov očakávať plnenie záväzkov aj na medzinárodnej úrovni. Práve existencia skrachovaných a zraniteľných štátov, často poznamenaných vážnymi vnútornými konfliktami, je dôvodom rastúceho ohrozenia v oblasti medzinárodnej bezpečnosti. Dochádza tak k nielen destabilizovaniu susedných štátov vplyvom rastúceho medzinárodného ohrozenia, ale aj k rozšíreniu nechránených území, ktoré môžu predstavovať

²² WEBER, M., WINCKELMANN, J.: Staatssoziologie. Berlin: Duncker & Humboldt, 1956, s. 27.

²³ THÜRER, D.: The failed state and the international law. [online] Dostupné na: <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jq6u.htm>

²⁴ POTTER, W. D.: State Responsibility, Sovereignty, and Failed States. [online] Dostupné na: https://www.adelaide.edu.au/apsa/docs_papers/Others/potter.pdf

²⁵ THÜRER, D.: The failed state and the international law. [online] Dostupné na: <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jq6u.htm>

relatívne útočisko pre organizované teroristické skupiny. Neschopnosť vlády poskytovať základné služby a zabezpečenie ochrany štátu je tak považovaná za významný faktor podmieňujúci vznik fenoménu tzv. zrútených štátov, čo môže mať za následok masovú emigráciu obyvateľov daného štátu, regionálnu nestabilitu, energetickú neistotu, rast medzinárodného zločinu, šírenie zbraní hromadného ničenia, a v neposlednom rade aj medzinárodný terorizmus.²⁶

Ide tak o fenomén, rozšírený predovšetkým v oblastiach Ázie a Afriky, kde uvedené štáty nie sú schopné zabezpečiť ochranu vlastného územia, svojich hraníc a tým pádom nezaistujú dostatočnú ochranu aj obyvateľom daného štátu. Nedostatočné zabezpečenie ochrany a obrany štátu prostredníctvom orgánov štátnej moci v súčasnosti vytvára spolu s akýmikoľvek aktivitami nešťatných subjektov jedno z najväznejších ohrození týkajúcej sa medzinárodnej bezpečnosti.²⁷ Problematiku zrútených štátov tak možno vnímať ako výsledok rozporu medzi *de iure* a *de facto*, a teda ide o rozpor medzi systémom štátnej suverenity a charakterom samotných štátov.²⁸ Z daného dôvodu je úlohou nielen medzinárodných organizácií, ale aj samotných štátov eliminovať faktory spôsobujúce zlyhávanie štátu v riadení celej spoločnosti a v zaručení jej ochrany pred narušiteľmi ich práv.

Neexistujúci konsenzus o presnom počte slabých a upadajúcich štátov nám v súčasnosti neumožňuje uviesť konkrétne príklady zrútených štátov. Vo Veľkej Británii klasifikuje Oddelenie pre medzinárodný rozvoj (ang. „*The UK Department for International Development - DFID*“) až 46 národov ako krehké.²⁹ Jedná sa o oddelenie vedené britskou vládou v boji proti chudobe. Jeho činnosť je orientovaná na dlhodobé programy, ktoré eliminujú základné príčiny chudoby a poskytujú obyvateľom pomoc v humanitárnych krízach. Aktivity Oddelenia pre medzinárodný rozvoj tak bezprostredne pôsobia v chudobných krajinách označovaných aj ako zrútené štáty.³⁰ Naproti tomu Svetová banka určila 30 krajín ako nízkoprijímové

²⁶ COJANU, V., POPESCU, A.: Analysis of failed states: Some Problems of Definition and Measurement. s. 114. [online] Dostupné na:

<<http://www.rejournal.eu/Portals/0/Arhiva/IE%2025%20bis/IE%2025%20-%20Cojanu%20Popescu.pdf>

²⁷ GIERTL, A.: Terorizmus, rozpad štátnej moci a hrozby medzinárodnej bezpečnosti. In: ŽATECKÁ, E. et al.: Sborník příspěvků z mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity 17.-19.5.2012 v Brně – the conference proceedings. Brno: Masarykova univerzita, 2012. [online] Dostupné na:

<http://www.academia.edu/2073244/Terorizmus_rozpad_statnej_moci_a_hrozby_medzinarodnej_bepecnosti

²⁸ JACKSON, R. H.: Quasi-States: Sovereignty, International Relations and the Third World. Cambridge: Cambridge University Press, 1990, s. 56.

²⁹ Why We Need to Work More Effectively in Fragile States. [online] Dostupné na:

<http://www.jica.go.jp/cdstudy/library/pdf/20071101_11.pdf

³⁰ Department for International Development. [online] Dostupné na:

<<https://www.gov.uk/government/organisations/departement-for-international-development/about#responsibilities>

krajiny pod stresom, tzv. LICUS (Low Income Countries under Stress),³¹ ďalej Komisia pre slabé štáty a pre národnú bezpečnosť Spojených štátov Amerických odhaduje počet zrútených štátov v rozmedzí od 50-60.³² Uvedené rozdielne odhady odrážajú predovšetkým rozdiely v použitých kritériách definovania štátnej slabosti.

Na základe rozlíšenia medzi schopnosťami a odhodlaním štátov podniknúť nevyhnutné kroky na zlepšenie aktuálneho stavu, je možné diferencovať štáty do kategórií: štáty s dostatočnými prostriedkami a vôľou zlepšiť stav štátu, konkrétne Senegal, Honduras, ďalej štáty, ktoré sa považujú a sú uvádzané ako slabé, ale je u nich prítomné odhodlanie, napr. Mozambik, Západný Timor, ďalej ide o štáty, ktoré sú vybavené dostatočnými prostriedkami na zvýšenie úrovne štátu, no nie sú dostatočne odhodlané, ako príklad je uvádzaný Zimbabwe, a v neposlednom rade ide o štáty, ktoré nedisponujú ani prostriedkami ani odhodlaním na zlepšenie stavu štátu, napr. Haiti, Sudán.³³

2.1. Charakteristické znaky zrúteného štátu

V otázke uplatňovania princípov právneho štátu dochádza v podmienkach zrútených štátov práve k absencii, prípadne k eliminácii jednotlivých princípov právneho štátu. Z uvedeného dôvodu tak štáty nie sú schopné spĺňať status právneho štátu, čo má za následok predovšetkým úpadok štátnosti. Zneužitiu moci a tým rozpadu koncepcie právneho štátu je možné zabrániť samotnou ideou vlády práva, ktorá je zároveň základom teórie konštitucionalizmu. Uplatnenie princípu práva je uskutočnené zásadou obmedzenej vlády, v ktorej sa uplatňuje viazanosť štátu právom a obmedzovanie štátnej moci. Sebalimitácia štátnej moci, ang. *limited government*, predstavuje v anglo-americkej teórii ideu obmedzenia štátnej moci, a to vrátane jej jednotlivých druhov, foriem a metód štátnej moci. Obmedzenie má byť vykonané jednak na úrovni exekutívy, jednak jej pôsobenie má byť uskutočnené vo sfére legislatívy a jurisdikcie, aj keď v oblasti ochrany ľudských práv má významné postavenie súdna moc. Viazanosť štátu prostredníctvom právnych noriem je uskutočňovaná viazanosťou štátu k ústave, ústavným zákonom a zákonom. Uvedená viazanosť štátu právom je ďalej vykonávaná orgánmi štátnej správy a to na základe ustanovení zákona a v jeho medziach. Nevyhnutnou súčasťou viazanosti je rešpektovanie medzinárodných zmlúv implementovaných do vnútroštátneho právneho poriadku konkrétneho štátu.³⁴

Pre produktívne formovanie ideí právneho štátu je ďalej nevyhnutná podmienka delby štátnej moci. Vyjadruje smerovanie požiadavky k zabráneniu koncentracii moci v jedných rukách a následnému zneužitiu moci, ktoré sú príčinou vzniku

³¹ World Bank Group Work in Low-Income Countries under Stress: A Task Force Report. [online] Dostupné na: <http://siteresources.worldbank.org/INTLICUS/Resources/388758-1094226297907/Task_Force_Report.pdf>

³² Commission on Weak States and U.S. National Security. [online] Dostupné na: <<http://www.cgdev.org/initiative/commission-weak-states-and-us-national-security>>

³³ PATRICK, S.: Weak States and Global Threats: Assessing Evidence of „Spillovers“. [online] Dostupné na: <http://international.cgdev.org/sites/default/files/5539_file_WP_73.pdf>

³⁴ PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: VO PraFUK, 2001, s. 169.

bezprávia a faktického popretia existencie právneho štátu.³⁵ Práve v zrútených štátoch dochádza k potláčaniu a absencii uvedených princípov. Dôsledkom je koncentrácia moci v rukách jednej osoby, prípadne viacerých osôb, čo bezprostredne smeruje k zneužitiu samotnej moci. Z uvedeného dôvodu je vo väčšine krajín platný teoreticky formulovaný mechanizmus od Ch. Montesquieua, ktorý tvrdí: „*odveká skúsenosť dokazuje, že každý človek, ktorý vlastní moc, má sklón ju zneužívať.*” Ako riešenie predchádzania zneužívania poukazuje na nevyhnutnosť vytvorenia systému vzájomného obmedzovania sa jednotlivých mocí. Na základe uvedeného riešenie rozdeľuje štátnu moc na moc zákonodarnú, výkonnú a súdnu moc, pričom jednotlivé moci sú navzájom samostatné, nezávislé a oddelené. V podmienkach zrútených štátov zväčša nedochádza k rozdeleniu štátnej moci medzi kompetentnými orgánmi, vládu a kontrolu moci preberá výlučne vládna skupina ľudí, čo má za následok rozpad centrálnej štátnej moci.

Podstatným znakom zrúteného štátu je jeho vnútroštátny konflikt, následkom čoho je štát prinútený primárne uprednostňovať riešenie problému vnútri štátu pred podielaním sa na medzinárodnej spolupráci a udržaní medzinárodnej bezpečnosti a mieru. Vo všeobecnosti je vnútorný konflikt v rôznych mierach súčasťou každého zrúteného štátu. Determinantom spôsobujúcim vnútorný konflikt môže byť akákoľvek otázka rasového, etnického, náboženského problému, či problému týkajúceho sa aktuálnej politiky.

Na základe správy americkou vládou povereného projektu „Stare Failure Task Force,”³⁶ sú uvedené ako možné formy vnútorného konfliktu v zrútenom štáte predovšetkým:

- *revolučné vojny* – ideou revolučných vojen je pokus o zvrhnutie centrálnej vlády, nahradenie jeho vodcu a chopenie sa moci aktérmi revolúcie,
- *etnické vojny* – ide o trvalý násilný konflikt, v ktorom hlavným iniciátorom sú národné, etnické, náboženské alebo iné menšiny vyzývajúce vládu daného štátu o zásadné zmeny v štáte,
- *náhlej zmeny režimu* – jedná sa o náhle a násilne zmeny štruktúry riadenia štátu, zväčša dochádza k prechodu od demokratickej formy vlády a autoritatívnemu režimu, čo je sprevádzané nestabilitou a prenasledovaním odporcov nového režimu,
- *genocídy a politické prenasledovania.*³⁷

V poradí ďalším charakteristickým znakom zrúteného štátu je neschopnosť zabezpečenia bezpečnosti jednak vo vnútri štátu, jednak vo vzťahu so zabezpečením

³⁵ HARVÁNEK, J.: Teórie práva. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 102.

³⁶ Stare Failure Task Force Report. Dostupné na:

<<http://www.cidcm.umd.edu/publications/papers/SFTF%20Phase%20III%20Report%20Final.pdf>

³⁷ COJANU, V., POPESCU, A.: Analysis of failed states: Some Problems of Definition and Measurement. s. 117. [online] Dostupné na:

<<http://www.rejournal.eu/Portals/0/Arhiva/JE%2025%20bis/JE%2025%20-%20Cojanu%20Popescu.pdf>

medzinárodnej bezpečnosti. Dôsledkom zlyhania politiky štátu v zrútených štátoch a zabezpečením medzinárodnej bezpečnosti dochádza k negatívnemu formovaniu teroristicky orientovaných skupín a nútenej formy migrácie. Uvedené formovanie teroristických skupín je viditeľné už v Indii, Somálsku, Afganistane a Pakistane a predstavuje zásadný posun v dynamike medzinárodnej bezpečnosti.

V dôsledku rozpadu štátnej moci v kombinácii s geografickými podmienkami nie sú zrútené štáty schopné dostatočne zabezpečiť kontrolu štátnych hraníc. Na základe uvedenej problematiky tak dochádza k vytvoreniu primeraných podmienok pre pašovanie zbraní a drogových látok, ďalej nelegálnu migráciu obyvateľov, či pašovanie nezdaneného tovaru.

V oblasti zabezpečovania zdravotníckej starostlivosti je pre dané štáty charakteristická neschopnosť kontrolovať a eliminovať epidemické stavy vypuknutia ochorení, predovšetkým v dôsledku nedostatočného zdravotníckeho zariadenia a lekárskej starostlivosti. Výsledkom daného stavu je tak zdravotný systém s vysokou úrovňou dojčenskej úmrtnosti a nízkej úrovne priemernej dĺžky života. Konkrétne v roku 2008 epidémia cholery zapríčinila vysokú úmrtnosť obyvateľov Zimbabwe, kde sa preukázala neschopnosť štátu zabezpečiť adekvátnu zdravotnú starostlivosť.³⁸

Ako ďalšie negatívne vlastnosti zrútených štátov sú uvádzané predovšetkým:

- Vysoká kriminalita,
- Oslabenie ekonomiky,
- Nedostatočná dopravná infraštruktúra,
- Klesajúca úroveň HDP,
- Vysoká úroveň korupcie,
- Devastácia životného prostredia,
- Obmedzené vzdelávacie príležitosti.³⁹

3. Záver

Uvedené negatívne charakteristiky zrútených štátov podnecujú nielen samotné štáty, ale takisto aj iné štáty zamerať sa na hodnoty štátu ako zdroja vlastného vnútorného poriadku a ako člena medzinárodného spoločenstva založeného na princípoch právneho štátu. Sme toho názoru, že práve civilné obyvateľstvo trpí v zrútenom štáte najviac, nakoľko sa ho bezprostredne dotýka jednak vysoká inflácia, nedostatok liekov a zdravotnej starostlivosti, zvýšenie kriminálnej činnosti, a jednak vysoká korupcia a nefunkčnosť súdnictva a iné negatívne prejavy zrútených štátov. Prostredníctvom uplatňovania právnych princípov v zrútenom štáte smeruje vnútroštátna politická moc k samostatnosti a k znovunavrátaniu k stabilnému štátu, čo má bezprostredný pozitívny vplyv predovšetkým na obyvateľov v spoločnosti.

³⁸ NEWMANN, E.: *Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World*. Contemporary Security Policy. 2009. [online] Dostupné na:

<<http://www.contemporarysecuritypolicy.org/assets/CSP-30-3-Newman.pdf>

³⁹ POTTER, W. D.: *State Responsibility, Sovereignty, and Failed States*. s. 4. [online] Dostupné na: <<https://www.adelaide.edu.au/apsa/docs/papers/Others/potter.pdf>

Úloha mierových operácií OSN v zrútených štátoch

Karina Jámborová (1 .roč.)

1. Úvod do problematiky

Ako je nám všeobecne známe, v súčasnosti stále existuje prekvapivo veľké množstvo krajín, v ktorých dochádza ku každodennému masívnemu porušovaniu ľudských práv, mier je iba krásnym snom a priblíženie sa kvalite právneho štátu je vzdialené. Existujú tak mnohé tzv. zrútené štáty a teda krajiny, ktoré neplnia svoje základné funkcie. Sú to prípady, keď vláda nemá kontrolu nad štátnym územím, nedokáže zaistiť základné potreby svojich občanov alebo dokonca, keď v krajine žiadna centrálna moc neexistuje. K takejto situácii môže dôjsť v krajine z politických, hospodárskych aj spoločenských dôvodov. S týmito štátmi je späté množstvo rizík, a preto sa medzinárodné organizácie snažia adresovať špeciálne potreby týchto krajín v rámci programov humanitárnej pomoci a rozvojovej spolupráce.¹ Na základe strašlivých skúseností z histórie sa vytvorila jedna z takýchto medzinárodných organizácií - Organizácia spojených národov. Jej vznik môžeme datovať rokom 1945, keď došlo k podpísaniu Charty OSN, ktorá sa v tom istom roku dostala aj do platnosti. Dodnes sa v nej uvádza, že ciele Organizácie Spojených národov sú tieto:

1. Udržiavať medzinárodný mier a bezpečnosť a s týmto cieľom robiť účinné kolektívne opatrenia, aby sa predišlo ohrozeniu mieru, odstránilo sa jeho ohrozenie a potlačil každý útočný čin alebo iné porušenie mieru, a v zhode so zásadami spravodlivosti a medzinárodného práva uskutočňovať mierovými prostriedkami úpravu alebo riešenie sporov alebo situácií, ktoré by mohli viesť k porušeniu mieru.
2. Rozvíjať medzi národmi priateľské vzťahy založené na úcte k zásade rovnoprávnosti a sebaurčenia národov, ako aj robiť iné vhodné opatrenia na posilnenie svetového mieru.
3. Uskutočňovať medzinárodnú spoluprácu riešením medzinárodných problémov hospodárskeho, sociálneho, kultúrneho alebo humanitného rázu podporovaním a posilňovaním úcty k ľudským právam a základným slobodám pre všetkých bez rozdielu rasy, pohlavia, jazyka alebo náboženstva.
4. Byť strediskom, ktoré by uvádzalo do súladu úsilie národov pri dosahovaní týchto spoločných cieľov.²

Na základe Charty Organizácie spojených národov vznikla organizácia, do ktorej mnohí po neúspechu organizácie Spoločenstva národov vkladali veľké nádeje. Svoje ciele sa snaží OSN naplniť aj prostredníctvom rôznych mierových operácií. V úzkej nadväznosti na pravidlá a princípy Charty OSN vzniklo v roku 1948 pri OSN Oddelenie mierových operácií (Department of Peacekeeping Operations -

¹ Globální bezpečnost a rozvoj. [online] Dostupné na: <<http://www.rozvojovka.cz/globalni-bezpecnost-a-rozvoj>>

² KLUČKA, J.: Medzinárodné právo verejné. Bratislava: IURA EDITION, 2008. ISBN: 978-80-8078-219-1.

DPKO), úlohou ktorého je pomoc členským štátom a generálnemu tajomníkovi OSN pri snahách o dosiahnutie medzinárodného mieru a bezpečnosti.

Jedným z poslaní DPKO je plánovanie, príprava, zastrešovanie a riadenie mierových operácií pod záštitou OSN tak, aby mohli efektívne plniť svoje úlohy. Každá mierová operácia má svoje špecifiká, ale všetky sledujú spoločné základné ciele najmä, minimalizovať ľudské utrpenie a vytvoriť podmienky pre fungovanie miestnych inštitúcií. DPKO pri plnení týchto cieľov dbá na elimináciu rizík, ktorým môžu byť ľudia v teréne vystavení.

Mierové operácie môžu pozostávať z niekoľkých častí, vrátane vojenských, ktoré však nemusia byť ozbrojené, ako aj ozbrojených monitorovacích. Môžeme uviesť aj civilné, ktoré zahŕňajú širokú paletu disciplín. Mierové operácie sa môžu zameriavať na:

- prevenciu prepuknutia konfliktu, resp. rozšírenia konfliktu za hranice (medzi štátmi),
- stabilizáciu konfliktných situácií po ich vypuknutí, a vytvorenie podmienok pre skupiny snažiace sa o mierové dohody,
- pomoc pri vytváraní mierových dohôd.

Od vzniku DPKO sa uskutočnilo celkovo 59 mierových operácií.³ V súčasnej dobe je po celom svete aktívnych 14 mierových misií a jedna osobitná pod záštitou OSN.⁴

Mierové operácie môžeme členiť na štyri generácie (členenie nie je úplne jednotné) v rámci ich osobitej evolúcie.

2. Prvá generácia mierových misií

Koncepcia prvej generácie mierových misií vznikala počas Suezskej krízy (1956) a jej autormi boli ministerský predseda Lester Pearson, generálny tajomník Hammarskjöld a generálny podtajomník Ralph Bunche (Under-Secretary-General). Misie nasledujúcich zhruba 32 rokov (s výnimkou misie ONUC) môžeme nazývať prvo-generačnými alebo aj tradičnými mierovými (peace-keeping) operáciami. V misiách uvedenej generácie mala OSN vystupovať ako sprostredkovateľ a nestranný pozorovateľ. Vyžadoval sa hlavne konsenzus strán a využívanie zbraní bolo povolené iba na vlastnú obranu. Uvedená koncepcia prežila až do konca studenej vojny.

3. Druhá generácia mierových misií

Novovzniknuté podmienky spojené so zánikom bipolárneho sveta si vyžadovali nový prístup. Tak sa dospelo k vzniku komplexnejšej - **druhej generácie mierových misií** tzv. "multi-dimensional." Tieto operácie slúžili rôznym cieľom ako monitorovanie dodržiavania základných ľudských práv, monitorovanie volieb a pod. Druho-generačné mierové operácie často pozostávali práve z vojenských zložiek.

³ Mierové misie pod záštitou OSN. [online] Dostupné na: <<http://www.mod.gov.sk/mierove-misie-pod-zastitou-osn/>>

⁴ Current peacekeeping operations. [online] Dostupné na: <<http://www.un.org/en/peacekeeping/operations/current.shtml>>

Príkladmi spomínaných misií boli "UN Transition Assistance Group in Namibia" (UNTAG, 1989-90), "the United Nations Transitional Authority in Cambodia" (UNTAC, 1992-93) tiež "the UN Observer Mission in El Salvador" (ONUSAL, 1991-95). Rovnako ako tradičné operácie aj tieto mali konsenzuálny charakter.⁵ Pojednávajúc o druhej generácii nie je možné nespomenúť správu, ktorú spísal Boutros Boutros-Ghali v roku 1992 ako reakciu na žiadosť Bezpečnostnej rady OSN. Dnes ju poznáme ako "*An Agenda for Peace: Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping*" alebo aj "An Agenda for Peace." Aj zmienená správa sa spolupodieľala na reforme mierových misií OSN tým spôsobom, aby vyhovovali viac novým podmienkam. Uvedená agenda je postavená najmä na štyroch termínoch: preventívna diplomacia, peace-keeping, peacemaking a peace-building.⁶

Význam tejto Agendy pre mier spočíva najmä v definícií týchto termínov:

1. Preventívna diplomacia je činnosťou, ktorá predchádza vzniku nezhôd medzi stranami, bráni eskalácii existujúcich nezhôd do konfliktov a šíreniu konfliktov, ak sa vyskytnú.
2. Peacemaking je činnosťou zameranou na privedenie znepriatelených strán k dohode, a to prostredníctvom takých mierových prostriedkov, ktoré sú predpokladané v šiestej kapitole Charty OSN.
3. Peace-keeping je rozmiestnením síl OSN v teréne, dosiaľ vždy so súhlasom zainteresovaných strán. Zahŕňa vojenský, policajný a civilný personál Spoločenstva národov. Je technikou, ktorá rozširuje možnosti pre prevenciu konfliktov, ako aj pre samotný peacemaking.
4. Peace-building alebo povojnové operácie budovania mieru sú významné najmä v spojitosti s peace-keeping a peacemaking. Ich hlavnou úlohou je totiž konsolidovať mier.⁷

Tieto mnohé zmeny uvedené v Agende pre mier smerovali k nárastu úloh pre príslušníkov misií a teda aj k navýšeniu rozpočtu. Očakávaná voči tejto novej generácii boli pomerne veľké avšak zdroje nedostatočné. Problémom však bolo aj nepochopenie samotnej podstaty konfliktu v jednotlivých operáciách. To viedlo bohužiaľ k viacerým tragédiám- napríklad genocída v roku 1994 keď sa jednotky OSN stali mlčky svedkami masakru Tutsiov v Rwande. K lepšiemu pochopeniu nedostatkov druhej generácie mierových misií sa oplatí priblížiť **pomocnú misiu OSN pre Rwandu** a venovať jej širší priestor. Operácia bola ustanovená Radou bezpečnosti OSN podľa Arushskej zmluvy zo dňa 4. augusta 1993. Operácia

⁵ KONDOCH, B.: Human Rights and Post-Conflict Situations (MS Word), str. 35. [online]

Dostupné na:

<<http://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=Boris+Kondoch+%2C+Human+Rights+and+Post+Conflict+Situations&source=web&cd=2&ved=0CDYQFjAB&url=http%3A%2F%2Fpeacekeepingboris.beepworld.de%2Ffiles%2Fch21.kondoch.doc&ei=XdpYUc-jCMS04gSipIGoBA&usg=AFQjCNFhsUOmTabeondWhrj2aefwooeMYw&bvm=bv.44442042.d.Yms&cad=rja>

⁶ YEARBOOK OF THE UNITED NATIONS, vol. 46. [online] Dostupné na:

<<http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/2643BB774606643385256E9E007355FE>

⁷ An Agenda for Peace. [online] Dostupné na: <http://www.unrol.org/files/A_47_277.pdf

prebiehala od októbra 1993 do marca 1996 a jej hlavným cieľom bolo dojednanie mieru medzi vládou Rwandy ovládanou Hutmi a tutsijskou povstaleckou armádou - tzv. Rwandským vlasteneckým frontom (RPF). Za počiatok občianskej vojny v Rwande sa považuje masívny vpád príslušníkov RPF z Ugandy do Rwandy v októbri 1990. Vpád do Rwandy a následný pokus o ovládnutie územia štátu bol podmienený dlhoročnými spormi medzi oboma etnikami. Vyvrcholením sporu boli etnické čistky v rokoch 1959 - 1963, pri ktorých tisícky Tutsiov utiekli do susedných krajín, najmä do Ugandy. RPF požadoval ukončenie týchto sporov, zastavenie úteku Tutsiov a stabilizáciu ekonomiky. RPF získal silnú podporu taktiež u vrcholného predstaviteľa ugandskej vlády Yoweri Museveniho. Naproti tomu vláda Rwandy získala zahraničnú podporu vlád Francúzska a Zairu. RPF utrpel porážku hoci sa mu podarilo udržať kontrolu aspoň nad malou časťou územia na severe. Invázia RPF do Rwandy vzbudila v hutskej časti obyvateľstva nedôveru v Tutsiov (asi 14% populácie) a Tutsiovia začali byť verejne označovaní za spolupáchateľov až šváby. Medzi RPF a vládou Rwandy bolo podpísaných veľa dohôd o prímerí, medzi nimi bola aj dohoda podpísaná 22. júla 1992 v tanzánskom meste Arusha. Jednania o uzavretí mieru boli narušené útokom RPF na začiatku januára 1993. Rwandská vláda obvinila Ugandu zo spolupráce s RPF, oni to však odmietli. Vláda Rwandy v reakcii na udalosti odoslala predsedovi Rady bezpečnosti OSN žiadosť o presun medzinárodných pozorovateľov na hranicu medzi Rwandou a Ugandou. 29. júla 1993 oznámil generálny tajomník OSN Butrus Butrus-Ghálí ustanovenie Pozorovateľskej mise OSN v Ugande a Rwande (UNOMUR). Od 16. marca 1993 pokračovali jednania v Arushe, kde nakoniec bola podpísaná Arushská dohoda. Tá upravuje konečnú podobu vlády medzi väčšinovými Hutmi a RPF. Obe strany požiadali OSN o dohľad nad dodržiavaním zmluvy a jej realizovaním. Začiatok operácie UNAMIR bol ustanovený na 5. októbra 1993 podľa Rezolúcie Rady bezpečnosti OSN č. 872. Jej mandát zahŕňal zaistenie bezpečnosti v hlavnom meste Kigali, sledovanie dohody o prímerí, zriadenie rozšírenej demilitarizovanej zóny, odmínovanie niektorých oblastí, dovedenie prechodnej vlády k riadnym voľbám a koordináciu humanitárnych prác. Nepokoje a krehký mier boli narušené 6. apríla 1994, keď bolo zostrelené lietadlo s prezidentom Habyarimanou a burundským prezidentom Cyprienom Ntaryamirou blízko Kigali. V priebehu nasledujúcich 100 dní došlo ku rwandskej genocíde. Odhaduje sa, že pri nej bolo zabitých 800 tisíc až jeden milión Tutsiov a politicky umiernených Hutov. Medzi prvé obeť patrila rwandská premiérka Agathe Uwilingiyimana a 10 belgických vojakov operácie UNAMIR, ktorí ju mali chrániť. Mandát misie UNAMIR bol zostavený podľa IV. kapitoly Charty OSN, ktorej hlavnou náplňou malo byť udržiavanie kontroly nad mierovým jednaním podľa Arushskej zmluvy. Vedenie misie UNAMIR bolo právne bezmocné v ochrane civilistov.

Po zabití 10 belgických vojakov sa Belgicko stiahlo. Iba 270 vojakov operácie UNAMIR v čele s generálom Dallairem sa rozhodlo bojovať a chrániť životy civilistov. Roméo Dallaire sám bol pevne rozhodnutý zabrániť genocíde, čo mu sily stačili, a to aj napriek rozhodnutiu, že členovia misie UNAMIR musia krajinu opustiť. Malej skupinke sa napriek všetkému podarilo zachrániť aspoň niekoľko tisíc životov. Generál Dallaire žiadal o 5000 vojakov, ktorí by mali v oblasti pôsobiť, jeho žiadosť

však bola zamietnutá. 17. mája 1994 prijala Rada bezpečnosti OSN rezolúciu, ktorá rozhodla o vyslaní 5500 vojakov do oblasti. Nikdy však nebolo spresnené, či budú môcť zasiahnuť proti genocíde. Mnohé z členských štátov OSN tiež odmietli prispieť svojimi vojakmi, pokiaľ sa situácia nestabilizuje natoľko, aby skončili tie najväčšie masakre.

Následky genocídy boli obrovské. Odhaduje sa cez 800 tisíc mŕtvych a ďalšie státisíce ľudí boli vyhnané z domovov. Krajina sa ocitla v úplnej humanitárnej a hospodárskej kríze, s následkami ktorej bojuje dodnes.

Mandát misie UNAMIR vypršal 8. marca 1996. Behom misie umrelo 27 zamestnancov misie, z toho 22 vojakov, traja medzinárodní pozorovatelia, jeden civilný policajt a jeden civilný zamestnanec. Pokiaľ ide o generála Dallaira, ten trpí od roku 1994 post-traumatickou stresovou poruchou. Operácia UNAMIR nebola rozsahom a dĺžkou svojho mandátu schopná zabrániť rwandskej genocíde, masívnej migrácii rwandského obyvateľstva do susedných krajín a následnej humanitárnej kríze. Z medzinárodného hľadiska sa preto považuje za zlyhanie OSN a jej vrcholných predstaviteľov.

Medzi štáty tvoriace súčasť operácie UNAMIR patrili krajiny Argentína, Austrália, Rakúsko, Bangladéš, Belgicko, Brazília, Kanada, Čad, Kongo, Džibutsko, Egypt, Etiópia, Fidži, Spolkovú republiku Nemecko, Ghana, Guinea, Guinea-Bissau, Guyana, India, Jordánsko, Keňa, Malawi, Mali, Holandsko, Niger, Nigérie, Pakistan, Poľsko, Rumunsko, Rusko, Senegal, Slovenská republika, Španielsko, Švajčiarsko, Togo, Tunisko, Spojené kráľovstvo, Uruguaj, Zambie a Zimbabwe.⁸

4. Tretia generácia mierových misií

Tretia generácia kombinuje vojenské a humanitárne komponenty. Ako príklad môžeme uviesť operáciu OSN v Somálsku II (UNOSOM II, 1992-94). Na rozdiel od svojich predchodcov spomínaná generácia povoľuje donucovacie akcie predpokladané v siedmej kapitole Charty OSN a uvedené činnosti nie sú naďalej viazané konsenzom strán.

5. Štvrtá generácia mierových misií, súčasnosť

Štvrtá generácia je najnovším typom mierových misií OSN reprezentovaná administráciou OSN v Kosove a East Timor.⁹

⁸ UNITED NATIONS ASSISTANCE MISSION FOR RWANDA. [online] Dostupné na:

<<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamir.htm>

⁹ KONDOCH, B.: Human Rights and Post-Conflict Situations(MS Word), str 35. [online]

Dostupné na:

<<http://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=Boris+Kondoch+%2C+Human+Rights+and+Post+Conflict+Situations&source=web&cd=2&ved=0CDYQFjAB&url=http%3A%2F%2Fpeacekeepingboris.beepworld.de%2Ffiles%2Fch21.kondoch.doc&ei=XdpYUc-jCMSo4gSipIGoBA&usq=AFQjCNFhsUOmTabeondWhrj2aefwooeMYw&bvm=by.44442042.d.Yms&cad=rja>

Ako môžeme vidieť mierové operácie si prešli viacerými zmenami snažiac sa prispôbiť podmienkam doby a zdokonaľiť sa. Zažili svoje úspechy aj neúspechy. V súčasnosti prebieha, ako už bolo spomenuté, ešte niekoľko významných mierových misií. Patrílo by sa spomenúť príkladom aspoň jednu - UNFICYP, Cyprus.

Vďaka svojej geografickej polohe a strategickému významu bol ostrov kolonizovaný a dobývaný takmer všetkými významnými tvorcami dejín - Alexandrom Veľkým, Ptolemaiom, či Richardom III. V roku 1571 ostrov získala Osmanská ríša. Svoju nadvládu si udržala až do roku 1878, kedy ostrov postúpila Veľkej Británii. Veľká Británia spravovala ostrov až do roku 1960. V uvedenom roku po štvorročnom oslobodzovacom boji Cyprus získal nezávislosť a zmluvne bol vyhlásený za republiku. Zmluva bola podpísaná obidvoma komunitami, ktoré obývajú ostrov a umožnila tak vznik Cyperskej republiky. Garantmi tejto zmluvy sa stali Helénska republika, Turecká republika a Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska. V roku 1974 bol za podpory gréckej junty uskutočnený prevrat, ktorým bola zvrhnutá cyperská vláda spolu s prezidentom Makariosom III. Zmena politickej situácie a nevraživosť medzi oboma komunitami viedla k dvojfázovej vojenskej invázii tureckých ozbrojených síl. Tie obsadili 37 % územia severnej časti ostrova. Od augusta 1974 je tak ostrov rozdelený na dve časti - Cyperskú republiku a Severo-cyperskú tureckú republiku.

Medzi severnou a južnou časťou ostrova sa nachádza tzv. nárazníková zóna (Buffer Zone - BZ, tiež nazývaná zelená línia - Green Line). Túto zónu kontrolujú mierové sily OSN na Cypre UNFICYP (United Nations Forces in Cyprus). Mierová misia (ďalej len „misia“) UNFICYP je jednou z najstarších mierových misií OSN a trvá nepretržite od roku 1964. Cieľom a poslaním misie je udržiavať status quo vo vnútri nárazníkovej zóny, zabezpečiť dodržiavanie prímeria medzi znepriatelenými stranami, prispieť k obnove a udržaniu práva a poriadku na ostrove a vykonávať humanitárne úlohy. Zároveň od roku 1974 separuje ozbrojené sily nachádzajúce sa na ostrove.¹⁰

6. Prínosy a nedostatky

Ako som v predošlom texte spomenula OSN mala aj má svoje plusy aj mínusy.

Medzi viditeľné nedostatky organizácie patria: priveľké očakávania jej členov, neplnenie si finančných povinností členských štátov, nezvládnutie jednotlivých misií (Rwanda, Kongo, Somálsko), rozličné korupčné škandály, zložitý proces prijímania rozhodnutí na pôde BR OSN, ako aj na pôde VZ OSN pre vzrastajúci počet členov, nedostatočná reflexia nových geopolitických skutočností a iné. Prínosy OSN sú však rovnako nesporné ako niektoré jeho nedostatky. Mnohokrát bol mier nastolený práve vďaka tejto organizácii. Južnom Sudáne bola vďaka OSN obnovená školská dochádzka a tak sa umožnilo státisícom detí vzdelávať. Taktiež bola obnovená spoločnosť a občiansky život v Burundi, Haiti, Libérii, Sierra Leone, Východnom Timore a v bývalej Juhoslávii.¹¹

¹⁰ Misia UNFICYP, Cyprus. [online] Dostupné na: <<http://www.mod.gov.sk/misia-unficypr-cyprus/>>

¹¹ Generálny tajomník OSN Pan Ki-mun: Ref. 1.

Ako môžeme vidieť mierové operácie OSN zasahovali a aj významne budú zasahovať do svetového poriadku. Aj dnes pred ňou stoja mnohé výzvy aj otázky spojené napríklad s nevypočítateľnou hrozbou KĽDR. Najmä preto je dôležité, aby OSN držala krok s dobou a naďalej sa zdokonaľovala. Napriek určitým neúspechom nemožno poprieť osôh, ktorý so sebou OSN priniesla. V dnešnej dobe je trendom útočiť na misie OSN, či už z ekonomického alebo politického hľadiska. Na tomto mieste považujeme za dôležité zopakovať to, čo už raz bolo povedané:

„OSN nebola vytvorená, aby nás preniesla do nebies, ale aby nás zachránila od pekla“ (Dag Hammarskjöld).

Medzinárodná zodpovednosť ako znak medzinárodného Rule of Law v podmienkach „zrútených štátov“

Peter Bobčík (3. roč.)

1. Úvod

O problematike *rule of law* sa napísalo nespočetné množstvo prác, ktoré sa odlišujú v jeho definícií, ako dodáva Simon Chesterman vo svojej práci: „*mimoriadna podpora pre rule of law* (na vnútroštátnej a medzinárodnej úrovni) je možná iba z dôvodu rôznych názorov na to, čo vlastne znamená v praxi.¹ Tento pojem, ktorý sa vyvíjal už od čias klasického Grécka,² vo svojom jadre znamená, že sú občania aj štát viazaní právom. Takýto minimalistický (formálny) prístup nazývame aj „užšou“ teóriou, na rozdiel od „širšej“, ktorá zahŕňa aj ochranu základných práv, demokracie a kritéria pre správnosť práva.³ Vo svetle právnej teórie sú tieto kritéria sériou zásad, ktoré by malo „dobré právo“ dodržiavať. Jedná sa o požiadavky (1) všeobecnosti, (2) verejnosti, (3) zákazu retroaktivity, (4) zrozumiteľnosti, (5) súdržnosti, (6) možnosti vykonania ustanovení, (7) stability, a (8) dodržiavania stanovených pravidiel štátnou mocou. Tento výpočet však nemôžeme považovať za taxatívny a teoretici sa pri vymenúvaní uvedených požiadaviek v rôznej miere prelínajú.⁴

Na medzinárodnej úrovni sa presadila iba „užšia“ teória *rule of law*, z dôvodu problémov pri aplikácii ochrany demokracie alebo kritérií pre správnosť práva v medzinárodných vzťahoch. Tie sa označujú za iné(d'alšie) hodnoty medzinárodného spoločenstva.⁵ Jednoduchým vysvetlením pre dvojdielnosť *rule of law* na vnútroštátnu a medzinárodnú je, že vnútroštátne problémy *rule of law* často nemajú medzinárodný rozmer. Zjavné štrukturálne rozdiely medzi národným a medzinárodným právnym poriadkom, kde absentuje centralizovaný držiteľ moci schopný vymáhať dodržiavanie práva, je však najdôležitejšou príčinou pre spomínanú dvojdielnosť.⁶

Iba medzinárodná normativita, rovnosť štátov v rozsahu medzinárodnej normativity a medzinárodné súdnictvo ako podmienka pre vynútiteľnosť normativity v

¹ CHESTERMAN, S.: International Rule of Law. [online] Dostupné na:

<http://www.humansecuritygateway.com/documents/NYU_aninternationalruleoflaw.pdf

² Pozri: TAMANAHA, Z. B.: ON THE RULE OF LAW: HISTORY, POLITICS, THEORY. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 7. ISBN:0-521-84362-6.

³ TAMANAHA, Z. B.: A Concise Guide to the Rule of Law. [online] Dostupné na:

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1012051

⁴ Lon Fuller citované podľa: RODRIGUEZ, B. D. *a spol.*: The Rule of Law Unplugged. [online] Dostupné na:

<http://www.law.emory.edu/fileadmin/journals/elj/59/59.6/McCubbinsRodriguez_Weingast.pdf

⁵ SAMPFORD, Ch.: Failed States and the Rule of Law. [online] Dostupné na:

<<http://www.jsia.edu.in/JJIA/PDF/Charles%20Sampford.pdf>

⁶ NOLLKAEMPER, A.: The Internationalized Rule of Law. *In*: Hague Journal on the Rule of Law, 2009, č. 1, s. 74-78.

medzinárodnom právnom poriadku sú uznanými aspektmi medzinárodného *rule of law* vyjadrenými zaužívanou praxou štátov a čiastočne aj kodifikovaným medzinárodným právom. Dá sa konštatovať, že sa jedná o uznaniahodný výsledok procesu postupného rozširovania princípov vlády práva, ktorý prebehol v minulom storočí.⁷

Tento proces však nemôžeme považovať za ukončený, keďže jeho cieľom je kontrolovať subjekty (pôvodne na vnútroštátnej a v súčasnosti aj) na medzinárodnej úrovni v čo najširšej možnej miere. To sa stretáva s aplikačnými problémami nielen v podmienkach *failed states*, ale aj rozvinutých krajín, kde (občas) chýba jednoznačná právna úprava dodržiavania medzinárodných záväzkov. Takéto „diery v legislatíve“ sú tichým prejavom štátov o nevíli byť viazaný medzinárodnými pravidlami voči iným štátom, hlavne ak sú faktické rozdiely medzi nimi priepastné v prospech jednej z krajín.

Presadzovanie medzinárodnej vlády práva je nevyhnutne spojené s medzinárodnou spolupracou a v konečnom dôsledku vôľou štátu plniť pravidlá prijaté medzinárodným spoločenstvom. Práve táto vôľa je vo *failed states* fakticky nepresaditeľnou, pretože v podmienkach *failed state* sa nestretávame s vnútroštátnou mocou, ktorá by spĺňala charakteristiku suveréna schopného vymôcť dodržiavanie pravidiel na celom území štátu. Práve naopak, štátne právomoci sú roztrieštené medzi regionálnych vládcov, ktorí nerešpektujú medzinárodné záväzky a pôvodná centrálna moc je obvykle obmedzená na územie hlavného mesta, prípadne etnického, alebo geograficky špecifického regiónu. Termín *failed state* teda označuje zrušenie alebo rozpad štátov.⁸ Tie sú charakteristické nekontrolovaným vnútroštátnym násilím a stavom, kde štát ďalej nie je schopný poskytnúť politické statky svojim občanom (napr. bezpečnosť, zdravotnú starostlivosť, školstvo atď.).⁹ Je potrebné dodať, že niektorí autori (napr. Robert H. Dorff) rozlišujú podľa miery zlyhania *weak states*, *failing states* a *collapsed states*.¹⁰ Pri termíne *failed states* teda podobne ako aj pri *rule of law* chýba dostatočne zahrňujúca definícia.

Kontrastujúcim s vnútroštátnym stavom je pritom fakt, že tieto štáty zostávajú naďalej oficiálnym členom medzinárodného spoločenstva, aj keď prestali spĺňať kumulatívne podmienky štátu ako suveréna.¹¹ Tie sú v medzinárodnom práve dané dohovorom z Montevidea (1933), ktorý využíva objektívne faktory (tzv. deklaratórny prístup), ktorými sú: (1) stále obyvateľstvo, (2) vymedzené štátne

⁷ KLUČKA, J.: Vláda práva (Rule of Law) v medzinárodnom práve. In: Právny obzor, roč. 95, 2012, č. 2, s. 125-136.

⁸ THURER, D.: Failed state. [online] Dostupné na: <<http://www.ivr.uzh.ch/institutsmitglieder/thuerer/forschung/Failed.pdf>

⁹ ROTBERG, I. R.: State Failure and State Weakness in a Time of Terror. The World Peace Foundation: Cambridge, Massachusetts, 2003, s. 3. ISBN: 0-8157-7574-1.

¹⁰ DORFF, H. R.: State Failure and Responding to it (paper presented at the Annual Convention of the International Studies Association, New Orleans, 2002). [online] Dostupné na: <<http://isanet.ccit.arizona.edu/noarchive/dorff.html>

¹¹ STEPHEN, D. K.: Sovereignty: Organised Hypocrisy (Electronic Book) (Princeton University Press) citované podľa: POTTER, W. D.: State Responsibility, Sovereignty, and Failed states. [online] Dostupné na: <https://www.adelaide.edu.au/apsa/docs_papers/Others/potter.pdf

územie, (3) vládu, (4) spôsobilosť nadväzovať styky s inými štátmi.¹² Tieto štyri faktory určujú, či štát bude schopný viesť medzinárodné vzťahy, pri vytváraní a dodržiavaní medzinárodných zmlúv, ktoré vyjadrujú záujmy štátov. Vlády štátov pritom existujú ako identifikovateľní držitelia moci, ktorí sa môžu zaviazat' iným štátom za dodržiavanie týchto zmlúv. Dohovor odmieta konštitutívnu teóriu, v ktorej uznanie štátu ostatnými členmi medzinárodného spoločenstva „konštituuje“ existenciu nového štátu (je dôležité odlišit' uznanie štátu od uznania vlády, aj keď sú úzko spojené).¹³ Z toho v medzinárodnom práve vyplýva, že „suverenita štátu implikuje zodpovednosť, nie iba moc.“¹⁴ Nie je teda prekvapujúce, že sa ostatné štáty snažia riešiť problémy *failed states* najmä obmedzením ich suverenity. Prostriedkami pre túto snahu sú obzvlášť medzinárodné intervencie (po ktorých nasledujú *peace-enforcement* a *peacekeeping* akcie) a *targeted sanctions*.

1.1. Prvky medzinárodného rule of law v podmienkach *failed states*

Prvým z už uvedených prvkov vlády práva je normativita, ktorá je zložená z písaných a nepísaných prameňov medzinárodného práva. V poslednom období sa pojem „prameň práva“ v medzinárodnom práve vykladá extenzívne, teda zahŕňa všetky zdroje obsahujúce práva a povinnosti subjektov medzinárodného práva.¹⁵ Pre zjednodušenie sa zamieram v nasledujúcom texte iba na zodpovednosť vyplývajúcu z mnohostranných medzinárodných zmlúv (dohovory medzinárodného práva humanitárneho, dohovory o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Charta OSN atď.) ako prameňmi práva, ktorým sú *failed states* viazané aj v období svojho vnútorného rozkladu. Uplatňovanie zodpovednosti za ich porušenie sa totiž môže domáhať každý štát (bez ohľadu na to, či bol ich porušením priamo dotknutý), keďže zaväzujú medzinárodné spoločenstvo ako celok, čo vyplýva z čl. 48 Návrhu Komisie o zodpovednosti štátov za medzinárodne protiprávne akty.¹⁶ Druhým prvkom je zásada rovnosti subjektov medzinárodného práva potvrdená v Charte OSN, podľa ktorej „Všetky štáty požívajú zvrchovanú rovnosť. Majú rovnaké práva a povinnosti a sú rovnými členmi medzinárodného spoločenstva bez ohľadu na ich rozdiely hospodárskej, spoločenskej, politickej alebo inej povahy.“¹⁷ V podmienkach

¹² Čl. 1 regionálneho Dohovoru z Montevidea o právach a povinnostiach štátov z roku 1933. [online] Dostupné na: <<http://www.taiwandocuments.org/montevideo01.htm>>

¹³ YOO, J.: Fixing Failed states. [online] Dostupné na:

<<http://www.californialawreview.org/assets/pdfs/99-1/Yoo.FINAL.pdf>>

¹⁴ ANNAN, K.: Ditchley Foundation Lecture XXXV, 26 June 1998. [online] Dostupné na:

<<http://www.ditchley.co.uk/conferences/past-programme/1990-1999/1998/lecture-xxxv>>

¹⁵ KLUČKA, J.: Vláda práva (Rule of Law) v medzinárodnom práve. In: Právny obzor, 95, 2012, č. 2, s. 125-136.

¹⁶ Responsibility of States for internationally wrongful acts, 28 January 2002. Resolution adopted by the General Assembly (A/RES/56/83). [online] Dostupné na: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/477/97/PDF/N0147797.pdf?OpenElement>>

¹⁷ 2625 (XXV) Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations (A/8082), 1957. Resolution adopted by the General Assembly (A/RES/2625 (XXV)). [online]

failed states je tento prvok skôr fikciou, keďže z už uvedených dôvodov nemôžeme považovať failed state za takýto subjekt rovný s ostatnými štátmi.

2. Zodpovednosť *failed states*

Zodpovednosť štátu v medzinárodnom práve vzniká aj v dôsledku jeho medzinárodne protiprávneho správania. Z tohto správania sa *ex lege* vytvára nový zodpovednostný vzťah medzi štátom, ktorý porušil normu medzinárodného práva a poškodeným subjektom. Štát „porušiteľ“ musí potom splniť okrem pôvodnej povinnosti („ktorá zostáva zachovaná“) aj novú povinnosť. Táto má akcesorickú povahu vo vzťahu k pôvodnému záväzku.¹⁸

Na medzinárodnej úrovni sa zatiaľ nepodarilo preniesť obdobný systém vnútroštátneho vynucovania moci v prípade porušenia alebo nerešpektovania medzinárodnej normatívy. Napriek tomu existuje celý rad inštitúcií (napr. nezávislých súdnych orgánov), ktoré majú byť garanciou vlády práva na medzinárodnej úrovni. Problémom ostáva, že ich jurisdikcia je fakultatívna a v poslednom období aj to, že sa stretávame s fenoménom „konkurujúcich“ právomocí medzinárodných súdnych orgánov. Nerešpektovanie medzinárodných záväzkov v konečnom dôsledku vedie k využitiu poslednej inštancie, ktorou je donucovací orgán Medzinárodného súdneho dvora - Bezpečnostná rada OSN. Tá koná v zmysle Čl. 94 ods. 2 Charty OSN: „*Ak si sporová strana nespĺní záväzky vyplývajúce z rozsudku prijatého Súdom, druhá strana sa môže obrátiť na Bezpečnostnú Radu OSN, ktorá môže odporúčať alebo rozhodnúť, ak to považuje za potrebné, aké opatrenia sa majú urobiť na vykonanie rozsudku.*“

V prípadoch vynucovania zodpovednosti figuruje Bezpečnostná rada ako „medzinárodný policajt“, ktorý sa v poslednom období okrem zabezpečenia mieru zameriava aj na vládu a správu zrúteného štátu pri výkone jeho vnútorných funkcií na právnom základe čl. 2 ods. 7 Charty OSN: „*Žiadne ustanovenie tejto Charty nedáva Organizácii spojených národov právo, aby zasahovala do vecí, ktoré podstatne patria do vnútornej právomoci ktoréhokoľvek štátu, ani nezaväzuje členov, aby takéto veci podrobili riešeniu podľa tejto Charty; táto zásada však nebráni, aby sa použilo donucovacích opatrení podľa kapitoly VII.*“

V tejto súvislosti môžeme spomenúť ako relevantnú ochranu ľudských práv medzinárodným spoločenstvom a medzinárodné humanitárne právo ako relevantné pre *failed states*. Podstata oboch sa môže zdať podobná, ak nie identická, keďže chránia životy, zdravie a dôstojnosť ľudí. Nie je to však úplná pravda. Pravidlá medzinárodného humanitárneho práva sú v niektorých ohľadoch špecifickejšie

Dostupné na: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>

¹⁸ KLUČKA, J.: Medzinárodné právo verejné. Bratislava: Iura Edition, spol. s.r.o., člen skupiny Walters Kluwers, 2011, s. 181. ISBN: 978-80-8078-414-0.

oproti medzinárodnej ochrane ľudských práv (napr. upravujú status vojnového zajatca, ochranu červeného kríža atď.) a naopak.¹⁹

„Prvá generácia“ ľudských práv zakotvená vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv z roku 1948²⁰ je charakteristická ochranou jednotlivca voči štátu, napr. proti svojoľnej, nesprávne a nadmerne využívanej štátnej moci. Táto moc však vo *failed states* už neexistuje. Ešte horšia situácia nastáva pri druhej generácii ľudských práv, ktoré sú upravené v pôvodnej deklarácii a aj v Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach z roku 1966²¹ a predpokladajú vnútroštátnu zákonnú implementáciu, pričom majú mať skôr rámcový charakter programových vyhlásení štátu. Neposkytujú medzinárodnému spoločenstvu dostatočný základ na zakročenie a ich dodržiavanie sa stáva iba ukazovateľom miery zlyhania v predmetnom štáte.

Medzinárodné humanitárne právo, ktoré sa vyvinulo z právnych úprav vojnového práva naopak poskytuje (často jediná) právnu úpravu pre ochranu obetí konfliktov vo *failed states*, napriek svojmu pôvodnému zameraniu na medzištátne konflikty pomocou článku 4 Ženevských konvencií z roku 1949: „*Osoby, chránené touto konvenciou, sú tie, ktoré sa ocitnú v danom okamihu a akýmkoľvek spôsobom v čase konfliktu alebo okupácie v rukách vojnovej strany alebo okupačnej moci, ktorej nie sú štátnymi príslušníkmi.*“²²

Výhoda aplikácie humanitárneho práva oproti vynucovaniu ľudských práv spočíva v tom, že sa netýkajú iba štátnych inštitúcií, ale aj neštátnych strán konfliktu. Aj tieto sa však pri implementácii ustanovení spoliehajú na hierarchickú vojenskú štruktúru strán konfliktu, ktorá sa v zrútených štátoch nemusí vyskytovať – každý kombatant²³ je svojím vlastným veliteľom a dochádza k ohrozeniu jednotlivcov jednotlivcami, často sa dokonca jedná o osoby, ktoré spolu spolunažívali celé desiatky rokov. Časté sú aj voľne organizované klany a iné „jednotky,“ ktoré sú súčasťou súkromnej

¹⁹ International Humanitarian Law and International Human Rights Law: Similarities and differences (ICRC). [online] Dostupné na:

<http://www.ehl.icrc.org/images/resources/pdf/ihl_and_ihrl.pdf

²⁰ Universal Declaration of Human Rights, 10 December 1948. Resolution Adopted by the General Assembly (A/RES/3/217 (III)). [online] Dostupné na: <<http://www.un-documents.net/a3r217a.htm>

²¹ Medzinárodný pakt o hospodárskych sociálnych a kultúrnych právach. [online] Dostupné na: <<http://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2012/01/Medzin%C3%A1rodn%C3%BD-pakt-o-hospod%C3%A1rskych-soci%C3%A1lnych-a-kult%C3%BArnych-pr%C3%A1vach.pdf>

²² Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12. August 1949. [online] Dostupné na: <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO/380>

²³ Článok 1. Poriadku pozemnej vojny z roku 1907 definuje kombatanta ako člena pravidelnej armády, milície alebo dobrovoľníckeho zboru, ktorý (1) má nadriadenú osobu zodpovednú za jeho konanie, (2) nosí stály a z diaľky viditeľný znak, (3) nosí otvorene zbraň, (4) pri svojich akciách rešpektuje vojnové zákony a obyčaje. Vzhľadom na rozšírenie partizánskeho spôsobu boja bolo v roku 1949 44. Dodatočným protokolom umožnené, aby si osoba zachovala status kombatanta, keď sa v dôsledku povahy nepriateľských akcií nemôže odlišiť od civilného obyvateľstva.

armády, prípadne iba rabujúcich a vraždiacich skupín. Tie nie sú viazané žiadnym profesijným, či etickým kódexom.²⁴ Preto je vynucovanie humanitárneho práva vo *failed states* stále problematické.

3. Vynucovanie spolupráce pomocou *targeted sanctions*

Medzinárodne sankcie boli v minulosti často využívaným spôsobom ako donútiť protivníka pomocou nevojenských prostriedkov k spolupráci. To sa dialo dokonca aj v období pred zakotvením medzinárodného práva ako ho poznáme dnes – obliehanie a blokády Británie, Berlína a pod.. Sankcie boli predovšetkým ekonomické a mali za cieľ oslabiť ekonomiku nimi postihnutého štátu, vynútiť si svoje silnejšie postavenie alebo dodržiavať záväzky z medzinárodných zmlúv.

Vynucovacou metódou Bezpečnostnej rady OSN sa od polovice 90. rokov stali tzv. *targeted sanctions*,²⁵ čo je reakciou na to, že v súčasnej dobe sú cieľmi sankcií Bezpečnostnej rady OSN predovšetkým jednotlivci, ich skupiny alebo právnické osoby, zatiaľ čo štáty sú zriedka ich cieľom. V zmysle prvého článku Charty OSN je úlohou OSN „udržiavať medzinárodný mier a bezpečnosť a za tým účelom konať účinné kolektívne opatrenia, aby sa predišlo a odstránilo ohrozenie mieru a boli potlačené útočné činy alebo iné porušenie mieru, a aby pokojnými prostriedkami a v zhode so zásadami spravodlivosti a medzinárodného práva bolo dosiahnuté úpravy alebo riešenia tých medzinárodných sporov alebo situácií, ktoré by mohli viesť k porušeniu mieru.“²⁶ Druhý článok Charty OSN potvrdzuje, že „Organizácia je založená na zásade zvrchovanej rovnosti všetkých svojich členov.“²⁷ Bezpečnostná rada interpretovala tieto dva princípy tým, že sankciami zasahovala iba štáty až do 90. rokov. V súčasnosti, Bezpečnostná rada zmenila svoju a prax a „obchádza štáty“ tým, že zameriava sankcie na jednotlivcov v ich vnútri. Tak sa obchádza Westfálsky systém²⁸ nezasahovania do vnútornej politiky. Toto porušenie princípu je zdôvodnené potrebou spraviť sankcie efektívnejšími a zmenšiť utrpenie obyvateľov krajiny, ktorá je postihnutá sankciami, prípadne sú podložené aj potvrdením zásady *responsibility to protect*. Inovácia teda viedla k tomu, že jednotlivci môžu byť obvinení z toho, že predstavujú hrozbu pre medzinárodný mier a bezpečnosť. Štáty

²⁴ THURER, D.: Failed state. [online] Dostupné na:

<<http://www.ivr.uzh.ch/institutsmitglieder/thuerer/forschung/Failed.pdf>

²⁵ KLUČKA, J.: Vláda práva (Rule of Law) v medzinárodnom práve. In: Právny obzor, 95, 2012, č. 2, s. 125-136.

²⁶ Organizácia Spojených Národov, *Charta organizácie spojených národov a štatút MSD*, 24 Október 1949, Čl 1. [online] Dostupné na:

<<http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>

²⁷ Id. Čl. 2.

²⁸ Westfálsky systém vznikol po uzavretí Westfálskeho mieru v roku 1648, ktorý zakončil tridsaťročnú vojnu a považuje sa za tradičné medzinárodné právo. Medzi jeho základné prvky patrí zakotvenie princípu (1) suverenity štátov a právo na sebaurčenie, (2) princípu rovnosti medzi štátmi a (3) princípu nezasahovania do vnútorných záležitostí iného štátu. Pozri: ENGLE, E.: *The Transformation of the International Legal System: The Post-Westphalian Legal Order*. [online] Dostupné na:

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1020475

ako Irán, Severná Kórea, Sierra Leone a ďalšie, sú len niektoré z krajín, kde sa Bezpečnostná rada rozhodla potrestať jednotlivcov a iné subjekty na základe kapitoly VII Charty.

Literatúra na tému *targeted sanctions* je taktiež mimoriadne bohatá. Venuje sa predovšetkým otázkam, či *targeted sanctions* fungujú, či sú užitočné a kedy fungujú. Literatúra sa však sústreďuje na ekonomické sankcie, teda využitie ekonomických prostriedkov na dosiahnutie politických cieľov. Avšak, od 90. rokov sa pod pojmom ekonomické sankcie rozumejú aj neekonomické spôsoby sankcii, ako napr. diplomatické a kultúrne.²⁹

Nie je teda prekvapujúce, že sankcie boli využité za účelom dosiahnutia rôznych cieľov v rôznych podmienkach. Sankcie proti Iraku, ktoré mali za úlohu oslabiť teritoriálnu agresiu. Proti Haiti, kde mali za úlohu navrátiť demokratických zvolených politických lídrov. Celý systém sankcií proti Talibanu v Afganistane mal za úlohu potrestať a odstrániť od páchania terorizmu a tie proti UNITA mali za úlohu donútiť rebelov spolupracovať pri mierových rokovaniach.³⁰ Posledná samozrejme obsahovala aj výzvu na zastavenie bojov. Na rozdiel od takéhoto typu sankcií je prostriedkom obyčajných (komplexných sankcií)³¹ uloženie obmedzení na všetok import a export obchodných stykov. V prípade, ak sú skutočne vymáhané, jedná sa o mimoriadne tvrdé opatrenie, ktoré má vážne humanitárne dôsledky, ako ukázali sankcie voči Iraku.

Sankcie voči Iraku sa ukázali byť skôr pomalou ekonomickou vojnou než rýchlou vojenskou akciou za účelom dosiahnuť súlad správania štátu s medzinárodným právom. Po celom rade rezolúcií došlo k uvaleniu úplného ekonomického embarga. Všetok obchod po zemi, vode a vzduchu sa stal ilegálnym (okrem medicínskych a zdravotných dodávok). Spoločne s oslabením štátu z dôvodu vojny v Perzskom zálive viedlo k humanitárnej kríze, ktorej výsledkom boli desiatky tisíc úmrtí detí v Iraku.

Sankcie uvalené v Iraku môžeme rozdeliť na tri časti, pričom každá mala iný cieľ, ktorý bol medzinárodným spoločenstvom schválený za účelom ochrany medzinárodného mieru a bezpečnosti. Bezpečnostná rada prijala prvú rezolúciu BR OSN 660(1990) týkajúcu sa Iraku 2. augusta 1990.³² V tento deň vstúpila Iracká armáda do Kuvajtu. O osem mesiacov neskôr bol Irak porazený a rezolúciou BR OSN

²⁹ GIUMELLI, F.: Smart Sanctions and the UN: From international to World Society? [online] Dostupné na: <<http://turin.sgir.eu/uploads/Giumelli-Giumelli-SmartSanctions.pdf>

³⁰ Pozri: Rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN: Irak: (S/RES/661 (1990)); Haiti: S/RES/841 (1993); Afganistan (TALIBAN) S/RES/1267) ; Angola (UNITA)(S/RES 864) 1993;

³¹ KRANENPOHL, U., OBERREUTER, H.: Smart Sanctions against Failed states: Strengthening the State through UN Smart Sanctions in Sub-Saharan Africa 2007/2008. [online] Dostupné na: <http://www.disastergovernance.net/fileadmin/gppi/Koddenbrock_2008_Smart_Sanctions_against_Failed_States.pdf

³² The situation between Iraq and Kuwait. Resolution adopted by Security Council (SC/RES/660 (2 August 1990)). [online] Dostupné na: <[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/660\(1990\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/660(1990))

687(1991)³³ boli vyjadrené podmienky prímeria. Aj keď bol cieľ rezolúcie 661(1990)³⁴ (navrátenie suverenity Kuvajtu) dosiahnutý, režim sankcií zostal zachovaný. Ich cieľ bol však zmenený: tentokrát mali sankcie za úlohu zabrániť Iraku, aby získal prístup k jadrovým, biologickým alebo chemickým zbraňam. V súčasnosti je Irak už pod tretím režimom sankcií, ktorej úlohou je obmedziť Irackú armádu a zabezpečiť vhodné podmienky pre stabilizáciu Irackej vlády pomocou rezolúcií BR OSN 1483 z mája 2003.³⁵

Dôvod týchto zmien je jednoduchý. Vždy keď sa Bezpečnostná rada rozhodne konať „násilne“ je nevyhnutné použiť Kapitulu VII Charty, bez ohľadu na to, akej forme ohrozenia medzinárodné spoločenstvo čelí.

Preskúmanie rozhodnutí Bezpečnostnej rady o uložení sankcií je pritom nemožné, keďže v súčasnosti neexistuje súdny orgán, ktorý by mal mandát preskúmať jej rozhodnutia, ktoré sú záväzné pre všetky členské štáty. V tomto ohľade je jediným spôsobom vyvažovania sankcií právo veta členov Bezpečnostnej rady ako spôsob, ktorým je možné zabrániť prehnanými sankciám. Medzinárodný súdny dvor pritom môže vyjadriť svoj názor na rozhodnutia Bezpečnostnej rady, avšak nedisponuje žiadnou mocou, aby ich označil za ilegálne, takže majú iba deklaratórny charakter.

S ohľadom na dynamiku medzinárodného práva nie je taktiež úplne isté, že rozhodnutia Bezpečnostnej rady sa budú niesť v duchu Charty. Môžu totiž vzniknúť situácie, kde princíp ochrany pred porušením medzinárodného mieru a bezpečnosti môže prísť do konfliktu s inými dôležitými princípmi, ako je napríklad ochrana ľudských práv alebo humanitárneho práva počas vojny. V prípade, ak niektorí pozorovatelia zistia, že rozhodnutia Bezpečnostnej rady porušujú zmysel Charty, nemajú prostriedok na ich zabránenie, čo vedie k teórii, že Bezpečnostná rada stojí „nad právom.“³⁶ Určitý posun môžeme vidieť v rozhodnutí Súdneho dvora Európskej

³³ Establishment of UNSCOM. Resolution adopted by Security Council (SC/RES/687 (3 April 1991)). [online] Dostupné na:

<[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/687\(1991\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/687(1991))

³⁴ The situation between Iraq and Kuwait. Resolution adopted by Security Council (SC/RES/661 (6 August 1990)). [online] Dostupné na: <[http://www.undemocracy.com/S-RES-661\(1990\).pdf](http://www.undemocracy.com/S-RES-661(1990).pdf)

³⁵ Resolution adopted by Security Council (SC/RES/1483(22 May 2003)). [online] Dostupné na: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/368/53/PDF/N0336853.pdf?OpenElement>

³⁶ OOSTUIZEN, D.: Playing the devils Advocate: The united Nations Security Council is Unbound by Law, 1999 citované z: WET,E.: The chapter seven powers of the United Nations Security Council. [online] Dostupné na: <<http://books.google.sk/books?id=2U4t2v4Mb9AC&pg=PA401&lpg=PA401&dq=Daniel+Oosthuizen++The+united+Nations+Security+Council+is+Unbound+by+Law&source=bl&ots=gwnbAMB34&sig=FQTAajTbpX3txTirFsDNXhxyJgo&hl=sk&sa=X&ei=HUFeUf-wBane4QTBjYcDg&ved=0CD4Q6AEwAg#v=onepage&q=Daniel%20Oosthuizen%20%20The%20United%20Nations%20Security%20Council%20is%20Unbound%20by%20Law&f=false>

únie v spojených veciach C-402/05 P a C-415/05 P (Kadi),³⁷ ktorý je označovaný za jeden z najzaujímavejších rozsudkov SD EÚ. Konštatovalo sa v ňom porušenie základných hodnôt Európskej únie, ku ktorému došlo nariadením rady 881/2002,³⁸ ktoré bolo prijaté v zmysle rezolúcií Bezpečnostnej rady OSN. Napriek tomu, že SD EÚ vyhlásil, že nemá právomoc kontrolovať zákonnosť rezolúcií Bezpečnostnej rady OSN (a teda kontrola zákonnosti sa aplikuje iba na akty únie) tento rozsudok „sťažil možnosť Bezpečnostnej rady porušovať základné práva. Ako taký, Kadi vytvoril nový proces ktorým môže regionálny súd vytvoriť tlak na Bezpečnostnú radu OSN za účelom zmeny jej politiky voči základným právam.“³⁹ Ako vidíme, aj keď je porušenie základných práv zakázané kogentnými normami medzinárodného práva, neznamená to, že by eventuálne nemohlo dôjsť k ich porušeniu. Využitie *targeted sanctions* je teda veľmi široké z dôvodu vágnosti pojmov, na ktorých sú postavené ako: „porušenie mieru... medzinárodný mier a bezpečnosť...akt agresie.“ Vďaka tomu sa môžu využiť v súvislosti s hrozbami pre regionálnu bezpečnosť alebo ohrozovanie obyvateľstva, či nedostatok demokracie. Termín „hrozba pre medzinárodnú bezpečnosť“ sa stal prostriedkom pre legitimáciu intervencií.⁴⁰

Čo sa týka inštitucionálneho systému pri ukladaní sankcií OSN, môžeme povedať, že sa ukladaním sankcií zaoberá sankčný výbor, ktorý bol prvotne zriadený ako subsidiárny orgán Bezpečnostnej rady na správu sankcií voči Južnej Rodézií v roku 1968 a druhý krát v prípade Južnej Afriky v roku 1977. Všetky ďalšie výbory boli potom založené až po skončení studenej vojny.⁴¹ Výbor je zložený z 15 členov, ktorými sú členské štáty OSN – tie isté, ktoré sú členmi Bezpečnostnej rady, takže politické priority medzi Radou a výborom sa *de facto* nikdy nebudú líšiť. Rada volí predsedu zvyčajne z jednej z nestálych členov a dvoch námestníkov ako zástupcov ich krajín. Všetci členovia výboru sú vo všeobecnosti diplomati, ktorí nemusia byť skúsení v správe sankcií.

³⁷ Rozhodnutie Súdneho dvora vo veci C-402/05 P a C-415/05 P (21. September 2005).

[online] Dostupné na: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62005J0402:EN:HTML>

³⁸ Nariadenie rady (EC) 881/2002 (27. Máj 2002). [online] Dostupné na: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:139:0009:0022:EN:PDF>

³⁹ COLUM, J. : The Kadi Case: Rethinking the Relationship Between EU Law and International Law ? [online] Dostupné na: <http://www.cjel.net/online/15_2-posch/

⁴⁰ KRANENPOHL, U., OBERREUTER, H.: Smart Sanctions against Failed states: Strengthening the State through UN Smart Sanctions in Sub-Saharan Africa 2007/2008. [online] Dostupné na: <http://www.disastergovernance.net/fileadmin/gppi/Koddenbrock_2008_Smart_Sanctions_against_Failed_States.pdf

⁴¹ MINEAR, L.: More Human and Effective Sanctions Management: Enhancing the Capacity of the United Nations System, Providence. [online] Dostupné na: <<http://www.watsoninstitute.org/pub/OP31.pdf>

Úloha sankčného výboru je „politická, správna a kvázi-súdna.“⁴² Získava informácie ohľadom vnútroštátnej implementácie sankcií, vytvára návrhy na jej lepšiu implementáciu a skúma porušovania uvalených sankcií. Počas sankcií OSN voči Iraku bolo taktiež úlohou výboru spravovať výnimky z komplexných sankcií na humanitárne účely. Ďalšou úlohou výboru bolo spravovať návrhy členských štátov OSN týkajúce sa článku 50 Charty, v zmysle ktorého: „*Ak Bezpečnostná rada podniká preventívne alebo donucovacie opatrenia proti niektorému štátu, tak akýkoľvek iný štát, či už člen alebo nečlen Organizácie spojených národov, ktorému vzniknú z výkonu týchto opatrení zvláštne hospodárske problémy, má právo poradiť sa s Bezpečnostnou radou o riešení týchto problémov.*“⁴³ Táto úloha je však v súčasnosti málo využívaná keďže, ako sme už uviedli, sú tieto komplexné sankcie nahradené inteligentnými sankciami. Môže sa pritom jednať aj o sankcie, ktoré uvalí jeden štát prípadne medzinárodné spoločenstvo (napr. EÚ v roku 2004 prezentovala publikáciu *Základné princípy využitia reštriktívnych opatrení* týkajúcu sa sankcií).⁴⁴

Najčastejšou inteligentnou sankciou voči zrúteným štátom je zákaz dovozu zbraní, za účelom obmedzenia schopností jednotlivcov viesť vojnový konflikt. Príkladom je Rezolúcia 864 Bezpečnostnej rady z 13-teho septembra 1993,⁴⁵ ktorá zakázala dovoz zbraní a ropy pre UNITA – povstalecké hnutie v Angole. V zmysle „(Bezpečnostná rada) *žiada všetky štáty a medzinárodné organizácie, aby konali v súlade s ustanoveniami (tejto) rezolúcie neprípúšťajúc existenciu žiadnych práv a povinností vyplývajúcich z medzinárodných dohôd...*“ Vynucovanie sankcií je teda spojené s povinnosťou medzinárodného spoločenstva nekonať v súlade s pôvodnými záväzkami voči postihnutému štátu. Bohužiaľ, s ohľadom na to, že sa konflikty vo *failed states* „prelievajú“ spolu so zbraňami do okolitých krajín, je ich účinnosť malá, ba čo viac, niektoré štáty nerešpektujú rezolúcie OSN.

Okrem zbraňových embárg a finančných sankcií, poznáme aj sankcie týkajúce sa zákazu vycestovania vzťahujúce sa na blízke osoby spojené s politickými lídrami, ktoré môžu mať formu „jednoduchého“ zákazu vycestovania alebo vstupu do krajiny, prípadne zákazu leteckej dopravy do a z krajiny alebo jej teritória. Niektorí autori⁴⁶ uvádzajú zákaz dovozu komodít, ako bol zákaz dovozu ropy pre povstalecké hnutie UNITA, ako samostatnú sankciu pričom však napĺňa podobný účel ako aj finančné sankcie.

⁴² SCHALLER, CH.: Internationales Sanktionsmanagement im Rahmen von Artikel 41 UN-Charta, Baden-Baden, 49. Citované z: Die Unterbindung des Seetransport von Massenvernichtungswaffen. [online] Dostupné na:

<http://kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/ESDP/118635/ipublicationdocument_singledocument/ee4046fa-d931-4a1f-acc8-01f798c6ce37/de/2004_WMD_Seas_D.pdf

⁴³ Organizácia Spojených Národov 1949, čl. 50.

⁴⁴ Council of the European Union: *Basic Principles on the Use of Restrictive Measures* [online] Dostupné na: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/04/st10/st10198-re01.en04.pdf>

⁴⁵ Resolution adopted by Security Council (SC/RES/864 (15 September 1993)). [online] Dostupné na: <[http://www.undemocracy.com/S-RES-864\(1993\).pdf](http://www.undemocracy.com/S-RES-864(1993).pdf)

⁴⁶ THURER, D.: Failed state. [online] Dostupné na:

<<http://www.ivr.uzh.ch/institutsmittglieder/thuerer/forschung/Failed.pdf>

Efektivita medzinárodných sankcií voči zrúteným štátom zostáva otázná, pretože spôsobujú aj negatívne javy, ako je zhromaždenie politických elít a zvyšku ekonomických zdrojov okolo vedúcej skupiny alebo jednotlivca na úkor zvyšku obyvateľstva. Ich rozsiahle používanie bez vojenskej podpory je preto v budúcnosti otáznе.⁴⁷

4. Ďalšie spôsoby prístupu Bezpečnostnej rady OSN k zrúteným štátom

Ako som už poukázal, medzinárodné právo nenecháva *failed states* svojmu osudu, keďže predstavujú priame aj skryté hrozby pre celé medzinárodné spoločenstvo. Predovšetkým Bezpečnostná rada OSN vytvorila 4 koncepty prístupu pre riešenie situácie v zrútených štátoch, ako spôsob nastolenia vlády práva pomocou medzinárodných prostriedkov.⁴⁸

1. Prvý sa našiel v siedmej hlave Charty Organizácie spojených národov, ktorá sa využila pri Rezolúcií BR OSN 794 z 3. decembra 1992⁴⁹ voči Somálsku, kde Bezpečnostná rada vyhlásila, že „rozsah ľudskej tragédie spôsobenej konfliktom“ bol dostatočným na stanovenie hrozby pre mier podľa článku 39 Charty. Tomu predchádzala rezolúcia BR OSN 688 z 5 apríla 1991⁵⁰ vzťahujúca sa na Kurdov v Iráku, v ktorej Bezpečnostná rada konštatovala, že vážne porušenia ľudských práv spáchaných štátom na vlastných občanoch je hrozbou pre mier. Z toho vyplýva, že vážne porušovanie ľudských práv, ktoré sú vymenované a zakotvené v medzinárodných dohovoroch je dostatočným dôvodom na zahraničnú intervenciu – minimálne v štátoch kde sa rozpadla štátna autorita.
2. Vzhľadom k tomu, že v podmienkach *failed states* sa obvykle nestretávame s agresorom ako iným štátom, na ktorý by sa mohli využiť medzinárodné sankcie, boli namiesto sankcií Bezpečnostnou radou v rámci kapitoly VII Charty využité prostriedky *peace-enforcement*⁵¹ v Haiti, Rwande a

⁴⁷ LOPEZ, A. G.: Failed States and International Security II: Sources of Prevention, Modes of Response, and Conditions of State Success and Renewal, Purdue University, West Lafayette, April 1999. [online] Dostupné na:

<http://www.comm.ucsb.edu/faculty/mstohl/failed_states/1999/papers/Lopez.html

⁴⁸ THURER, D.: Failed state. [online] Dostupné na:

<<http://www.ivr.uzh.ch/institutsmitglieder/thuerer/forschung/Failed.pdf>

⁴⁹ Resolution adopted by Security Council (SC/RES/794 (Vzťahujúca sa na Somálsko) 3 December 1992). [online] Dostupné na:

<<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Chap%20VII%20SRES%20794.pdf>

⁵⁰ Resolution adopted by Security Council (SC/RES/688 (Vzťahujúca sa na Irák) 5 April 1991). [online] Dostupné na:

<[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/688\(1991\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/688(1991))

⁵¹ Poľný manuál armády Spojených štátov z roku 1994 definoval *peace-enforcement* ako:

„použitie vojenskej sily alebo hrozby jej použitia, zvyčajne v súlade s medzinárodným povolením, ako donucovacieho prostriedku na dodržiavanie všeobecne uznávaných rezolúcií alebo sankcií“ (pozri. ARMÁDA SPOJENÝCH ŠTÁTOV AMERICKÝCH, *Field Manual FM 100-23*,

Somálsku, čím sa umožnilo Bezpečnostnej Rade zakročiť a nastoliť v dotknutom failed state vnútorný poriadok (aj) vojenskou silou, ak sú splnené podmienky v článku 39 Charty, ktorý znie: „*Bezpečnostná rada určí, či došlo k ohrozeniu mieru, porušeniu mieru alebo útočnému činu a odporučí alebo rozhodne, aké opatrenia budú učinené podľa článku 41 a 42, aby bol udržaný alebo obnovený medzinárodný mier a bezpečnosť.*“⁵²

3. Mandát Bezpečnostnej rady na udržiavanie mieru sa v poslednom období začal vykladať extenzívne v zmysle, že Bezpečnostná rada pri udržiavaní mieru zabezpečuje nie len samotný mier, ale aj správu strategickej infraštruktúry, ako sú napr. letiská,⁵³ aby vytvorili predpoklad pre výkon *peace-keeping*⁵⁴ operácií a v niektorých prípadoch (Kambodža) Bezpečnostná rada za týmto účelom vykonala ešte ďalšie kroky ako demobilizáciu a konsolidáciu ekonomickej, sociálnej a politickej infraštruktúry.
4. Posledným spôsobom ako sa pokúsiť založiť *rule of law* na vnútroštátnej úrovni prostriedkami medzinárodného práva je prístup Bezpečnostnej rady v situácií Sudánu, kde Bezpečnostná rada adresovala rezolúciu všetkým zapojeným stranám v konflikte.⁵⁵ Takouto metódou by sa mohla využiť

Peace operation, s. 6, 1994. [online] Dostupné na:

<<http://www.bits.de/NRANEU/others/amd-us-archive/fm100-23%2894%29.pdf>> Môžeme konštatovať, že *peace-enforcement* akcie využívajú armády členských štátov Organizácie spojených národov za účelom vynútenia mieru. Pozri: OLIVER, F. G.: *The Other Side of Peacekeeping: Peace Enforcement and Who Should Do It?* [online] Dostupné na: <<http://www.internationalpeacekeeping.org/pdf/04.pdf>>

⁵² Organizácia spojených národov: *Charta spojených národov a štatút medzinárodného súdneho dvora*, čl 41 a 42. [online] Dostupné na: <<http://www.un.org/en/documents/charter>>

⁵³ Explicitne vyjadrené napr. pri konštituovaní UNOSOM I. Táto misia mala humanitárnu povahu, keďže jej úlohou bolo „*monitorovanie prímeria v Mogadišu (hlavného mesta Somálska) a poskytnutie ochrany a bezpečnosti personálu OSN, vybaveniu a zásobám v prístavoch a letiskách v Mogadišu a eskort humanitárnych zásob z nich do distribučných centier v meste a jeho bezprostredného okolia OSN UNOSOM I.*“ [online] Dostupné na: <<http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unosomi.htm>>

⁵⁴ *Peace-keeping* v jednoduchosti predstavuje „*techniky navrhnuté na zachovanie mieru, ktorý je akokoľvek krehký, kde došlo k zastaveniu bojov a na asistovanie pri implementácii dohôd dosiahnutých mierotvorcami. Počas rokov sa peace-keeping vyvinul z „jednoduchého“ vojenského modelu dozerania nad dodržiavaním prímeria a oddelenia znepriatelených síl na komplexný model zložený z viacerých prvkov – vojenského, policajné a civilného – spolupracujúcich za účelom dosiahnutia udržateľného mieru.*“ Pozri: UNITED NATIONS: *Peacekeeping operations: Principles and Guideline.*, [online] Dostupné na: <http://pbpu.unlb.org/pbps/library/capstone_doctrine_eNg.pdf>

⁵⁵ Napr.: Resolution adopted by Security Council (SC/RES/1591 (týkajúca sa Sudánu) 29 March 2005): „(Bezpečnostná rada) *zdôrazňuje, že konflikt v Darfure nemôže byť vyriešený vojenským spôsobom a vyzýva sudánsku vládu a povstalcov, predovšetkým Justice and Equality Movement a Sudanese Liberation Movement/Army, aby obnovili rokovania v Abuji...*“ Subjekty, na ktoré sa rezolúcia vzťahuje nie sú teda vymedzené taxatívne. [online] Dostupné na: <[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1591\(2005\)&referer=http://www.un.org/sc/committees/1591/resolutions.shtml&Lang=E](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1591(2005)&referer=http://www.un.org/sc/committees/1591/resolutions.shtml&Lang=E)>

kapitola VI Charty týkajúca sa pokojného riešenia sporov nielen pre medzinárodné, ale aj vnútroštátne záležitosti štátu.

5. Záver

Teórie o *rule of law* a zodpovednosti štátu v medzinárodnom práve sú mimoriadne zložité, no v podmienkach *failed states* sa stávajú skoro neriešiteľnými, pretože *de facto* v zrútenom štáte absentujú prvky s ktorými narába medzinárodné právo (ako je štátna moc, vojenské zložky atď.). Zodpovednosť je z tohto dôvodu ťažké pripísať štátu keďže ten existuje len na papieri. Napriek tomu sa OSN a menovite Bezpečnostná rada pokúša zakročiť širším vymedzením subjektov, na ktoré sa vzťahuje Charta pomocou extenzívneho výkladu jej pojmov.

Z dôvodu fakultatívnej povahy založenia jurisdikcie medzinárodných súdov prichádza do úvahy len vynucovanie zodpovednosti akciami *peace-enforcement* a sankciami, ktoré taktiež nie je vo *failed states* ideálnym riešením, keďže je niekedy ťažké postihnúť sankciami výlučne zodpovedných jednotlivcov bez toho, aby nedošlo k ujme aj pre zvyšok obyvateľstva.

Aj preto Bezpečnostná rada začala vo svojej praxi využívať *targeted sanctions*, pričom v prípade ich neúspešnosti dochádza k vojenským intervenciám za účelom vynútenia dodržiavania hodnôt medzinárodného spoločenstva ochranu ľudských práv a medzinárodné humanitárne právo, pri ktorých taktiež vzniká niekoľko otázok, ktoré som sa pokúsil načrtnúť.

V súčasnosti vyvolávajú *failed states* mnoho otázok, na ktoré sa zatiaľ napriek množstvu teórií nepodarilo nájsť uspokojivé riešenia. Zdá sa, že ako prostriedok *ultima ratio* ostávajú medzinárodné intervencie, ktoré však majú ďaleko k efektívnosti a z dlhodobého hľadiska sú „priveľkým sústom“ aj pre medzinárodné spoločenstvo.

Oslava právneho štátu
(Právny štát z pohľadu teórie štátu a práva a medzinárodného práva)

Zborník príspevkov zo študentskej rozpravy uskutočnenej dňa 24. apríla 2013
na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach.

Zborník vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy projektu VVGS č.17/12-13
„Rechtsstaat“ alebo „Rule of Law“ v medzinárodnom práve“.

Zostavili: Ľudmila Pošiváková, Zuzana Antošová, Milan Kočan

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Odborné poradenstvo: Univerzitná knižnica UPJŠ v Košiciach
<http://www.upjs.sk/pracoviska/univerzitna-kniznica>
Rok vydania: 2013
Náklad: 100 ks
Rozsah strán: 104
Rozsah: 6,85 AH
Vydanie: prvé
Tlač: EQUILIBRIA, s. r. o.

ISBN 978-80-8152-021-1 (tlačená verzia publikácie)

ISBN 978-80-8152-022-8 (e-publikácia)